

Національний університет біоресурсів і
природокористування України
юридичний факультет
кафедра цивільного та господарського
права

Методичні рекомендації по підготовці до
семінарських занять з дисципліни
«Проблеми права власності»
для магістрів другого року навчання



Київ
2024

Методичні рекомендації по підготовці до семінарських занять з дисципліни «Проблеми права власності» для магістрів другого року навчання / Укладач: Л.О. Панькова Київ. 2024 – 225 с.

Методичні рекомендації по підготовці до семінарських занять з дисципліни «Проблеми права власності» для магістрів другого року навчання розглянуто і схвалено на засіданні кафедри цивільного та господарського права. Протокол № 3 від «14» жовтня 2024 р.

Методичні рекомендації по підготовці до семінарських занять з дисципліни «Проблеми права власності» для магістрів другого року навчання розглянуто і схвалено на засіданні вченої ради юридичного факультету. Протокол № 4 від «17» жовтня 2024 р.

Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	
Освітній ступінь:	Магістр
Спеціальність:	081 «Право»
Характеристика навчальної дисципліни	
Вид	вибіркова
Загальна кількість годин	__120__
Кількість кредитів ECTS	
Кількість змістових модулів	___4___
Форма контролю	екзамен
Показники навчальної дисципліни для денної форми здобуття вищої освіти	
Рік підготовки	2
Семестр	3
Лекційні заняття, год.	26 год.
Семінарські заняття, год.	13 год.
Самостійна робота, год	81 год.
Кількість тижневих годин для денної форми навчання:	___3___ год.

	ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	Кількість годин
/п		н
	Змістовний модуль 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПРАВО ВЛАСНОСТІ	
1	Тема 1. Поняття та зміст права власності	1
2	Тема 2. Суб'єкти права власності	1
3	Тема 3. Підстави набуття права власності	2
4	Тема 4. Припинення права власності	2
5	Тема 5. Захист права власності	2
	Змістовний модуль 2. ПРОБЛЕМИ ВОЛОДІННЯ, КОРИСТУВАННЯ ТА РОЗПОРЯДЖЕННЯ ОКРЕМИМИ ВИДАМИ МАЙНА	
6	Тема 6. Право володіння та користування чужим майном	2
7	Тема 7. Особливості права власності на державне та комунальне майно	2
8	Тема 8. Право власності на окремі види майна	1
	Разом	13

ВСТУП

Майбутній юрист повинен розуміти доктринальні положення про право власності та тенденції розвитку законодавства про власність, специфіку регулювання права власності на окремі об'єкти та практику правозастосування у сфері захисту права власності.

Магістр права має аналізувати недоліки та прогалини законодавчого регулювання відносин власності, використовувати чинне законодавство для вирішення питань, що виникають у практичній діяльності юридичних осіб та фізичних осіб.

Методичні рекомендації створені для сприяння у підготовці до семінарських занять та опануванні вибіркової дисципліни Проблеми права власності.

Мета навчальної дисципліни: засвоєння майбутніми фахівцями теоретичних основ і проблемних питань щодо юридичної природи та змісту права власності, засвоєння юридичної та судової практики щодо застосування чинного законодавства у сфері захисту права власності.

Основні завдання, що мають бути вирішені у процесі викладання дисципліни, спрямовані на: формування системи знань про право власності (право володіння, користування та розпорядження); засвоєння понять «власність» та «суб'єкт права власності», «оперативне управління», «господарське відання»; аналіз практики українських судів, щодо захисту права власності юридичних та фізичних осіб; аналіз фактичних обставин справи та зазначення шляхів її вирішення, а також оволодіння навичками кризової аналітики та нестандартного мислення з метою пошуку альтернативних варіантів вирішення спорів про порушення права власності; розуміння змісту нормативних актів і застосування норм законодавства до конкретних життєвих ситуацій.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Методика навчання – це спосіб організації практичної та теоретичної діяльності учасників освітнього процесу, зумовлений закономірностями та особливостями змісту навчальної дисципліни.

Зміст методики навчання складає: а) виявлення пізнавального значення відповідної навчальної дисципліни та її місця в системі освіти (підготовки фахівця) б) визначення завдань даної навчальної дисципліни та її змісту в) визначення та застосування відповідних методів, методичних засобів, форм організації навчання для опанування змісту навчальної дисципліни.

Завдання методики навчання полягають у тому, щоб на основі: 1) вивчення явищ, процесу окремої навчальної дисципліни розкривати між ними закономірні зв'язки. 2) виявлених закономірностей установлювати нормативні вимоги до навчальної діяльності викладача (викладання) та пізнавальній діяльності здобувача (вивченню, вченню).

Усі методи навчання, що використовуються на семінарських заняття при опануванні дисципліни Проблеми права власності, умовно поділяються на три групи: 1) методи організації: пояснення, діалог; 2) інноваційні методи та форми навчання: ділові, рольові або імітаційні ігри; обговорення, дискусія; кейс-метод; усні (публічні) виступи, повідомлення; 3) методи контролю і самоконтролю у навчанні: усний, письмовий, тестовий, самоконтроль. Матеріальними засобами передачі навчальної інформації є: а) друкована навчальна інформація (навчальні посібники, підручники, довідники, нормативно-правові акти). б) технічні засоби навчання (мультимедійний проектор, слайди, відеофільми, звукозаписи, електронна бібліотека тощо).

Семінарське заняття – це вид навчального заняття, на якому викладач організовує дискусію за попередньо визначеними темами, а здобувачі вищої освіти перевіряють, поглиблюють та закріплюють знання з відповідної навчальної дисципліни, аналізують практику, оволодівають основами процесів.

Основна мета семінарського заняття – опанування здобувачами вищої освіти навчальної дисципліни, забезпечення глибокого і всебічного аналізу

основних її проблем, а також навчання здобувачів елементам творчого застосування отриманих знань на практиці.

Досягнення зазначеної вище мети здійснюється шляхом поглиблення і закріплення у здобувачів вищої освіти знань, отриманих в процесі вивчення навчальної дисципліни; оволодіння здобувачами вищої освіти науковим апаратом, навичками усного і письмового викладання навчального матеріалу; формування у здобувачів вищої освіти правового світогляду, здатності пов'язувати загальнотеоретичні положення з вимогами повсякденної практики; розвиток у здобувачів вищої освіти пізнавальної активності та уміння творчо застосовувати навчальний матеріал; розвиток у здобувачів вищої освіти уміння логічно висловлюватися і аргументувати свої думки, слухати один одного, продуктивно критикувати, формулювати питання.

Семінарське заняття надає здобувачам вищої освіти можливість оволодіти знаннями, влучно, логічно й аргументовано викладати свої думки на мові конкретної науки, вести дискусію, опонувати. Семінарське заняття є груповим заняттям, яке проводиться під керівництвом викладача, як правило, після прочитаної здобувачам лекції з відповідної теми навчальної дисципліни і самостійної їх підготовки. Це вид навчального заняття, на якому викладач організує дискусію навколо попередньо визначених питань.

Обсяг семінарських занять визначається у навчальному плані, а їх тематика – у робочій програмі та силабусі відповідної навчальної дисципліни.

Види семінарських занять:

- ✓ фронтальне семінарське заняття, що передбачає роботу всіх його учасників над темою та питаннями;
- ✓ семінарське заняття з підготовленими доповідями, що передбачає проведення роботи навколо декількох доповідей.
- ✓ комбіноване семінарське заняття – співвідносить комбіновані форми роботи, тобто частина питань розробляється всіма учасниками, решта – підготовка доповідей та повідомлень.

Хід семінарського заняття та його структура за традиційною методикою

викладання може визначатися наступним чином: вступне слово викладача – визначається тема, основна мета семінарського заняття; взаємозв'язок теми даного семінарського заняття з темою (-ми) попереднього семінарського заняття; обговорення питань семінарського заняття – використання обґрунтованих міркувань здобувачів вищої освіти з приводу виступів учасників семінарського заняття, запитань, які виникають у здобувачів, організація дискусії, корегування її в межах запланованої теми, короткий висновок після кожного питання; підсумок – реалізація мети семінарського заняття, конструктивний аналіз усіх виступів та відповідей, обґрунтування виставлених оцінок.

При підготовці до семінарських занять необхідно використовувати ці методичні рекомендації та матеріали ЕНК. Нижче наводимо Методичні рекомендації по роботі з ЕНК.

Методичні рекомендації по роботі з ЕНК

Електронний навчальний курс "Проблеми права власності" (<https://elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=544>) призначений для підтримки денної, заочно форми навчання або дистанційного навчання.

Термін вивчення заплановано на 1 семестр 13 тижнів. Години розподіляються таким чином:

- відвідування лекційного заняття та (або, при відсутності на занятті) самостійне опрацювання теоретичного матеріалу на електронному курсі;
- відвідування семінарського заняття з вирішенням практичних завдань;
- самостійне доопрацювання завдань матеріалу;

Вивчення теоретичного та практичного матеріалу передбачає перегляд відео. Тож, ваш робочий комп'ютер повинен бути обладнаним звуковим пристроєм. На практичні заняття, які проводяться в аудиторіях університету, необхідно мати власні навушники для можливості отримання аудіо-матеріалу.

Оформлення семінарськи і самостійних робіт передбачає уважне читання завдання та оформлення звіту (коротко і по суті завдання).

Для підпису роботи в звіті у верхньому колонтитулі необхідно написати: Семінарська робота №_, Прізвище І.Б., група №_. Якщо відповідь надається окремим файлом .

Підсумкова атестація передбачає у вигляді екзаменаційного контроль за третій семестр. Для допуску до здачі екзамену необхідно отримати залік за перший семестр, виконати всі практичні роботи та мати сумарно не менше 42 балів за другий семестр.

*Або випадковий варіант білету письмового завдання і співбесіди студент отримує у викладача під час проведення іспиту в аудиторії.

Студенти, які навчаються за індивідуальним графіком узгодженим з деканатом і викладачем, самостійно опрацьовують теми практичних і самостійних завдань. Результати виконання студенти надсилають в електронній формі до навчального порталу. Після перевірки та оцінювання бали фіксуються у відповідних навчальних діяльностях з коротким поясненням суті зроблених помилок та знятих за це балів. Оцінки автоматично переносяться в журнал оцінок.

Відпрацювання пропущених занять здійснюється шляхом самостійного вивчення теми та виконання практичної роботи. Порядок відпрацювання пропущених занять визначає викладач.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ РОБІТ

Доповідь (повідомлення) Доповідь – один із видів монологічного мовлення: публічне, розгорнуте, повідомлення з певного питання, засноване на залученні документальних даних. Повідомлення – невелика за обсягом доповідь. Це види роботи наукового, науковопопулярного чи науково-навчального стилю, що орієнтований на усний виступ, що передбачає фіксацію виступу на з метою подальшої перевірки та архівування. Вміст доповіді (повідомлення) – це представлена інформація, що розкриває сутність питання. Розрізняють два основних способи складання доповідей. Перший спосіб

полягає у формулюванні тез із послідовним написанням на їх основі доповіді (повідомлення).

Другий – у написанні повноцінного тексту та виділенні з нього ключових тез для усного виголошення.

Підготовка доповіді передбачає такі дії: складання плану майбутньої доповіді; запис найважливіших тез; добір прикладів, які найяскравіше ілюструють думки; складання списку 11 інформаційних джерел для опрацювання, бібліографічних ресурсів, наукових сайтів тощо; опрацювання дібраних джерел; нотування висновків науковців щодо проблеми і формування власної думки з цього приводу (думки науковців можуть кардинально відрізнятись, що можна зобразити у вигляді таблиці); доповнення тез прикладами, фактами, тематичними виписками; написання повного тексту в науковому стилі з урахування вимог щодо обсягу і часу (зважаєте, що за 10 хв. ви встигнете прочитати близько 4-х сторінок А4); перевірка тексту на наявність помилок, відповідність тематиці та стилістиці; з'ясування ступеня володіння темою, можливості відповіді на додаткові або уточнювальні запитання; тренування у виступі без заминок та постійного підглядання в текст, вільному коментуванні додаткових матеріалів та аргументації своєї думки.

Конспектування Конспектування являє собою стислий виклад основного змісту прочитаного. Конспект (від лат. conspectus – огляд) – лаконічний писаний виклад змісту інформаційного джерела, що складається із плану та тез, доповнених фактичним матеріалом. Це особливий вид тексту, створений у процесі аналітико-синтетичної обробки інформації джерела, скорочений запис певної інформації, який дозволяє одразу або через деякий час із необхідною повнотою відтворити інформацію.

Докладно фіксують найбільш суттєві думки автора. В конспекті репрезентовано лише думки автора інформаційного джерела.

Метою його створення є глибоке осмислення інформації, її адекватне подання у стислій, зручній для подальшого використання письмовій формі. Стислий конспект передає в узагальненому вигляді найсуттєвішу інформацію

тексту, а докладний (розгорнутий) – містить також відомості, які конкретизують, мотивують, деталізують основні положення тексту у вигляді доказів, пояснень, аргументів, ілюстрацій тощо. Опорний конспект являє собою систему опорних сигналів, що мають структурний зв'язок, це наочна конструкція, яка заміщає систему значень, понять, ідей як взаємозалежних елементів.

У переважній більшості випадків здобувач освіти працює одночасно над кількома джерелами, присвяченими одній темі, і складає зведений конспект творів, що пов'язані загальною проблемою (тематичний конспект). В основу створення зведеного конспекту покладається джерело, в якому тема висвітлена найбільш повно. У процесі його конспектування додаються положення, аргументи, факти та висновки з інших джерел. Існує три способи конспектування: текстуальний – викладення змісту словами автора, тобто дослівне виписування цитат із тексту, що розглядається; вільний – короткий виклад прочитаного своїми словами; комбінований – поєднує у собі перший та другий способи, є найбільш продуктивним, оскільки його складання вимагає поглибленого, вдумливого ознайомлення з текстом, творчого підходу до викладення змісту прочитаного. У процесі конспектування здобувач освіти виконує ще один вид діяльності – працює з виписками. Тематичні виписки – це цитати (дослівне відтворення думок автора твору) або стислий, близький до дослівного, виклад змісту необхідного фрагмента тексту, що є важливим матеріалом для підготовки доповіді, повідомлення. Виписки можна робити як під час читання, так і після нього, використовувати творчо, неодноразово.

Написання есе Есе (від франц. *essai* – спроба, проба, нарис) – прозаїчне висловлювання невеликого обсягу й вільної композиції, що виражає індивідуальні враження і міркування з конкретного приводу або питання і свідомо не претендує на вичерпне і визначальне трактування теми. У розкритті питань семінарських занять використовується особливий вид есе – наукове, сутність якого полягає в обґрунтуванні певної позиції чи ідеї за допомогою фактів із джерел та думок експертів, створення дискурсу з певної теми. Думки

щодо конкретної наукової проблеми викладені у науковому стилі.

Есе допомагає перевірити:

- Знання конкретного наукового фактажу з навчальної теми, визначеної програмою.
- Володіння термінологією предмету.
- Вміння системно мислити і викладати думку послідовно, аргументовано, встановлювати причини і наслідки. Наводити приклади.
- Вміння узагальнювати знання з конкретного питання, визначаючи чіткі межі проблеми.

Специфіка жанру – відносно вільна композиція з вираженим суб'єктивним началом, тому порядок елементів не є обов'язковим, але є й незмінні компоненти логічного «конструктору»: тези і аргументи.

Можливі варіанти **структури** (залежно від заданого обсягу і часу на виконання роботи)

А.

Вступ

Теза – аргументи

Теза – аргументи

Теза – аргументи

Висновки

Б.

Вступ

Теза

Аргумент 1

Аргумент 2

Аргумент 3

Аргумент 4

Висновки

Тобто, за схемою 1 можна створити розгорнуте есе з декількома тезами і блоками аргументів. За схемою 2 – більш лаконічне, де розгортатися і

обґрунтовується лише одна теза.

Смислове навантаження елементів

Вступ – фокусує увагу на обраній проблемі, визначає і пояснює її важливість (1-2 абзаци)

Теза – думка-твердження, що відбиває авторську позицію, переконання. Потребує обґрунтування.

Аргумент – це доказ тези. Аргументація базується тільки на перевірених, зважених інформації, почерпнутої з авторитетних наукових джерел (твердження «я вважаю...» може передувати тезі, але ніколи не буде аргументом!)

Вимоги до аргументів:

- У сукупності аргументи не вступають у протиріччя, не повторюються;
- Сукупність аргументів повинна бути достатньою для доведення тези, але не надмірною. Сила, якість аргументу є вагоміші за кількість.
- Здавна правила риторики вимагали сильніші аргументи вміщувати після слабших для більш ефектного переконання.

У ролі аргументів виступають цитати з наукових досліджень, наукові факти, відкриття, статистика, теорії, результати відомих експериментів тощо. Джерела – підручники, посібники, довідники, енциклопедії з фаху, монографії, наукові статті авторитетних авторів.

Висновки твору – повернення до поставленої на початку есе проблеми, але на рівні узагальнення зібраних аргументів, підсумок розвитку думки (обсяг – від 1 абзаца до сторінки).

Оформлення

Жорстких вимог не існує, рекомендовано подавати у вигляді Word-документу, з позначенням авторства і назви/теми

Рекомендована література оформлюється відповідно до Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація.

Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»)

Візуальні матеріали. Переваги мультимедійної презентації:

- ✓ унаочнює матеріали, що презентуються;
- ✓ підвищує оперативність і об'єктивність оцінювання результатів наукового дослідження;
- ✓ сприяє розвитку творчого підходу до навчального процесу.

Презентація до заняття допомагає зробити матеріал наочніше, доступніше, допомагає полегшити розуміння і запам'ятовування матеріалу.

Формат слайдів

Параметри сторінки: розмір слайдів має відповідати розміру екрана; орієнтація слайда – альбомна; ширина слайда – 24 см; висота слайда – 18 см; нумерувати слайди слід арабськими цифрами без знаків номера, рисочок тощо; формат показу слайдів – «Демонстрація». графічний і текстовий матеріали розміщуються на слайдах так, щоб ліворуч і праворуч від краю слайда залишалось чисте поле шириною не менше 0,5 см. Основа будь-якої правильно спланованої презентації – це логічний аналіз послідовності відображення матеріалу, передбачення можливих питань і добір реплік для коментарів до презентації. При створенні презентацій однією з найпоширеніших помилок є бажання помістити в презентацію велику кількість відомостей, графічних зображень та анімаційних ефектів, які лише відвертають увагу слухачів від змісту. Перед створенням презентації необхідно: - визначити тему та призначення презентації, спосіб демонстрації; - розробити сценарій презентації; - продумати зміст усіх слайдів, їх стиль та оформлення. За структурою презентації поділяються на лінійні та розгалужені.

Додаткові вимоги до змісту презентації: кожен слайд має відображати одну думку; текст має складатися з коротких слів та простих речень; рядок має містити 6 – 8 слів; всього на слайді має бути 5 – 7 рядків; - загальна кількість слів не повинна перевищувати 30; - дієслова мають бути в одній часовій формі; - заголовки мають привертати увагу аудиторії та узагальнювати основні ідеї

слайда; - у заголовках мають бути і великі, і малі літери; - слайди мають бути не надто яскравими У презентації рекомендується використовувати не більше 3-4 різних шрифтів. Кращим шрифтом для читання тексту з екрану визнаний шрифт Verdana. Найменший шрифт для презентації – 22 пт. Краще правило використання курсиву – уникати його взагалі, оскільки він, як правило, лише ускладнює читання, уповільнює швидкість сприйняття. Міжрядковий інтервал – полуторний. Текст у презентації має бути простим, лаконічним, таким, що нагадує тези (якщо, звичайно, ви не використовуєте цитати).

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПРАВО ВЛАСНОСТІ

Тема 1. Поняття та зміст права власності.

Розвиток інституту права власності та інших речових прав. Становлення законодавства про власність у ХХ-початку ХХІ ст. Поняття права власності. Конституційні норми, які встановлюють форми власності. Право власності в об'єктивному і суб'єктивному значенні. Характерні ознаки права власності, як суб'єктивного права. Зміст права власності у суб'єктивному значенні.

Тема 2. Суб'єкти права власності.

Український народ як суб'єкт права власності. Фізичні особи — громадяни України, а також іноземні громадяни і особи без громадянства, як суб'єкти права власності. Юридичні особи — вітчизняні, іноземні, спільні, вітчизняні з іноземними інвестиціями як суб'єкти права власності. Суб'єкти публічного права як суб'єкти права власності.

Тема 3. Підстави набуття права власності.

Юридичні факти з якими закон пов'язує виникнення, зміну чи припинення права власності. Набуття права власності юридичною особою публічного права. Набуття добросовісним набувачем права власності на майно, відчужене особою, яка не мала на це права. Набуття права власності на перероблену річ. Момент набуття права власності за договором. Набуття права власності на

новостворене майно. Привласнення загальнодоступних дарів природи. Набуття права власності на безхазяйну річ. Набуття права власності на рухому річ, від якої власник відмовився. Набуття права власності на знахідку. Набуття права власності на скарб. Набувальна давність.

Тема 4. Припинення права власності.

Підстави припинення права власності. Відмова від права власності. Припинення права власності особи на майно, яке не може їй належати. Припинення права власності внаслідок знищення майна. Викуп земельної ділянки у зв'язку з суспільною необхідністю. Припинення права власності на нерухоме майно у зв'язку з викупом земельної ділянки, на якій воно розміщене. Викуп пам'ятки історії та культури. Реквізиція. Конфіскація.

Тема 5. Захист права власності.

Засади захисту права власності. Право власника на витребування майна із чужого незаконного володіння. Право власника на витребування майна від добросовісного набувача.

Витребування грошей та цінних паперів. Розрахунки при витребуванні майна із чужого незаконного володіння. Захист права власності від порушень, не пов'язаних із позбавленням володіння. Визнання права власності. Визнання незаконним правового акта, що порушує право власності. Відшкодування шкоди, завданої власникові земельної ділянки, житлового будинку, інших будівель у зв'язку із зниженням їх цінності.

Змістовий модуль 2

ПРОБЛЕМИ ВОЛОДІННЯ, КОРИСТУВАННЯ ТА РОЗПОРЯДЖЕННЯ ОКРЕМИМИ ВИДАМИ МАЙНА

Тема 6. Право володіння та користування чужим майном.

Суб'єкти права володіння чужим майном. Виникнення права володіння. Припинення права володіння. Обов'язок недобросовісного володільця негайно повернути майно особі, яка має на нього право власності чи інше право або яка є добросовісним володільцем. Поняття користування чужим майном.

Становлення сервітуту. Зміст сервітуту. Право користування чужою земельною ділянкою або іншим нерухомим майном. Право членів сім'ї власника житла на користування цим житлом. Припинення сервітуту.

Тема 7. Особливості права власності на державне та комунальне майно

Поняття державної та комунальної власності. Об'єкти управління державної власності. Суб'єкти управління об'єктами державної власності. Повноваження Кабінету Міністрів України у сфері управління об'єктами державної власності. Повноваження Фонду державного майна України. Особливості управління та обмеження щодо розпорядження об'єктами державної власності. Єдиний реєстр об'єктів державної власності. Відповідальність за порушення законодавства з питань управління об'єктами державної власності. Оренда державного та комунального майна. Приватизація державного та комунального майна.

Тема 8. Право власності на окремі види майна

Обмеження щодо володіння окремими видами майна. Право власності на криптовалюту. Поняття культурних цінностей. Вивезення культурних цінностей. Порядок тимчасового вивезення культурних цінностей. Ввезення в Україну культурних цінностей. Повернення культурних цінностей.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття № 1

Поняття та зміст права власності.

Мета заняття: перевірити якість засвоєння матеріалу з основних понять права власності. На семінарські заняття винесено ті проблемні питання, які в меншій мірі висвітлювалися на лекціях, а також окремі питання, які опрацьовуються студентами під час самостійної роботи. Знання лекційного матеріалу допоможе студентам ґрунтовно підготуватися до семінарського заняття. Слід враховувати, що чітке дотримання графіку опрацювання самостійного матеріалу допоможе студенту якісно підготуватися

до семінарського заняття. Тому, нумерація тем семінарських занять співпадає з відповідними темами для самостійного опрацювання.

Методичні рекомендації з виконання завдань

Для засвоєння теми студентам необхідно за рекомендованими джерелами вивчити теоретичні положення та ознайомитися з відповідними нормами Цивільного Кодексу України та інших нормативно-правових актів. Зокрема, студент повинен дати визначення: *власність, право власності, ознаки права власності, зміст права власності*

Хід роботи

Підготувати відповіді на такі теоретичні питання:

1. Поняття права власності.
2. Конституційні норми, які встановлюють форми власності.
3. Право власності в об'єктивному і суб'єктивному значенні.
4. Характерні ознаки права власності, як суб'єктивного права.
5. Зміст права власності у суб'єктивному значенні.

Практичне завдання: Вкажіть 10-15 авторів та їх наукових праць юридичного спрямування, опублікованих протягом 2019-2024 присвячених проблемам права власності.

Вимоги до виконання:

- Аналіз наукових праць, що стосуються викладеного у практичному завданні питання;
- Оформлюється у вікречку для відповідей у вигляді опису посиланням на праці науковців;
- Відсутність емоційного забарвлення та художнього стилю;

Форма подання результатів виконаної роботи:

Теоретичні питання – на семінарському занятті - усна відповідь.

Практичне завдання – виконання на Elearn

Критерії оцінювання (максим. 10 балів)

Теоретичні питання 5 балів - відповідь на семінарському занятті;

Практичне завдання: 5 балів - оформлення власних думок стосовно

порушеного питання відповідно до вимог

ПРИКЛАД ВИКОНАНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА ТА ЗАУВАЖЕННЯ ДО НЕЇ

Ось список авторів і їх наукових праць, присвячених проблемам права власності, опублікованих у період з 2019 по 2024 рік. Зверніть увагу, що конкретні назви та деталі можуть змінюватися, тому рекомендую перевіряти бази даних наукових статей для отримання актуальної інформації.

1. Костенко О. В.
- "Право власності в умовах сучасних економічних викликів" (2020)
2. Мельник І. Ю.
- "Зловживання **правом власності**: теоретичні аспекти" (2021)
3. Шевченко Т. В.
- "Еволюція права власності в Україні: історико-правовий аналіз" (2022)
4. Даниленко С. О.
- "Право власності на землю: сучасні проблеми та перспективи" (2019)
5. Савченко Н. Г.
- "Проблеми захисту права власності в умовах глобалізації" (2023)
6. Коваленко П. В.
- "Права власності у контексті міжнародного права" (2024)
7. Романенко А. М.
- "Правові механізми захисту права власності в Україні" (2021)
8. Бондаренко Л. С.
- "Власність як соціальний інститут: нові виклики та рішення" (2022)
9. Грищенко В. О.
- "Право власності на інтелектуальну власність: сучасний стан та перспективи" (2023)
10. Левченко О. І.
- "Спори про право власності: судова практика та її вплив" (2024)
11. Кириленко Р. П.
- "Трансформація права власності в умовах цифровізації" (2023)
12. Петренко Д. В.
- "Правові аспекти володіння та користування майном" (2020)
13. Сидоренко М. А.
- "Соціальні наслідки реформування права власності в Україні" (2021)

14. Федоренко Т. В.
- "Проблеми правового регулювання інвестицій у нерухомість" (2022)
15. Задорожний І. В.
- "Право власності та його обмеження: теоретичні засади" (2019)

! ЗАУВАЖЕННЯ

Список літератури оформлений без дотримання встановлених вимог. При виконанні подібних завдань необхідно враховувати положення ДСТУ 8302:2015 – це державний стандарт України, що регламентує принципи оформлення бібліографічних посилань на джерела інформації.

Приклади оформлення наведені у ДОДАТКУ 1.

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ТЕОРЕТИЧНИ ПИТАНЬ

1. Правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб.

Слід зазначити, що термін «власність» нерідко вживається для позначення приналежності комусь речей. Тобто, власність трактується як присвоєння засобів і продуктів виробництва за допомогою певної суспільної форми яка відображає таке ставлення особи до речі, коли вона вважає річ своєю, за умови, що інші вважають цю річ чужою. Отже, власність характеризується наявністю такої влади особи над річчю, яка визнана суспільством і регламентована соціальними нормами. Власник розпоряджається річчю своєю владою й у своїх інтересах. Для нього річ — своя, для невласників, відповідно — чужа.

З такого розуміння власності випливає, що власність — це ставлення людини до речі. Проте, оскільки влада над річчю неможлива без того, щоб інші особи, невласники речі, ставилися до неї як до чужої, власність означає відношення між людьми з приводу речей. На одному полюсі цього відношення — власник, що ставиться до речі як до своєї, на іншому — невласники, тобто, усі інші особи, що зобов'язані ставитися до неї як до чужої. Це означає, що усі інші особи зобов'язані утримуватися від будь-яких зазіхань на чужу річ, а, отже, і на волю власника мати цю річ. Таким чином, власність — це суспільні

відносини, що характеризуються двома основними ознаками: 1) вони виникають з приводу речей (майна); 2) мають вольовий зміст. З першої ознаки випливає, що власність це завжди майнове відношення. Наявність другої ознаки зумовлює необхідність врахування значення такої категорії, як «воля власника», встановлення меж волевиявлення власника.

Відносини власності регулюються різними галузями права. Зокрема, важливе значення мають конституційні норми, які встановлюють форми власності (ст.ст. 13, 41, 142, 143 Конституції України), закріплюють рівність всіх суб'єктів права власності (ст. 13 Конституції України), гарантії права власності і обов'язки власників (ст.ст. 13 і 41 Конституції України). Але чільне місце займають все ж таки норми цивільного права, котрі визначають зміст права власності, регулюють поведінку власників у цивільному обігу, регламентують порядок захисту права власності тощо.

Розрізняють право власності в об'єктивному і суб'єктивному значенні.

Право власності в об'єктивному значенні - це сукупність правових норм, що регулюють відносини власності і є юридичною підставою існування і реалізації права власності, що належить певному суб'єкту, тобто, право власності в суб'єктивному значенні.

Право власності в суб'єктивному значенні — це право особи володіти, користуватися і розпоряджатися річчю своєю владою і у власному інтересі. Цьому праву власника відповідає обов'язок усіх інших осіб утримуватися від порушення його правомочностей.

Саме право власності в суб'єктивному значенні відображає сутність власності як вищої влади особи над річчю, яка визнана іншими особами.

Характерні ознаки права власності, як суб'єктивного права:

1) його зміст охоплює три правомочності (можливості) власника: право володіння, право користування і право розпорядження майном;

2) суб'єктом права власності може бути будь-який суб'єкт права. Причому, слід зазначити, що стаття 13 Конституції України передбачає рівність усіх суб'єктів права власності перед законом;

3) об'єктом правовідносин власності може бути будь-яка індивідуально-визначена річ. Родові речі можуть бути об'єктом права власності за умови їхньої індивідуалізації (упаковування, маркування, написи і т.п.);

4) своє право на річ власник здійснює завжди своєю владою й у своєму (власному) інтересі. На відміну, наприклад, від повіреного, він не потребує спеціальних повноважень, доручення і т.п.

1. Власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном.

2. На зміст права власності не впливають місце проживання власника та місцезнаходження майна.

Зміст права власності у суб'єктивному значенні складається з трьох правомочностей власника: 1) права володіння; 2) права користування; 3) права розпорядження. Нерідко в літературі їх іменують «тріадою права власності». Право володіння — це юридична можливість фактичного впливу на річ. Тут слід взяти до уваги, що саме по собі володіння може бути законним, таким, що ґрунтується на законі, і незаконним. Але «право володіння» завжди є тільки законним, оскільки, як кожне право, завжди ґрунтується на якійсь правовій підставі. Отже, вираз «незаконне володіння» може застосовуватись тільки для позначення фактичного володіння, котре не має під собою правової підстави. (Див. коментар до глави 29). Право користування — це юридична можливість видобування власником споживчі властивості речі. Користування може здійснюватись шляхом вчинення фактичних дій (користування особистими речами, проживання в будинку, користування автомобілем тощо), а також шляхом вчинення юридичних дій (надання речі в оренду і одержання від такої діяльності відповідних прибутків). Свого часу у римському приватному праві право на одержання плодів і прибутків розглядалося як самостійна правомочність власника — *jus fruend*. Проте, з огляду на українську цивілістичну традицію можна виходити з того, що така можливість охоплюється правомочністю користування. Право розпорядження полягає в юридичній можливості власника визначати фактичну і юридичну долю речі.

Визначення фактичної долі речі полягає в зміні її фізичної сутності, аж до повного знищення (наприклад, це може бути споживання речі самим власником). Юридична доля речі може бути визначена шляхом передачі права власності іншій особі або шляхом відмови від права на річ. Наприклад, власник може продати або подарувати річ іншій особі. Він може також просто викинути непотрібну йому річ і таким чином припинити своє право власності на неї. Однак в останньому випадку необхідно, щоб зовні було ясно виражене його бажання відмовитися від права власності на річ і щоб про це стало відомо іншим особам. Варто звернути увагу на те, що саме внаслідок того, що розпорядження річчю полягає в передачі права власності, отримання плодів і прибутків (надання речі в найом і т.п.) не зовсім коректно оцінювати як реалізацію права розпорядження. Передаючи річ в найом, власник не має на увазі передачу права власності. Він передає річ лише

у тимчасове користування. Його право власності на річ не припиняється, а реалізується шляхом лише тимчасової передачі речі за плату іншій особі.

У частині 2 статті, що коментується, передбачено, що на зміст права власності не впливають місце проживання власника та місцезнаходження майна. Таке рішення відповідає передбаченій ч. б ст. 4 ЦК вимозі до актів цивільного законодавства про дотримання принципу однаковості регулювання цивільних відносин на всій території України і означає, що де б не проживав власник і де б не знаходилося його майно, він володіє усією сукупністю прав володіння, користування та розпорядження цим майном на однакових засадах, визначених Конституцією України та ЦК.

ДОДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ

Режим доступу:

<https://document.vobu.ua/doc/22065>

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

ЛИСТ

від 11.10.2021 р. № 91773/Т-28541/8.4.3

Щодо роз'яснення законодавства

Міністерство юстиції [...] щодо деяких питань, пов'язаних із порядком проведення державної реєстрації права довірчої власності на об'єкт нерухомого майна, та повідомляє наступне.

Відповідь у стислому викладенні (#Мін'юстПростоюМовою)

Право довірчої власності слід розглядати у двох різних випадках: “право довірчої власності як спосіб забезпечення виконання зобов'язання на нерухоме майно” та “право довірчої власності” як *похідне* речове право на нерухоме майно.

Головною відмінною ознакою зазначених речових прав є наявність/відсутність основного зобов'язання *за договором про встановлення довірчої власності*. Залежно від вказаного і визначається спосіб проведення державної реєстрації відповідного речового права.

Відповідь у розгорнутому викладенні (#Мін'юстОфіційно)

Для надання відповіді на порушені у листі питання стосовно процедури проведення державної реєстрації права довірчої власності, в першу чергу слід дослідити та проаналізувати правову природу поняття “довірчої власності”.

Відповідно до статті 316 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. *Особливим видом права власності є право довірчої власності, яке виникає внаслідок закону або договору*.

Статтею 1029 ЦК визначено, що за договором управління майном одна сторона (установник управління) передає другій стороні (управителеві) на певний строк майно в управління, а друга сторона зобов'язується за плату здійснювати від свого імені управління цим майном в інтересах установника управління або вказаної ним особи (вигодонабувача).

Договір управління майном може засвідчувати виникнення в управителя права довірчої власності на отримане в управління майно.

Згідно з частиною п'ятою статті 1033 ЦК управитель, якщо це визначено

договором про управління майном, є довірчим власником цього майна, яким він володіє, користується і розпоряджається відповідно до закону та договору управління майном. *Договір про управління майном не тягне за собою переходу права власності до управителя на майно, передане в управління.*

Тобто в даному випадку, враховуючи що в управителя виникають право володіння, користування і розпорядження майном, переданим в управління, але при цьому власник (установник управління) залишається незмінним, право довірчої власності по суті є речовим правом на майно, похідним від права власності.

У свою чергу параграф 8 глави 49 ЦК передбачає порядок, відповідно до якого *право довірчої власності виникає як спосіб забезпечення виконання зобов'язання.*

Згідно зі статтею 597¹ ЦК за договором про встановлення довірчої власності одна сторона (довірчий засновник) передає майно другій стороні (довірчому власнику) на праві довірчої власності *для забезпечення зобов'язання боржника за кредитним договором, договором позики.*

Право довірчої власності *як спосіб забезпечення виконання зобов'язань* є різновидом права власності на майно, за яким кредитор, який отримав майно у довірчу власність (довірчий власник), не має права самостійно відчужувати таке майно, крім як для звернення стягнення на нього, а також викупу його для суспільних потреб у порядку, встановленому законом.

З моменту встановлення довірчої власності право власності особи, яка передала своє майно у довірчу власність, припиняється.

При цьому згідно з частиною першою статті 597⁴ ЦК об'єктом довірчої власності має право користуватися довірчий засновник (далі – користувач). Користувачем також може бути інша особа, визначена договором про встановлення довірчої власності.

Якщо об'єктом довірчої власності є земельна ділянка, передача її в користування іншим особам здійснюється в порядку, визначеному Земельним кодексом України.

Договір про встановлення довірчої власності може передбачати право користувача передавати об'єкт довірчої власності у тимчасове користування третім особам.

Право користування об'єктом довірчої власності третіми особами визначається відповідним договором про встановлення довірчої власності та підлягає державній реєстрації, зокрема як речового права, у встановленому законодавством порядку.

У свою чергу право довірчої власності, набуте в порядку, передбаченому статтею 597¹³ ЦК, також розглядається як спосіб забезпечення виконання зобов'язання.

Відповідно до статті 597¹³ ЦК довірча власність може виникнути на підставі договору, відповідно до якого одна сторона за власний рахунок, але в інтересах та за рекомендацією іншої сторони придбаває у третьої особи майно у довірчу власність.

При цьому сторона, яка придбала майно у довірчу власність, отримує право вимоги до особи, за рекомендацією якої відбулося придбання, щодо сплати компенсації вартості такого майна та/або процентів за користування чужими грошовими коштами.

У випадку, зазначеному в частині першій цієї статті, особа, яка придбала майно, набуває прав та обов'язків довірчого власника, а особа, в інтересах та за рекомендацією якої було придбане майно, – довірчого засновника.

Слід зауважити, що відповідно до положень статті 55 Закону України “Про нотаріат” договори про встановлення довірчої власності, об'єктом якої є нерухоме майно, яке належить третім особам і стане власністю довірчого засновника після укладення такого договору, посвідчуються до моменту оформлення встановленого законодавством документа про право власності довірчого засновника на нерухомість.

Після оформлення встановленого законодавством документа про право власності довірчого засновника на нерухомість, що є об'єктом довірчої власності, довірчий власник реєструє в установленому законом порядку довірчу

власність.

Якщо договором про встановлення довірчої власності передбачено накладення заборони відчуження нерухомого майна, яке є об'єктом довірчої власності, нотаріус накладає таку заборону за повідомленням довірчого власника.

Водночас відповідно до частини четвертої статті 334 ЦК права на нерухоме майно, які підлягають державній реєстрації, виникають з дня такої реєстрації відповідно до закону.

Відносини, що виникають у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, визначає Закон України “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень” (далі – Закон), відповідно до положень статті 4 якого державній реєстрації прав підлягають:

- 1) право власності та право довірчої власності як спосіб забезпечення виконання зобов'язання на нерухоме майно, об'єкт незавершеного будівництва;
- 2) речові права на нерухоме майно, похідні від права власності, зокрема право довірчої власності (крім права довірчої власності як способу забезпечення виконання зобов'язань).

Умови, підстави та процедуру проведення відповідно до Закону державної реєстрації прав, перелік документів, необхідних для її проведення, права та обов'язки суб'єктів у сфері державної реєстрації прав визначає Порядок державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 року № 1127.

Особливості набуття і реалізація права довірчої власності на земельні ділянки визначені статтею 89¹ Земельного кодексу України.

Вичерпний перелік суб'єктів, які можуть набувати право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення, передбачений частиною першою статті 130 Кодексу.

Крім того, вказана норма передбачає і суб'єктів, яким за будь-яких умов, у тому числі у разі схвалення на референдумі рішення, визначеного абзацом

восьмим цієї частини, *забороняється* набуття права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення.

Також звертаємо увагу, що підпункт б пункту 15 розділу X Перехідних положень ЗК передбачає заборону купівлі-продажу або відчуження в інший спосіб на користь юридичних осіб земельних ділянок, які перебувають у приватній власності і віднесені до земель для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, земельних ділянок, виділених в натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв) для ведення особистого селянського господарства, а також земельних часток (паїв), крім переходу до банків права власності на земельні ділянки як предмет застави, передачі земельних ділянок у спадщину, обміну (міни) відповідно до частини другої статті 37¹ цього Кодексу земельної ділянки на іншу земельну ділянку з однаковою нормативною грошовою оцінкою або різниця між нормативними грошовими оцінками яких становить не більше 10 відсотків та відчуження земельних ділянок для суспільних потреб. Угоди (у тому числі довіреності), укладені під час дії заборони на купівлю-продаж або іншим способом відчуження земельних ділянок та земельних часток (паїв), встановленої цим підпунктом, у частині їх купівлі-продажу та відчуження в інший спосіб на користь юридичних осіб, а так само в частині передачі прав на відчуження цих земельних ділянок та земельних часток (паїв) на користь юридичних осіб на майбутнє (у тому числі укладення попередніх договорів), є недійсними з моменту їх укладення (посвідчення) до 1 січня 2024 року.

Важливі юридичні застереження!

1. Листи Міністерства юстиції України не є нормативно-правовими актами, не встановлюють правових норм та мають лише інформаційний характер. Їх реальне значення не перевищує авторитету аргументів та суджень, покладених в основу відповідної правової позиції.

2. Роз'яснення законодавства, яке міститься у цьому листі, не є юридичною консультацією щодо конкретної ситуації, не враховує особливостей відповідних фактичних обставин та ґрунтується на презумпції

достовірності наданої заявником інформації.

3. З метою отримання повного та вичерпного юридичного аналізу конкретної справи рекомендується розглянути доцільність звернення до адвоката. Для соціально вразливих категорій громадян держава забезпечує безоплатну вторинну правову допомогу (охоплює захист, представництво інтересів в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, а також складення документів процесуального характеру) – детальніше на сайті www.legalaid.gov.ua.

4. Правова допомога часто потрібна не лише для отримання правильних відповідей на питання юридичного характеру. Нерідко без неї неможливо коректно сформулювати саме питання. Слід пам'ятати, що правильні відповіді на абстрактні питання, які сформульовані неправильно (зокрема, якщо вони насправді не стосуються конкретної справи), можуть призводити до хибних висновків, невдалої стратегії ведення справи та негативних наслідків.

Семінарське заняття до теми 2

Суб'єкти права власності

Мета заняття: перевірити якість засвоєння матеріалу з основних понять права власності. На семінарські заняття винесено ті проблемні питання, які в меншій мірі висвітлювалися на лекціях, а також окремі питання, які опрацьовуються студентами під час самостійної роботи. Знання лекційного матеріалу допоможе студентам ґрунтовно підготуватися до семінарського заняття. Слід враховувати, що чітке дотримання графіку опрацювання самостійного матеріалу допоможе студенту якісно підготуватися до семінарського заняття. Тому, нумерація тем семінарських занять співпадає з відповідними темами для самостійного опрацювання.

Методичні рекомендації з виконання завдань

Для засвоєння теми студентам необхідно за рекомендованими джерелами вивчити теоретичні положення та ознайомитися з відповідними нормами

Цивільного Кодексу України та інших нормативно-правових актів. Зокрема, студент повинен дати визначення: власність, суб'єкти права власності.

Хід роботи

Підготувати відповіді на такі теоретичні питання:

1. Український народ як суб'єкт права власності.
2. Фізичні особи — громадяни України, а також іноземні громадяни і особи без громадянства, як суб'єкти права власності.
3. Юридичні особи — вітчизняні, іноземні, спільні, вітчизняні з іноземними інвестиціями як суб'єкти права власності.
4. Суб'єкти публічного права як суб'єкти права власності.

Практичне завдання (шляхом відповіді у віконечку): У літературі вживаються поняття «типи власності», «форми власності», «види власності». Який зміст цих понять? Як вони співвідносяться між собою?

Вимоги до виконання:

- Аналіз чинного законодавства та наукових праць, що стосуються викладеного у практичному завданні питання;
- Оформлюється у Word документів у вигляді опису власних думок та можливим посиланням на законодавчі акти та праці науковців;
- Відсутність емоційного забарвлення та художнього стилю;

Форма подання результатів виконаної роботи:

Теоретичні питання – на семінарському занятті, шляхом виступу по окремих питаннях.

Практичне завдання – шляхом виконання на Elearn

Критерії оцінювання (максим. 10 балів)

Теоретичні питання 5 балів - відповідь на семінарському занятті;

Практичне завдання: 5 балів - оформлення власних думок стосовно порушеного питання відповідно до вимог

0 бали - відсутність виконаного завдання

Термін виконання завдання - відповідно до графіку семінарських занять

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ТЕОРЕТИЧНИ ПИТАНЬ

Загальні положення.

Усі суб'єкти права власності є рівними перед законом.

Суб'єктами права власності є Український народ, а також інші учасники цивільних відносин: 1) фізичні особи — громадяни України, а також іноземні громадяни і особи без громадянства, які користуються однаковими з громадянами України майновими і особистими немайновими правами за винятками, встановленими у законі; 2) юридичні особи — вітчизняні, іноземні, спільні, вітчизняні з іноземними інвестиціями тощо; 3) суб'єкти публічного права — держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави тощо. У юридичній літературі точаться дискусії щодо того, як народ може здійснювати своє право власності. Слушною здається думка, що це можливо як безпосередньо народом (наприклад, шляхом висловлювання волі на референдумі, що стосується питань власності на майно, що належить Українському народу), так і опосередковано — через вищий представницький орган державної влади — Верховну Раду України.

Положення ст. 13 Конституції України про рівність всіх суб'єктів права власності перед законом слід трактувати у тому сенсі, що законом встановлені і гарантовані рівні умови здійснення і захисту права власності. Разом з тим, це не означає, що має існувати однаковий правовий режим для всіх форм власності. Іншими словами, хоча приватний власник і держава, як суб'єкти права власності, є рівними перед законом, але обсяг, призначення суб'єктивних прав власності вказаних осіб тощо можуть відрізнятися у тому чи іншому конкретному випадку.

Зміст власності як суспільного явища розкривається за допомогою тих зв'язків і стосунків, у які власник вступає з іншими людьми у процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних благ. У зв'язку з цим слід зазначити, що власник може чинити стосовно своєї речі усе, що не заборонене законом, або не суперечить соціальній природі власності. Воля власника щодо реалізації влади над річчю, яка йому належить, виражається у

володінні (посіданні), користуванні і розпорядженні нею. Володіння означає господарське панування власника над річчю, можливість впливати на неї у будь-який момент. Користування реалізується шляхом видобування з речі її споживчих властивостей. Розпорядження означає вчинення стосовно речі дій, що визначають її юридичну або фактичну долю. Це може бути відчуження речі, знищення речі, відмова від неї тощо.

Згідно ч.2 цієї статті власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, які не суперечать закону. Своє право на річ власник здійснює завжди своєю владою та у своєму (власному) інтересі. На відміну, наприклад, від повіреного, він не потребує спеціальних повноважень, доручення і т.п. Проте при цьому слід зазначити, що влада власника щодо приналежної йому речі не є безмежною. При здійсненні своїх прав та виконанні обов'язків власник зобов'язаний дотримуватися моральних засад суспільства. Він може вчиняти стосовно свого майна будь-які дії, але вони не повинні суперечити інтересам інших суб'єктів приватного права. Наприклад, власник зобов'язаний вживати заходів до запобігання виникненню шкоди здоров'ю громадян і навколишньому середовищу при здійсненні його права власності. Реалізуючи право власності на жилий будинок, він повинен утримуватися від поведінки, яка може заважати його сусідам. Права власника можуть бути обмежені правами інших осіб (сервітутами тощо). Крім того, власник не може виходити за загальні межі здійснення цивільних прав.

Усім власникам забезпечуються рівні умови здійснення їх прав. Це правило доповнює положення ст. 13 Конституції України та ч. 2 ст. 318, які передбачають, що усі суб'єкти права власності є рівними перед законом. За своєю сутністю вказане правило є однією з юридичних гарантій рівності умов здійснення власниками їхніх прав.

Як передбачено у положеннях ч.4 цієї статті, власність зобов'язує. Хоча це правило виглядає дещо декларативним, однак несе в собі значний позитивний заряд, орієнтуючи власників на те, що кожен з них не лише має суб'єктивні права, але й несе відповідальність перед громадою, суспільством за належне

використання цих прав. Таким чином формується правосвідомість не лише самих власників, але й інших учасників правовідносин власності.

Правило ч. 5 статті, що коментується, про те, що власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі, є розвитком, закріпленою у частині другій цієї ж статті вимоги до власника здійснювати її лише за допомогою дій, які не суперечать закону, при здійсненні своїх прав та виконанні обов'язків дотримуватися моральних засад суспільства тощо.

Держава не втручається у здійснення власником права власності. Звісно, це не означає, що державі байдуже як формується та розвиваються правовідносини власності у країні і що вона взагалі самоусувається від впливу на учасників цих правовідносин. Однак вплив на учасників правовідносин власності здійснюється не шляхом прямого адміністрування, а опосередковано — за допомогою правового заохочення власників до певних дій, забезпечення захисту цивільних прав власників та інших осіб.

Розвиваючи викладене вище положення, ч.7 ст. 319 передбачає, що діяльність власника може бути обмежена чи припинена або власника може бути зобов'язано допустити до користування його майном інших осіб лише у випадках і в порядку, встановлених законом. Це, з одного боку, свідчить про гарантованість прав власника (обмеження, припинення тощо діяльності власника можливе лише на підставах, передбачених законом), а з іншого, — означає, що права власника не є безмежними і мають реалізовуватися з врахуванням інтересів усієї громади.

Особливості здійснення права власності на національні, культурні та історичні цінності можуть бути встановлені спеціальним законодавством, наприклад, про охорону пам'яток історії, культури тощо. У цьому випадку пріоритет надається нормам такого спеціального законодавства, котре, втім, не може суперечити принципам засадам регулювання права власності в Україні, встановленим Конституцією України та ЦК.

У статті 13 Конституції України закріплено, що «земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу». Враховуючи природу цієї статті, можна дійти висновку, що Український народ визнається самостійним суб'єктом права власності нарівні з державою та окремими особами тощо.

Серед фахівців виникає питання, чи не призведе визнання права власності, зокрема на землю народу в цілому, і окремої особи на окрему ділянку землі до подвійного права власності. На думку В.В.Носіка, земля як об'єкт права власності Українського народу пов'язана з тим, що суверенітет України поширюється на всю її територію (ст.2 Конституції України), а носієм суверенітету і єдиним джерелом влади є народ (ст.5). Таким чином, Конституція України, закріплюючи верховенство народу на всій території, яку займає Україна і яка обмежена кордонами з іншими країнами, відображає ставлення (право) Українського народу до землі як до території держави, як до об'єкта природи, а не до конкретних ділянок, розмежованих на земельній території держави для спеціального використання. Конституція визначає просторові межі суверенітету Українського народу, закріплює право верховенства народу на земельну територію як вираження політичного панування над певною частиною земної кулі.

Як зазначає інший автор — Я.М.Шевченко, поєднання належності права власності українського народу і водночас його здійснення від імені власника дає змогу робити висновок, що власність українського народу є водночас державною власністю. З іншого боку, право власності на землю не є лише правом держави. Необхідно, на думку автора, розрізняти ті випадки, коли право власності на землю торкається інтересів суспільства в цілому — тоді земля визначається як об'єкт права власності Українського народу (відповідно і держави), і ті випадки, коли, згідно з Конституцією, людині належить і гарантується право власності на землю.

2. Органи державної влади та місцевого самоврядування не є власниками того майна, що

відноситься до об'єктів права власності Українського народу. Повноваження цих органів визначені Конституцією України та іншими нормативними актами, але в цілому їх повноваження стосовно цього майна торкаються сфери управління зазначеним майном.

3. Зміст і значення ч. 3 цієї статті полягає у правовому гарантуванні доступу до користування природними об'єктами права власності Українського народу, але таке користування має відбуватися відповідно до меж, які встановлюються законом.

ДОДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ

Режим доступу:

<https://document.vobu.ua/doc/22528>

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ ЛИСТ

від 27.10.2023 р. № 141531/К-33358/37.1

Про розгляд звернення

**Міністерство юстиції України [...] щодо надання роз'яснення
положень чинного законодавства у сфері державної реєстрації та в межах
компетенції повідомляє.**

Відносини, що виникають у сфері державної реєстрації прав, урегульовані Законом України “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень” (далі – Закон).

Пунктами 1, 2 частини першої статті 2 Закону визначено, що державна реєстрація прав – це офіційне визнання і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (далі – Державний реєстр прав).

Державний реєстр прав – єдина державна інформаційна система, що

забезпечує обробку, збереження та надання відомостей про зареєстровані речові права на нерухоме майно та їх обтяження.

До загальних засад державної реєстрації прав, визначених положеннями статті 3 Закону, належить, зокрема, гарантування державою об'єктивності, достовірності та повноти відомостей про зареєстровані права на нерухоме майно та їх обтяження, обов'язковість державної реєстрації прав у Державному реєстрі прав, одночасність вчинення нотаріальної дії з нерухомим майном, об'єктом незавершеного будівництва, майбутнім об'єктом нерухомості та державної реєстрації прав; внесення відомостей до Державного реєстру прав виключно на підставах та в порядку, визначених цим Законом.

На сьогодні умови, підстави та процедуру проведення відповідно до Закону державної реєстрації прав, перелік документів, необхідних для її проведення, права та обов'язки суб'єктів у сфері державної реєстрації прав, а також умови, підстави та процедуру взяття на облік безхазяйного нерухомого майна визначає Порядок державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1127 (зі змінами) (далі – Порядок).

Державна реєстрація прав проводиться на підставі документів, необхідних для відповідної реєстрації, передбачених Законом, іншими законами України та цим Порядком, крім випадку, передбаченого абзацом другим цього пункту (пункт 40 Порядку).

Абзацами першим, другим та третім пункту 20 Порядку встановлено, що у разі проведення державної реєстрації права власності, права довірчої власності як способу забезпечення виконання зобов'язань, спеціального майнового права на майно вперше, у тому числі у разі поділу, виділу частки або об'єднання майна, державний реєстратор за допомогою програмних засобів ведення Державного реєстру прав відкриває розділ у зазначеному Реєстрі з присвоєнням реєстраційного номера об'єкту нерухомого майна.

У разі коли державна реєстрація права власності проводиться на підставі документів, відповідно до яких тип об'єкта нерухомого майна зазначено як

“цілісний майновий комплекс”, “єдиний майновий комплекс”, “комплекс будівель та споруд” чи інший тип, що вказує на наявність сукупності будівель та/або споруд, та відповідно до відомостей, отриманих з Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва, такий тип об’єкта містить відомості про два і більше закінчені будівництвом об’єкти чи об’єкти будівництва, що мають окремі ідентифікатори в Єдиній державній електронній системі у сфері будівництва, державний реєстратор за допомогою програмних засобів ведення Державного реєстру прав відкриває розділи у зазначеному Реєстрі з присвоєнням відповідного реєстраційного номера кожному з таких об’єктів. При цьому присвоєння кожному із зазначених у цьому абзаці закінчених будівництвом об’єктів окремої адреси не вимагається.

Правило, передбачене абзацом другим цього пункту, застосовується також у разі, коли в Державному реєстрі прав вже проведено державну реєстрацію права власності на підставі документів, відповідно до яких тип об’єкта нерухомого майна зазначено як “цілісний майновий комплекс”, “єдиний майновий комплекс”, “комплекс будівель та споруд” чи інший тип, що вказує на наявність сукупності будівель та/або споруд, та відкрито розділ з присвоєнням відповідного реєстраційного номера на такий комплекс, під час проведення подальших реєстраційних дій щодо нього.

Забезпечення проведення державної реєстрації прав відповідно до частини першої статті 6, статті 10 Закону належить до повноважень виконавчих органів сільських, селищних та міських рад, Київської, Севастопольської міських, районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, нотаріусів.

Особливості державної реєстрації прав у результаті вчинення нотаріальних дій з нерухомим майном, об’єктом незавершеного будівництва визначені статтею 312 Закону.

Звертаємо увагу, що згідно з частиною третьою статті 10 Закону державний реєстратор під час державної реєстрації прав встановлює

відповідність заявлених прав і поданих/отриманих документів вимогам законодавства, а також відсутність суперечностей між заявленими та вже зареєстрованими речовими правами на нерухоме майно та їх обтяженнями, перевіряє документи на наявність підстав для проведення реєстраційних дій, зупинення розгляду заяви про державну реєстрацію прав та їх обтяжень, зупинення державної реєстрації прав, відмови в державній реєстрації прав та приймає відповідні рішення.

Відповідно до статті 11 Закону державний реєстратор самостійно приймає рішення за результатом розгляду заяв у сфері державної реєстрації прав.

Втручання, крім випадків, передбачених цим Законом, будь-яких органів влади, їх посадових осіб, юридичних осіб, громадян та їх об'єднань у діяльність державного реєстратора під час проведення реєстраційних дій забороняється і тягне за собою відповідальність згідно із законом.

Водночас в контексті порушеного питання роз'яснюємо, що частинами першою та другою статті 262 Закону України “Про регулювання містобудівної діяльності” встановлено, що ідентифікатором об'єкта будівництва (закінченого будівництвом об'єкта) є унікальний набір даних (послідовність символів), що присвоюється об'єкту будівництва або закінченому будівництвом об'єкту автоматично програмними засобами Реєстру будівельної діяльності та використовується для ідентифікації такого об'єкта.

Ідентифікатор об'єкта будівництва (закінченого будівництвом об'єкта) присвоюється: будинку, будівлі, споруді (у тому числі в комплексі); складовим частинам будинку, будівлі, споруди: квартирам, гаражним боксам, машиномісцям, іншим житловим та нежитловим приміщенням, які після прийняття об'єкта в експлуатацію є самостійними об'єктами нерухомого майна; лінійному об'єкту інженерно-транспортної інфраструктури.

Ідентифікатор об'єкта будівництва (закінченого будівництвом об'єкта) не присвоюється місцям загального користування та допоміжним приміщенням.

У разі поділу або об'єднання закінченого будівництвом об'єкта ідентифікатор закінченого будівництвом об'єкта анулюється.

Закінченим будівництвом об'єктам, що утворилися внаслідок їх поділу або об'єднання, присвоюється новий ідентифікатор закінченого будівництвом об'єкта, який повинен містити посилання на ідентифікатор (ідентифікатори) об'єкта (об'єктів), з якого такі об'єкти утворилися (частина шоста статті 262 Закону України “Про регулювання містобудівної діяльності”).

Також пунктом 105 Порядку ведення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.06.2021 № 681, передбачено, що ідентифікатор об'єкта будівництва (закінченого будівництвом об'єкта) не присвоюється комплексам (будовам), складовим частинам садиби (гараж, літня кухня тощо), чергам будівництва, пусковим комплексам, відокремленим частинам будинку, будівлі, споруди (блок-секції, дільниці тощо), а також місцям загального користування та допоміжним приміщенням. Складовим частинам садиби (гараж, літня кухня тощо) присвоюється ознака “приналежна річ” із зазначенням посилання на ідентифікатор основної речі.

У зв'язку з впровадженням належної ідентифікації об'єкта будівництва (закінченого будівництвом об'єкта), а також зі змінами, що знайшли своє відображення у статті 12 Закону, а саме у разі зміни характеристик об'єкта нерухомого майна, об'єкта незавершеного будівництва, майбутнього об'єкта нерухомості в Єдиній державній електронній системі у сфері будівництва характеристики такого об'єкта оновлюються в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно (далі – Державний реєстр прав) автоматично в режимі реального часу в порядку інформаційної взаємодії з Єдиною державною електронною системою у сфері будівництва (у разі наявності в Державному реєстрі прав відомостей про ідентифікатор такого об'єкта будівництва (закінченого будівництвом об'єкта) в Єдиній державній електронній системі у сфері будівництва), Порядком впроваджено механізм “пооб'єктної” державної реєстрації прав.

Абзацом другим пункту 20 Порядку визначено, що у разі коли державна реєстрація права власності проводиться на підставі документів, відповідно до

яких тип об'єкта нерухомого майна зазначено як “цілісний майновий комплекс”, “єдиний майновий комплекс”, “комплекс будівель та споруд” чи інший тип, що вказує на наявність сукупності будівель та/або споруд, та відповідно до відомостей, отриманих з Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва, такий тип об'єкта містить відомості про два і більше закінчені будівництвом об'єкти чи об'єкти будівництва, що мають окремі ідентифікатори в Єдиній державній електронній системі у сфері будівництва, державний реєстратор за допомогою програмних засобів ведення Державного реєстру прав відкриває розділи у зазначеному Реєстрі з присвоєнням відповідного реєстраційного номера кожному з таких об'єктів. При цьому присвоєння кожному із зазначених у цьому абзаці закінчених будівництвом об'єктів окремої адреси не вимагається.

Правило, передбачене абзацом другим цього пункту, застосовується також у разі, коли в Державному реєстрі прав вже проведено державну реєстрацію права власності на підставі документів, відповідно до яких тип об'єкта нерухомого майна зазначено як “цілісний майновий комплекс” “єдиний майновий комплекс”, “комплекс будівель та споруд” чи інший тип, що вказує на наявність сукупності будівель та/або споруд, та відкрито розділ з присвоєнням відповідного реєстраційного номера на такий комплекс, під час проведення подальших реєстраційних дій щодо нього.

Під час проведення державної реєстрації права власності, права довірчої власності як способу забезпечення виконання зобов'язань на земельну ділянку, закінчений будівництвом об'єкт чи об'єкт будівництва або спеціального майнового права на об'єкт будівництва вперше за наявності зареєстрованих речових прав, похідних від права власності, або обтяжень речових прав у спеціальному розділі Державного реєстру прав та/або в його невід'ємній архівній складовій частині на відповідну земельну ділянку, закінчений будівництвом об'єкт чи об'єкт будівництва державний реєстратор одночасно з відкриттям розділу у Державному реєстрі прав переносить такі відомості про речові права, обтяження речових прав до відповідного відкритого розділу.

Таким чином, вказані положення пункту 20 Порядку застосовуються виключно за наявності однієї умови – відповідно до поданих документів та відомостей, отриманих з Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва, будівлям та/або спорудам, право власності на які набувалося та, можливо, реєстрацію такого права проведено як на сукупність речей, проте їм відповідно до вимог Закону України “Про регулювання містобудівної діяльності” присвоєно окремі ідентифікатори.

За таких умов державна реєстрація прав має проводитись не на комплекс будівель і споруд, у тому числі за результатами його поділу на “частину комплексу”, а на кожний окремий об’єкт будівництва (закінчений будівництвом об’єкт) у складі комплексу, якому присвоєно відповідний ідентифікатор.

Відповідно до підпункту 5 пункту 7 Порядку ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2011 року № 1141 (далі – Порядок № 1141), під час формування заяви про державну реєстрацію прав додатково до відомостей, передбачених пунктом 6 цього Порядку, вносяться відомості про ідентифікатор об’єкта в Єдиній державній електронній системі у сфері будівництва (у разі формування заяви щодо об’єкта речових прав, якому присвоєно відповідний ідентифікатор).

Програмне забезпечення Державного реєстру прав, як у випадку із земельними ділянками, так із об’єктом будівництва (закінченим будівництвом об’єктом) під час формування та реєстрації заяви у сфері державної реєстрації прав дає змогу вносити лише один ідентифікатор об’єкта – кадастровий номер для земельної ділянки чи ідентифікатор об’єкта в Єдиній державній електронній системі у сфері будівництва для об’єкта будівництва (закінченого будівництвом об’єкта).

У подальшому саме за такими ідентифікаторами об’єкта відбувається інформаційна взаємодія з Державним земельним кадастром чи Єдиною державною електронною системою у сфері будівництва відповідно.

За таких умов у разі застосування абзацу другого пункту 20 Порядку

заявником подається така кількість заяв, що відповідає кількості об'єктів, яким присвоєно ідентифікатор в Єдиній державній електронній системі у сфері будівництва, справляється адміністративний збір відповідно до кількості поданих заяв, а державним реєстратором вчиняються усі дії, передбачені законодавством у сфері державної реєстрації прав по кожній із заяв.

Щодо внесення до Державного реєстру прав відомостей про складові частини комплексу зазначаємо, що відповідно до абзацу восьмого частини третьої статті 13 Закону відомостями про об'єкт нерухомого майна, об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості, що вносяться до Державного реєстру прав, є відомості про ідентифікатор об'єкта будівництва (закінченого будівництвом об'єкта) в Єдиній державній електронній системі у сфері будівництва (для об'єктів нерухомого майна, об'єктів незавершеного будівництва, майбутніх об'єктів нерухомості, яким присвоєно відповідний ідентифікатор), тип об'єкта (будівля, споруда, квартира, гаражний бокс, машиномісце тощо), загальна та (за наявності) житлова площа приміщень об'єкта (для об'єкта незавершеного будівництва, майбутнього об'єкта нерухомості – площа відповідно до проектної документації на будівництво), відсоток готовності (для об'єкта незавершеного будівництва), адреса об'єкта нерухомого майна (для закінчених будівництвом об'єктів, а також для об'єктів будівництва, яким присвоєно адресу), що вносяться на підставі відомостей, отриманих з Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва в порядку інформаційної взаємодії з такою системою.

У разі відсутності в Єдиній державній електронній системі у сфері будівництва відомостей про відповідний об'єкт такі відомості вносяться на підставі документів, поданих для державної реєстрації прав.

Разом з цим щодо посвідчення договору іпотеки зазначаємо таке.

Нотаріуси, здійснюючи свої професійні обов'язки відповідно до Закону України “Про нотаріат” та присяги, у своїй діяльності керуються Конституцією України, законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства юстиції України, та його територіальних органів, а в

Автономній Республіці Крим – також нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим і Ради міністрів Автономної Республіки Крим.

Відповідно до статті 54 Закону України “Про нотаріат” нотаріуси посвідчують правочини, які згідно із законом підлягають обов’язковому нотаріальному посвідченню.

Так, зокрема, договір іпотеки згідно з положеннями Закону України “Про іпотеку” (далі – Закон про іпотеку) укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню.

У свою чергу іпотечний договір повинен містити такі істотні умови, зокрема, опис предмета іпотеки, достатній для його ідентифікації, та/або його реєстраційні дані, у тому числі ідентифікатор об’єкта будівництва в Єдиній державній електронній системі у сфері будівництва (для об’єктів, яким присвоєно ідентифікатор до укладення іпотечного договору), кадастровий номер.

У разі іпотеки земельної ділянки має зазначатися її цільове призначення. Іпотечний договір може містити інші положення, зокрема визначення суми, на яку має бути застрахований предмет іпотеки, посилання на документ, що підтверджує право власності (спеціальне майнове право) іпотекодавця на предмет іпотеки, відомості про обмеження та обтяження прав іпотекодавця на предмет іпотеки, визначення способу звернення стягнення на предмет іпотеки.

У разі відсутності в іпотечному договорі однієї з істотних умов, зазначених у статті 18 Закону про іпотеку, він може бути визнаний недійсним на підставі рішення суду.

Також слід звернути увагу, що нотаріус процесуально незалежний у прийнятті рішень, самостійно підвищує кваліфікацію, несе персональну відповідальність, передбачену чинним законодавством.

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ПРАКТИЧНОГО КЕЙСУ

Дайте правову оцінку даної Постанови.

**ПОСТАНОВА
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**

17 травня 2024 року

м. Київ

справа № 686/15202/23

провадження № 61-17667св23

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного**цивільного суду: Гулька Б. І. (суддя-доповідач), Коломієць Г. В., Луспеника Д. Д.,****учасники справи:****позивач - ОСОБА_1 ,****відповідач - Держава Україна в особі Кабінету Міністрів України,**

розглянув у попередньому судовому засіданні у порядку письмового провадження

касаційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Хмельницького міськрайонного суду

Хмельницької області від 15 вересня 2023 року у складі судді Карплюка О. І. та

постанову Хмельницького апеляційного суду від 02 листопада 2023 року у складі

колегії суддів: Костенка А. М., Гринчука Р. С., Спірідонові Т. В.,

ВСТАНОВИВ:**1. Описова частина****Короткий зміст позовних вимог**

У червні 2023 року ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до Держави Україна в особі Кабінету Міністрів України про відшкодування моральної шкоди.

Позовна заява мотивована тим, що у зв'язку з проголошенням України незалежною державою він, як її громадянин, згідно з Конституції України має право користуватися природними об'єктами права власності Українського народу, зокрема, стаття 13 Конституції України визначає, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону. Тобто, вказана норма, фактично, закріпила юридичне панування громадян над своєю частиною в об'єктах власності Українського народу. Зокрема, право користування надрами має відбуватися всіма співвласниками, адже надра є об'єктом загального користування і не можуть бути

передані в оренду, володіння чи розпорядження без згоди всіх співвласників. Таке користування має здійснюватися відповідно до закону.

У випадку не встановлення меж управління об'єктами власності Українського народу органи державної влади не мають права на управління такими об'єктами. Для отримання права на управління об'єктами права власності Українського народу у випадку відсутності меж на таке управління в Конституції України, Держава Україна зобов'язана отримати довіреність на таке управління від Українського народу, а саме у всіх громадян України або за результатами Всеукраїнського референдуму або нотаріальну завірену.

Оскільки такий референдум не проводився і він такої довіреності не надавав, то є явне порушення його права власності в об'єктах права власності Українського народу, а саме в надрах, органами державної влади України, які на підставі неконституційного Кодексу України «Про надра» незаконно визначають компетенцію органів державної влади Держави України на управління надрами без згоди Українського народу, видають дозволи на спеціальне користування надрами, які є об'єктом власності Українського народу, а видобуті корисні копалини видають за власні та продають їх власнику (Українському народові), що фактично є шахрайством.

Вказував, що зазначеними діями органами державної влади України йому завдано моральної шкоди, яку він оцінював у розмірі 3 млн грн.

Посилаючись на викладене, ОСОБА_1 просив суд стягнути з Держави Україна на його користь 3 млн грн моральної шкоди, завданої порушенням його права власності в об'єктах права власності Українського народу, а саме в надрах.

Короткий зміст рішення суду першої інстанції

Рішенням Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 15 вересня 2023 року у задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено.

Відмовляючи у задоволенні позову, суд першої інстанції виходив із того, що позивач належними та допустимими доказами не довів, якими саме незаконними діями, рішеннями чи бездіяльністю органів державної влади України йому було завдано моральної шкоди, не довів завдання моральної шкоди.

Короткий зміст судового рішення суду апеляційної інстанції

Постановою Хмельницького апеляційного суду від 02 листопада 2023 року апеляційну скаргу ОСОБА_1 залишено без задоволення, а рішення Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 15 вересня 2023 року - без змін.

Погоджуючись із висновками районного суду, апеляційний суд також зазначив, що ОСОБА_1 належними та допустимими доказами не довів як факту, так і розміру завданої йому моральної шкоди діями, рішеннями чи бездіяльністю органів державної влади України при здійсненні ними права власника від імені Українського народу землею Держави Україна та її надрами. Положеннями статей 13, 75, 102, 113, 116, 143 Конституції України, які є нормами прямої дії, передбачено право органів державної влади та органів місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією України, здійснювати право власності від імені Українського народу землею та її надрами, які знаходяться в межах території України. Тобто, такі повноваження делеговані органам державної влади та органам місцевого самоврядування прямими нормами Конституції України і органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією України, здійснюють право власності від імені Українського народу землею та її надрами, які знаходяться в межах території України. Положеннями Конституції України не передбачено проведення Всеукраїнського референдуму з приводу передачі народом таких повноважень відповідним органам влади чи видачі окремо від кожного громадянина нотаріально завіреної довіреності.

Короткий зміст вимог касаційної скарги

У касаційній скарзі ОСОБА_1, посилаючись на неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просить оскаржувані судові рішення скасувати, а справу направити на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Надходження касаційної скарги до суду касаційної інстанції

Ухвалою Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 19 грудня 2023 року відкрито касаційне провадження у вищевказаній справі та витребувано її матеріали з Хмельницького

міськрайонного суду Хмельницької області. Підставами касаційного оскарження зазначено пункти 1, 4 частини другої статті 389 ЦПК України.

У січні 2024 року справа надійшла до Верховного Суду.

Протоколом повторного автоматизованого розподілу судової справи між суддями від 24 квітня 2024 року справу передано судді-доповідачеві - Гульку Б. І., судді, які входять до складу колегії: Коломієць Г. В., Луспеник Д. Д., у зв'язку зі звільненням у відставку попереднього судді-доповідача - ОСОБА_2 .

Аргументи учасників справи

Доводи особи, яка подала касаційну скаргу

Касаційна скарга ОСОБА_1 мотивована тим, що суди попередніх інстанцій дійшли помилкового висновку про відмову у задоволенні позову, оскільки належним чином не дослідили всіх обставин справи, не з'ясували: чи є у нього, як громадянина України, право власності на об'єкти права власності Українського народу, а саме в надрах; чи порушене це право органами державної влади Держави Україна видачею дозволів на використання надр; чи встановлено у Конституції України межі здійснення прав власника органами державної влади Держави Україна по відношенню до об'єктів права власності Українського народу та чи надано органам державної влади Держави Україна право розпоряджатися такими об'єктами або його частинами Українським народом, а якщо встановлено ці межі, то коли і на підставі чого; чи має процедура розпорядження надрами органами державної влади Держави Україна чітку, визначену і передбачувану правову підставу в Конституції України; чи були такі відомості про межі здійснення прав власника до об'єктів права власності Українського народу доступними йому та чи повідомлено його правові наслідки використання надр без його дозволу та Українського народу; чи давав Український народ право розпорядження на надра органам державної влади України, у тому числі й право передовіряти таке право розпорядження новоутвореним державним органам; чому йому, як громадянину України, не виплачувалася орендна плата від використання його частини в об'єктах права власності Українського народу, а саме надр, Державою Україна за незаконну і самовільну експлуатацію об'єктів власності Українського народу. Судами не враховано, що статтею 4 чинного Кодексу України «Про надра»

визначено, що «з метою безпосередньої реалізації права власності Українського народу на надра та для забезпечення економічних і соціальних інтересів громадян щодо прозорого використання та справедливого розподілу доходу від користування надрами громадяни України мають право на отримання відповідно до закону частини доходу державного бюджету від рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин», адже неприйняття і не введення в дію закону про економічний паспорт не є підставою для невиплати йому частини доходу державного бюджету від рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин.

Доводи особи, яка подала відзив на касаційну скаргу

У січні 2024 року до Верховного Суду надійшов відзив Кабінету Міністрів України на касаційну скаргу ОСОБА_1, в якому зазначено, що оскаржувані судові рішення є законними та обґрунтованими, а доводи касаційної скарги - безпідставними.

2. Мотивувальна частина

Позиція Верховного Суду

Частиною третьою статті 3 ЦПК України передбачено, що провадження у цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи.

Згідно з пунктами 1, 4 частини другої статті 389 ЦПК України підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у пункті 1 частини першої цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права виключно у таких випадках: якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку; якщо судові рішення оскаржується з підстав, передбачених частинами першою, третьою статті 411 цього Кодексу.

Встановлено й це вбачається із матеріалів справи, що судові рішення судів попередніх інстанцій ухвалені з додержанням норм матеріального та процесуального права, а доводи касаційної скарги цих висновків не спростовують.

Мотиви, з яких виходить Верховний Суд, та застосовані норми права

Статтею 56 Конституції України гарантовано право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної чи моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

На підставі вказаної норми відшкодуванню за рахунок держави підлягає шкода у разі встановлення факту реального заподіяння такої шкоди незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю державної влади.

Частиною першою статті 15 ЦК України визначено, що кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання.

Відповідно до частин першої та другої статті 23 ЦК України особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав.

Моральна шкода полягає: у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Статтею 1174 ЦК України передбачено, що шкода, завдана фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю посадової або службової особи органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування при здійсненні нею своїх повноважень, відшкодовується державою, Автономною Республікою Крим або органом місцевого самоврядування незалежно від вини цієї особи.

За загальним правилом підставою виникнення зобов'язання про компенсацію моральної шкоди є завдання такої шкоди.

Зобов'язання про компенсацію моральної шкоди, завданої особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу державної влади при здійсненні своїх повноважень, виникає за таких умов: наявності моральної шкоди; протиправності поведінки особи, яка завдала моральної шкоди; наявності причинного зв'язку між протиправною поведінкою особи яка завдала моральної шкоди та її результатом - моральною шкодою.

З огляду на вказані норми матеріального права при зверненні з позовом про відшкодування шкоди, завданої фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю посадової або службової особи органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування при здійсненні такою посадовою особою своїх повноважень, позивач повинен довести не лише протиправність поведінки відповідача, а й факт заподіяння моральної шкоди та причинний зв'язок між поведінкою відповідача та заподіяною шкодою.

Обов'язок доказування в цивільному процесі встановлений статтею 81 ЦПК України, відповідно до якого кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом.

У справах про відшкодування моральної шкоди обов'язок доказування покладається на особу, яка заявляє вимогу про відшкодування такої шкоди.

Доказуванню підлягає факт завдання особі моральної шкоди, у чому така моральна шкода знайшла вираз, в якій грошовій формі чи в якій матеріальній формі особа оцінює завдану їй шкоду та з чого вона при цьому виходить, а також інші обставини, що мають значення для вирішення спору.

У справі, яка Верховним Судом переглядається, позивач вказував, що має право користуватися природними об'єктами права власності Українського народу, проте не надавав державним органам права на управління об'єктами права власності Українського народу ні за результатами Всеукраїнського референдуму, ні на підставі нотаріально завіреної довіреності, а тому порушені його права як

співвласника об'єктів права власності Українського народу саме з боку органів державної влади, які користуються цими об'єктами власності без його згоди, не сплачуючи йому відповідної плати за користування.

Разом з тим, положеннями статей 13, 75, 102, 113, 116, 143 Конституції України, які є нормами прямої дії, передбачено право органів державної влади та органів місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією України, здійснювати право власності від імені Українського народу землею та її надрами, які знаходяться в межах території України. Тобто, такі повноваження делеговані органам державної влади та органам місцевого самоврядування прямими нормами Конституції України і органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією України, здійснюють право власності від імені Українського народу землею та її надрами, які знаходяться в межах території України. При цьому положеннями Конституції України не передбачено проведення Всеукраїнського референдуму з приводу передачі народом таких повноважень відповідним органам влади чи видачі окремо від кожного громадянина нотаріально завіреної довіреності.

З огляду на викладене, суди, встановивши фактичні обставини у справі, від яких залежить правильне вирішення спору, дійшли вірного висновку про те, що позивачем належними та допустимими доказами не доведено як факту так і розміру завданої йому моральної шкоди діями, рішеннями чи бездіяльністю органів державної влади України при здійсненні ними права власника від імені Українського народу землею Держави Україна та її надрами.

Отже, належним чином встановивши обставини справи, застосувавши закон, який підлягав застосуванню, суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про відмову у задоволенні позову про відшкодування моральної шкоди.

Посилання касаційної скарги на невиклату позивачеві частини доходу державного бюджету від рентної плати за користування надрами є безпідставними, так як невиклата певної суми ренти не є рівноцінним замінюванням моральної шкоди.

Наведені у касаційній скарзі доводи були предметом дослідження у судах попередніх інстанцій із наданням відповідної правової оцінки всім фактичним обставинам справи, яка ґрунтується на вимогах законодавства.

Доводи касаційної скарги висновків судів не спростовують, на законність судових рішень не впливають, а в основному направлені на тлумаченні положень законодавства України на власний розсуд.

Висновки судів першої та апеляційної інстанцій не суперечать висновкам Верховного Суду, на які містяться посилання у касаційній скарзі.

Порушень судами норм процесуального права, які призвели б до неправильного вирішення справи суд касаційної інстанції не встановив. При цьому не може бути скасоване правильне по суті і законне рішення з одних лише формальних міркувань (частина друга статті 410 ЦПК України).

Відповідно до частини третьої статті 401 ЦПК України суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а рішення без змін, якщо відсутні підстави для скасування судового рішення.

Враховуючи наведене, колегія суддів вважає за необхідне залишити касаційну скаргу без задоволення, а оскаржувані судові рішення - без змін, оскільки доводи касаційної скарги висновків суду не спростовують.

Керуючись статтями 400, 401, 416 ЦПК України, Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду

ПОСТАНОВИВ:

Касаційну скаргу ОСОБА_1 залишити без задоволення.

Рішення Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 15 вересня 2023 року та постанову Хмельницького апеляційного суду від 02 листопада 2023 року залишити без змін.

Постанова суду касаційної інстанції набирає законної сили з моменту її прийняття, є остаточною і оскарженню не підлягає.

Семінарське заняття до теми 3

Підстави набуття права власності

Мета заняття: перевірити якість засвоєння матеріалу з основних понять

права власності. На семінарські заняття винесено ті проблемні питання, які в меншій мірі висвітлювалися на лекціях, а також окремі питання, які опрацьовуються студентами під час самостійної роботи. Знання лекційного матеріалу допоможе студентам ґрунтовно підготуватися до семінарського заняття. Слід враховувати, що чітке дотримання графіку опрацювання самостійного матеріалу допоможе студенту якісно підготуватися до семінарського заняття. Тому, нумерація тем семінарських занять співпадає з відповідними темами для самостійного опрацювання.

Методичні рекомендації з виконання завдань

Для засвоєння теми студентам необхідно за рекомендованими джерелами вивчити теоретичні положення та ознайомитися з відповідними нормами Цивільного Кодексу України та інших нормативно-правових актів. Зокрема, студент повинен дати визначення: **власність**, добросовісний набувач, недобросовісний набувач

Хід роботи

Підготувати відповіді на такі теоретичні питання:

1. Юридичні факти з якими закон пов'язує виникнення, зміну чи припинення права власності.
2. Набуття права власності юридичною особою публічного права.
3. Набуття добросовісним набувачем права власності на майно, відчужене особою, яка не мала на це права.
4. Набуття права власності на перероблену річ.
5. Момент набуття права власності за договором. При підготовці до практичного заняття слід враховувати наступні положення законодавства.

Практичне завдання

Поясніть які дії можуть бути кваліфіковані як "зловживання правом власності". Відповідь дайте текстом на платформі Elearn.

Вимоги до виконання:

- Аналіз чинного законодавства та наукових праць, що стосуються викладеного у практичному завданні питання;

- Оформлюється у World документів у вигляді опису власних думок та можливим посиланням на законодавчі акти та праці науковців;
- Відсутність емоційного забарвлення та художнього стилю;
- Кількість сторінок від 2 до 5 (інтервал 1,5, Times New., 14ст.)

орма подання результатів виконаної роботи:

Теоретичні питання – на семінарському занятті - усна відповідь.

Практичне завдання – виконання на Elearn

Критерії оцінювання (максим. 10 балів)

Теоретичні питання 5 балів - відповідь на семінарському занятті;

Практичне завдання: 5 балів - оформлення власних думок стосовно порушеного питання відповідно до вимог

0 бали - відсутність виконаного завдання

Термін виконання завдання - відповідно до графіку семінарських занять

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ТЕОРЕТИЧНИ ПИТАНЬ

Загальні положення. Право власності належить до таких суб'єктивних прав, які можуть виникнути лише при наявності визначеного юридичного факту або їх сукупності. Юридичний факт — це обставини реального життя, з якими закон пов'язує виникнення, зміну чи припинення права власності. Такі юридичні факти називаються підставами виникнення права власності. Всі юридичні факти прийнято поділяти на дії та події. Дії в свою чергу поділяються на правомірні та неправомірні. Правомірні дії поділяються на адміністративні акти, юридичні вчинки та правочини. Як свідчить практика, найчастіше право власності виникає саме з правочинів — правомірних дій суб'єктів цивільних правовідносин, націлених на виникнення, зміну або припинення відносин власності. Але право власності може виникати і з будь-яких інших юридичних фактів, що не заборонені законодавством. Всі підстави виникнення права власності традиційно поділяють на першопочаткові та похідні. Критерієм такої класифікації є критерій правонаступництва. Згідно з цим критерієм до

першопочаткових способів виникнення права власності відносяться такі юридичні факти, що не мають у своїй основі правонаступництва (наприклад, набуття права власності на новостворену річ, привласнення загальнодоступних дарів природи тощо). А до похідних відносяться такі юридичні факти, що базуються на правонаступництві (спадкування, дарування, купівля-продаж тощо).

Загальним правилом право власності вважається таким, що набуто на законних підставах. Право власності може набуватися і на незаконних підставах — таких юридичних фактах, що протирічать закону (наприклад, право власності на майно, набуто незаконним добросовісним набувачем). Суд також при наявності певних юридичних фактів може визнати незаконним набуття права власності і за інших підстав (наприклад, коли право власності набувається в результаті укладення недійсного правочину).

Набуття права власності юридичною особою публічного права

Юридична особа публічного права набуває право власності на майно, передане їй у власність, та на майно, набуто нею у власність на підставах, не заборонених законом.

Юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування. Порядок утворення та правовий статус юридичних осіб публічного права встановлюються Конституцією України та законом. На юридичних осіб публічного права у цивільних відносинах поширюються положення ЦК, якщо інше не встановлено законом (див. коментар до статей 81, 82 ЦК). Іншими словами, юридичні особи публічного права виникають в результаті відповідного розпорядження зазначених вище органів державної влади та самоврядування, які також створюють установчі документи такої юридичної особи та передають їй у власність визначене майно. Як правило, таким розпорядчим способом створюються державні (в тому числі казенні) підприємства та установи, а також комунальні (що належать територіальній громаді). Вказані вище органи

передають у власність майно таким юридичним особам на підставі і в порядку, що передбачається Законом України «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності» Згідно із статтею 329 ЦК майно належить юридичним особам публічного права на праві власності.

Являючись суб'єктом права власності, юридичні особи публічного права можуть володіти, користуватися і розпоряджатися власним майном за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Тобто такі юридичні особи можуть займатися визначеною діяльністю, в тому ж числі виробничою, з метою отримання прибутку. Такий прибуток, або зароблене майно буде належати такій юридичній особі також на праві власності. Крім того, юридичні особи публічного права можуть набувати у власність майно на будь-яких інших підставах, що прямо не забороняються законом.

Набуття добросовісним набувачем права власності на майно, відчужене особою, яка не мала на це права

Якщо майно відчужене особою, яка не мала на це права, добросовісний набувач набуває право власності на нього, якщо відповідно до статті 390 цього Кодексу майно не може бути витребуване у нього.

На практиці можливі ситуації, коли майно належить тій чи іншій особі на незаконних підставах, тобто на підставах, заборонених законом. Так, наприклад, особа, яка викрала річ, буде володіти нею на незаконних підставах. Таке володіння буде вважатися незаконним недобросовісним, тому що особа знає, що володіє річчю на незаконних підставах. Якщо володіння є незаконним недобросовісним, то такий володілець не має права відчужувати цю річ, хоча фактично може вчинити такі дії. В такому разі, особа, що придбала таку річ стає незаконним (оскільки річ була придбаною в особи, що не мала права її відчужувати), але добросовісним володільцем (якщо не знала і не могла знати, що купує річ не у власника чи іншої правомочної особи). Стаття, що коментується, встановлює загальні умови виникнення права власності у незаконного добросовісного володільця, але тільки в тих випадках, якщо відповідно до статті 390 ЦК, майно не може бути витребуване у нього. Відсилка

в даному випадку до статті 390 ЦК здається неправильною, бо ця стаття закріплює порядок розрахунків при витребуванні майна з чужого незаконного володіння і нічого не говорить власне про витребування майна. Тому більш правильним і логічно виправданим було б посилатися в цій ситуації на статтю 388 ЦК, яка безпосередньо встановлює порядок та умови витребування майна від добросовісного набувача. Згідно цієї статті власник має право витребувати майно від добросовісного набувача у всіх випадках, коли він набув його безвідплатно. А в тих випадках, коли такий набувач набув його за відплатним договором, власник може витребувати таке майно тільки якщо майно: 1) було загублене власником або особою, якій він передав майно у володіння; 2) було викрадене у власника або особи, якій він передав майно у володіння; 3) вибуло з володіння власника або особи, якій він передав майно у володіння, не з їхньої волі іншим шляхом. У всіх інших випадках власник не має право витребувати таке набуте майно і на підставі статті, що коментується, у добросовісного набувача виникає право власності на таке майно.

вперше в національному законодавстві встановлює такий спосіб виникнення права власності як специфікація або переробка. Частина перша містить визначення специфікації, яке не повністю відображає зміст цього поняття. Так тут зазначається, що переробкою є використання однієї речі (матеріалу), в результаті чого створюється нова річ. Таке визначення більше відображає сутність виробництва, бо саме при виробництві з одних речей створюються інші (нові) речі. Що ж стосується специфікації, то тут визначальною ознакою є не факт створення нової речі з інших речей або матеріалів, а той факт, що нова річ створюється в результаті докладання зусиль і праці однієї особи до матеріалів, що належать іншій особі. А виникнення права власності на таку перероблену річ залежить від добросовісності чи недобросовісності специфікатора, тобто особи, яка використала чужий матеріал для створення нової речі.

Частина друга встановлює наслідки специфікації недобросовісним специфікатором, тобто особою, яка самочинно (без дозволу та відома власника

матеріалу) використала чужу річ (матеріал) для створення нової речі. Такий недобросовісний специфікатор не набуває право власності на новостворену річ, бо дії його є незаконними, він таким чином порушує право власності особи, якій належали матеріали, що були перероблені. Крім того недобросовісний специфікатор зобов'язаний відшкодувати власникові матеріалу його вартість, тобто повністю компенсувати йому завдану шкоду.

Право власності виникає у власника матеріалу, з якого створена нова річ, а не у специфікатора, якщо інше не встановлено законом або договором, а також якщо власник матеріалів бажає, щоб нова (перероблена) річ належала йому на праві власності. Справа в тому, що в деяких ситуаціях власникові матеріалу не потрібна нова (перероблена) річ і тому він має право відмовитися від неї і вимагати від специфікатора лише відшкодування завданої матеріальної шкоди. Дана стаття прямо не вказує, в кого ж в такій ситуації виникне право власності на таку нову річ. Думається, що в такій ситуації воно може виникати у специфікатора. Якщо ж власник матеріалів не відмовляється від нової речі, то в нього виникає право власності на неї. Крім того, як зазначалося вище, якщо нова річ створена недобросовісним специфікатором, то власник матеріалу може також вимагати відшкодування матеріальної шкоди, завданої самочинною переробкою матеріалу недобросовісним специфікатором.

Четверта частина закріплює умови, за наявності яких специфікатор може стати власником нової речі. Такою умовою є вартість переробки та виготовленої речі, які повинні істотно перевищувати вартість витрачених матеріалів. Ще однією умовою повинно бути бажання специфікатора, якщо ж він не хоче мати цю нову річ на праві власності, він може відмовитися від неї або передати у власність особі, якій належали матеріали. Таким чином, аналізуючи дану статтю, можна зробити висновок, що специфікатор набуває право власності на нову річ тільки в тому випадку, коли одночасно наявні три умови: 1) добросовісність специфікатора (до закінчення переробки він не знав й не міг знати, що використовує чужий матеріал для виготовлення нової речі). 2) вартість переробки і створеної нової речі істотно перевищує вартість матеріалу;

3) бажання специфікатора щодо виникнення в нього права власності на нову річ. Якщо відсутня хоча б одна з трьох названих умов, право власності на нову річ виникає у власника матеріалів, або в іншої особи. Якщо ж наявні всі три умови і право власності виникає у специфікатора, то він зобов'язаний відшкодувати власникові матеріалу моральну шкоду. Дане положення викликає зауваження, бо специфікатор не може відшкодувати моральну шкоду, якщо цього не вимагає власник матеріалу. Тому більш логічним вважати в даному випадку, що власник матеріалу має право (а не специфікатор зобов'язаний) вимагати відшкодування моральної шкоди. Більш того, у визначеній ситуації (виникнення права власності на нову річ у специфікатора), більш правильним було б вимагати від специфікатора сплати в першу чергу матеріальної шкоди (вартості матеріалу тощо), а потім вже закріплювати можливість власника матеріалів вимагати відшкодування моральної шкоди.

Частина п'ята статті, що коментується встановлює наслідки виникнення права власності у власника матеріалів. Він зобов'язаний відшкодувати вартість переробки особі, яка її здійснила, якщо інше не встановлено договором. Вартість переробки повинна визначатися специфікатором. У разі виникнення спору щодо вартості переробки, сторони можуть звернутися за його вирішенням в суд.

Правильне визначення конкретного моменту виникнення в особи права власності має важливе теоретичне і практичне значення, адже з цього моменту власник набуває право на захист набутої власності передбаченими законом способами. Крім того, з цього моменту набувач має право здійснювати правомочності власника щодо володіння, користування та розпорядження майном, на нього переходить тягар власності і ризик випадкової загибелі або псування майна. Цивільно-правовий договір є похідним способом виникнення права власності, оскільки разом з річчю до нового власника переходять також права і обов'язки попереднього власника стосовно цієї речі. Для виникнення права власності за цією підставою необхідно, щоб між набувачем майна та його відчужувачем був укладений договір, що відповідає вимогам закону. Так, якщо

закон під страхом недійсності передбачає укладення договору в певній формі, то договір лише тоді служить підставою для виникнення права власності, коли він укладений в формі, яку вимагає закон.

Право власності завжди є правом на індивідуально-визначену річ. В силу цього на речі, визначені в договорі родовими ознаками (кількістю, вагою тощо), право власності від відчужувача до набувача не може перейти, принаймні доти, доки не відбудеться індивідуалізація речей, виділення їх з маси інших речей того ж роду. Така індивідуалізація найчастіше відбувається в момент передачі речі від відчужувача до набувача. Відносно індивідуально-визначених речей момент виникнення права власності визначається за «системою традиції» або передачі, згідно з якою таке право переходить на набувача в момент фактичної передачі йому відчужуваної речі.

Момент виникнення права власності у набувача визначений законодавцем диспозитивно. Законом або договором сторін може бути встановлений і інший момент (наприклад, момент укладення правочину, реєстрації передавального балансу тощо), в силу чого право власності може перейти до набувача або до, або після передачі речі. Разом з тим, за угодою сторін або згідно із законом момент переходу права власності може бути приурочений до якогось подальшого моменту, наприклад, до моменту повного погашення покупцем купівельної вартості речі.

Частина друга статті, що коментується, розкриває поняття «передання» (передачі) майна. Нею вважається фактичне вручення речі не тільки набувачеві, а й перевізникові, організації зв'язку тощо для відправлення, пересилання набувачеві майна, відчуженого без зобов'язання доставки, про яке, до речі, можуть домовитися сторони. Таким чином, під час знаходження в дорозі річ вже знаходиться у власності набувача. Це положення має імперативний характер. Однак воно не стосується нерухомого майна. Згідно із статтею 182 ЦК право власності на нерухоме майно виникає з моменту державної реєстрації такої речі, а не з моменту передачі. Тому моментом виникнення права власності на нерухому річ за договором стає момент державної реєстрації такої речі.

Законом встановлюються випадки, в яких нотаріальне посвідчення договору є обов'язковим. При укладенні таких договорів право власності виникає не з моменту передачі майна, а з моменту нотаріального посвідчення. Види цивільно-правових договорів, що потребують посвідчення, а також порядок такого посвідчення встановлюються Законом України «Про нотаріат», а також Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Чинне цивільне законодавство встановлює правило, згідно якого недотримання письмової нотаріальної форми договору тягне за собою його недійсність (дивись статтю 220 ЦК та коментар до неї). Однак з цього загального правила існують винятки. Так частина друга ЦК закріплює такий виняток. Він зводиться до того, що якщо сторони домовилися щодо усіх істотних умов договору і це підтверджується письмовими доказами, і відбулося повне або часткове виконання договору, але при цьому одна із сторін ухилилася від його нотаріального посвідчення, суд може визнати такий договір дійсним. В такому разі подальше нотаріальне посвідчення договору не вимагається, а право власності на майно, що передається за таким договором, виникає з моменту набрання законної сили рішенням суду про визнання договору не посвідченого нотаріально, дійсним.

ДОДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ

Режим доступу:

<https://document.vobu.ua/doc/22743>

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

ЛИСТ

від 27.11.2023 р. № 155384/В-36662/8.4.4

Щодо розгляду звернення

Міністерство юстиції України розглянуло [...] щодо надання роз'яснень у частині **визначення моменту виникнення права власності на домоволодіння та сплати податку на доходи фізичних осіб** і повідомляє.

Перш за все звертаємо увагу, що відповідно до пункту 1 Положення про Державну податкову службу України, затвердженого постановою Кабінету

Міністрів України від 06 березня 2019 року № 227, Державна податкова служба України (далі – ДПС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує, зокрема, державну податкову політику.

ДПС відповідно до покладених на неї завдань, зокрема, здійснює розгляд звернень (запитів) громадян, платників податків з питань, пов'язаних із діяльністю ДПС; надає індивідуальні податкові консультації, інформаційно-довідкові послуги з питань податкового законодавства (підпункти 69, 70 пункту 4 вказаного Положення).

Зі змісту звернення випливає, що домоволодіння було придбане у 2005 році, згодом у 2010 році проведено часткову реконструкцію будинку, а господарські споруди, які на той час були в аварійному стані, знесено та на їхньому місці побудовано нові (гараж та сарай), а у вересні 2023 року подано декларацію про готовність об'єкта до експлуатації в порядку будівельної амністії та внесені відомості про право власності на нерухоме майно до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (далі – Державний реєстр прав).

У контексті порушеного питання щодо моменту виникнення права власності на нерухоме майно та описаної у зверненні ситуації вважаємо, що *строк перебування нерухомого майна у власності має обраховуватися з моменту, коли право власності виникло в особи на таке майно до його переробки*, з огляду на таке.

Частиною першою статті 182 Цивільного кодексу України (далі – Кодекс) встановлено, що право власності та інші речові права на нерухомі речі, обтяження цих прав, їх виникнення, перехід і припинення підлягають державній реєстрації.

Правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Власникові належать права володіння, користування та розпоряджання своїм майном (статті 316, 317 Кодексу).

Річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки (стаття 179 Кодексу).

Статтями 331 та 332 Кодексу врегульовано відносини, пов'язані з набуттям права власності на новостворене майно та майно, що зазнало переробки.

На відміну від набуття права власності на новостворене майно, переробкою є використання однієї речі (матеріалу), у результаті чого створюється нова річ. Тобто за загальним правилом правомочності з володіння, користування та розпоряджання у випадку переробки речі належать одній і тій самій особі як до, так і після переробки.

Отже, у випадку з переробкою речі *суб'єкт права власності залишається незмінним, проте відповідне право власності* закономірно охоплює не річ, що була до переробки, *а вже перероблену річ.*

Щодо правової природи державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (далі – державна реєстрація прав), зазначаємо, що державна реєстрація прав є не способом набуття права власності, а лише підтвердженням такого набуття.

Державна реєстрація прав не є підставою набуття, зокрема, права власності, а є лише засвідченням державою вже набутого особою права власності, що унеможлиблює ототожнення факту набуття такого права з фактом його державної реєстрації. При дослідженні судом обставин існування в особи права власності необхідним є перш за все встановлення підстави, на якій особа набула таке право, оскільки сама по собі державна реєстрація прав не є підставою виникнення права власності, такої підстави закон не передбачає (постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 28 червня 2023 року в справі № 539/5295/21 (61-6235св23)).

Зауважуємо, що функціонування Державного реєстру прав спрямоване на відображення максимально досяжної історії існування об'єкта нерухомості. Відповідно за загальним правилом Державний реєстр прав має відображати первинного власника нерухомого майна та документи, за якими він набув

речове право, а потім послідовний ланцюжок усіх наступних змін речових прав та суб'єктів таких прав, а також документів, що посвідчують речові права.

Важливі юридичні застереження

1. Листи Міністерства юстиції України не є нормативно-правовими актами, не встановлюють правових норм та мають лише інформаційний характер. Їх реальне значення не перевищує авторитету аргументів та суджень, покладених в основу відповідної правової позиції.

2. Роз'яснення законодавства, яке міститься у цьому листі, не є юридичною консультацією щодо конкретної ситуації, не враховує особливостей відповідних фактичних обставин та ґрунтується на презумпції достовірності наданої заявником інформації.

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ПРАКТИЧНОГО КЕЙСУ

Дайте правову оцінку даної Постанови.

Постанова

Іменем України

15 червня 2023 року

м. Київ

справа № 359/8844/20

провадження № 61-5539 св 23

**Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного
цивільного суду: Луспеника Д. Д. (суддя-доповідач), Гулька Б. І.,**

Коломієць Г. В.,

учасники справи:

позивач - ОСОБА_1 ,

відповідач - ОСОБА_2 ,

третя особа - ОСОБА_3 ,

розглянув у попередньому судовому засіданні у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Бориспільського міськрайонного суду

Київської області у складі судді Журавського В. В. від 15 листопада 2022 року та постанову Київського апеляційного суду у складі колегії суддів: Приходька К. П., Писаної Т. О.,

Журби С. О. від 28 лютого 2023 року,

ВСТАНОВИВ:

Описова частина

Короткий зміст позовної заяви

У листопаді 2020 року ОСОБА_1 звернулася до суду із позовом до ОСОБА_2, третя особа - ОСОБА_3, про визнання права власності на нерухоме майно за набувальною давністю.

Позовні вимоги обґрунтовувала тим, що з 1985 року вона проживає в житловому будинку АДРЕСА_1. Будинок потребував ремонту, тому вона разом з чоловіком

ОСОБА_3 перебудували будинок, а саме: викинули піч та грубу, добудували веранду, підключили газ, пробурили свердловину на воду, підключили водопостачання та каналізацію, укріпили фундамент в будинку, змінили вікна на металопластикові, змінили покрівлю будинку, переробили огорожу. Протягом всього часу проживання в будинку вона сплачує житлово-комунальні послуги та земельний податок. Будь-яких перешкод в проживанні в даному житловому будинку їй ніхто не чинив.

Зазначала, що у 2018 році їй стало відомо про те, що згідно записів в погосподарській книзі Любарецької сільської ради за 2011-2015 роки власником домоволодіння АДРЕСА_1 є ОСОБА_2.

Вказувала, що вона добросовісно заволоділа спірним житловим будинком та понад 35 років безперервно проживає в ньому.

Ураховуючи викладене, ОСОБА_1 просила суд визнати за нею право власності за набувальною давністю на житловий будинок з господарськими будівлями та спорудами, який розташований за адресою: АДРЕСА_1.

Короткий зміст судових рішень суду першої та апеляційної інстанцій

Рішенням Бориспільського міськрайонного суду Київської області

від 15 листопада 2022 року, залишеним без змін постановою Київського апеляційного суду від 28 лютого 2023 року, у задоволенні позову

ОСОБА_1 відмовлено.

Судові рішення судів мотивовані тим, що відсутні підстави для визнання за ОСОБА_1 права власності за набувальною давністю на житловий будинок з господарськими будівлями та спорудами АДРЕСА_1, оскільки сам по собі факт користування позивачем спірним домоволодінням не є підставою для виникнення у неї права власності за набувальною давністю, так як відсутні такі умови, як: те, що позивач не знав і не міг знати, що володіє чужим майном; є власник майна; добросовісність набуття.

Суд апеляційної інстанції зазначив, що, оскільки власником спірного житлового будинку є відповідач, яка не відмовилась від права власності на спірний об'єкт нерухомого майна, що виключає можливість набуття позивачем права власності на спірне нерухоме майно за набувальною давністю.

Також суди послалися на відповідні правові висновки Великої Палати Верховного Суду та Верховного Суду щодо набуття права власності за набувальною давністю.

Короткий зміст вимог касаційної скарги

У квітні 2023 року ОСОБА_1 звернулася до Верховного Суду з касаційною скаргою на рішення Бориспільського міськрайонного суду Київської області

від 15 листопада 2022 року та постанову Київського апеляційного суду

від 28 лютого 2023 року, у якій, посилаючись на неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просить оскаржувані судові рішення скасувати, справу направити на новий розгляд до суду першої інстанції.

Надходження касаційної скарги до суду касаційної інстанції

Ухвалою Верховного Суду у складі судді Касаційного цивільного суду

від 27 квітня 2023 року визнано наведені ОСОБА_1 підстави для поновлення строку на касаційне оскарження неповажними. Касаційну скаргу ОСОБА_1 залишено без руху, запропоновано заявникові: 1) навести підстави для поновлення строку на касаційне оскарження судового рішення та надати на їх підтвердження

докази; 2) доплатити судовий збір за подання касаційної скарги, на підтвердження сплати судового збору надати суду документ, що підтверджує його сплату, документи, що підтверджують підстави звільнення від сплати судового збору відповідно до закону або обґрунтувати підстави звільнення від сплати судового збору та надати до Верховного Суду докази на підтвердження дійсної вартості спірного майна. Зазначено строк виконання ухвали, а також попереджено про наслідки її невиконання.

Ухвалою Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 12 травня 2023 року клопотання ОСОБА_1 про поновлення строку на касаційне оскарження задоволено

й поновлено цей строк, відкрито касаційне провадження у вказаній справі, витребувано цивільну справу № 359/8844/20 з Бориспільського міськрайонного суду Київської області, у задоволенні клопотання ОСОБА_1 про вжиття заходів забезпечення позову відмовлено та надано учасникам справи строк для подання відзиву на касаційну скаргу.

25 травня 2023 року справа надійшла до Верховного Суду.

Аргументи учасників справи

Доводи особи, яка подала касаційну скаргу

Касаційна скарга ОСОБА_1 мотивована тим, що суди не урахували висновки щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного

у постанові Великої Палати Верховного Суду від 14 травня 2019 року у справі № 910/17274/17 та у постанові Верховного Суду від 24 лютого 2021 року у справі № 914/8/20, в яких зазначено підстави набуття права власності за набувальною давністю.

Вказує, що судами належним чином не встановлено фактичні обставини у справі та не в повному обсязі дослідженні докази, а саме те, що ОСОБА_2 не є належним відповідачем, вона не є і не могла бути стороною в договорі

купівлі-продажу спірного будинку між ОСОБА_4 і ОСОБА_5

03 жовтня 1984 року, який зареєстрований в реєстрі за № 120, посвідчений ОСОБА_6, секретарем комітету Любарецької сільської Ради народних депутатів Бориспільського району, Київської області, так як на час укладання договору у

ОСОБА_2 не було прізвище « ОСОБА_7 », що підтверджується свідоцтвом про одруження від 02 квітня 1981 році в Любарецькій сільській раді Бориспільського району Київської області, запис № 10, про те, що ОСОБА_5 уклала шлюб з ОСОБА_8 , спільне прізвище « ОСОБА_9 ».

Зазначає, що, не встановивши особу, староста ОСОБА_10 округу ОСОБА_11 видав дублікат договору купівлі-продажу

ОСОБА_2 , зазначаючи, що дівоче прізвище « ОСОБА_7 ». На підставі дублікату договору-купівлі продажу ОСОБА_2 17 лютого 2022 року (справа в провадженні з 2020 року) зареєструвала вона за собою право власності, отримала Витяг з Державного реєстру прав на нерухоме майно - будинок по АДРЕСА_1 .

Також вказує, що, заселяючись в 1985 році в будинок з сім'єю, вона не думала, що будинок рахується за іншою особою, при вселенні перешкод їй ніхто не чинив, договорів оренди, дозволів на проживання ні з ким не підписувала, вона вважала, що спірний будинок був спільною власністю її та чоловіка і тільки в 2018 році їй стало відомо, що у спірного будинку відповідно до погосподарської книги є титульний власник - ОСОБА_2 , сестра - ОСОБА_12 .

При цьому, протягом всього часу проживання у спірному будинку з 1985 року ОСОБА_2 не пред'являла позов про повернення її майна, вона не цікавилась спірним будинком, в якому за цей час було здійснено перебудову та ремонт будинку.

Відзиви на касаційну скаргу від учасників справи до суду не надходили.

Мотивувальна частина

Позиція Верховного Суду

08 лютого 2020 року набрав чинності Закон України від 15 січня 2020 року № 460-ІХ «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ».

Частиною третьою статті 3 ЦПК України передбачено, що провадження

у цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи.

Підстави касаційного оскарження судових рішень визначені у частині другій статті 389 ЦПК України.

В обґрунтування підстав касаційного оскарження судових рішень заявник посилається на неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права, а саме: 1) застосування судами норм права без урахування висновків щодо застосування норм права

у подібних правовідносинах, викладених у постановках Верховного Суду;

2) судами належним чином не досліджено зібрані у справі докази,

що унеможливило встановлення фактичних обставин, які мають значення для правильного вирішення справи (пункти 1, 4 частини другої статті 389 ЦПК України).

Касаційна скарга ОСОБА_1 задоволенню не підлягає.

Мотиви, з яких виходить Верховний Суд, та застосовані норми права

Відповідно до вимог частин першої і другої статті 400 ЦПК України переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, суд касаційної інстанції

в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою

для відкриття касаційного провадження, перевіряє правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими.

Суд касаційної інстанції перевіряє законність судових рішень лише в межах позовних вимог, заявлених у суді першої інстанції.

Згідно з частиною першою статті 402 ЦПК України у суді касаційної інстанції скарга розглядається за правилами розгляду справи судом першої інстанції

в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи з урахуванням статті 400 цього Кодексу.

Згідно із статтею 263 ЦПК України судові рішення повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим.

Законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права із дотриманням норм процесуального права.

Обґрунтованим є рішення, ухвалене на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Встановлено й це вбачається із матеріалів справи, що оскаржувані судові рішення судів ухвалені з дотриманням норм матеріального та процесуального права, а доводи касаційної скарги цих висновків не спростовують.

Судом встановлено, з 1984 року та на час подання позову ОСОБА_1 проживає та зареєстрована в житловому будинку

АДРЕСА_1 . Разом з нею проживають: чоловік - ОСОБА_3 , син - ОСОБА_13 , онук - ОСОБА_14 , онука - ОСОБА_15 , що підтверджується довідкою від 14 січня 2020 року, виданою виконавчим комітетом Любарецької сільської ради Бориспільського району (а. с. 8 зворот).

У користуванні ОСОБА_3 перебувають земельні ділянки площею 0,25 га для будівництва та обслуговування житлового будинку та площею 0,30 га для ведення особистого селянського господарства по АДРЕСА_1 (а. с.14).

На ім'я ОСОБА_3 була оформлена розрахункова книжка по оплаті за природний газ та відповідно за період з 2000 по 2019 роки оплачувалась вартість спожитого природного газу. Крім цього, ОСОБА_3 оплачувались послуги з електропостачання, податок за земельну ділянку, за вказаною адресою була оформлена субсидія (а. с. 96-137)).

Відповідно до статті 328 ЦК України право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема із правочинів. Право власності вважається набутим правомірно, якщо інше прямо не впливає із закону або незаконність набуття права власності не встановлена судом.

Згідно з положеннями частин першої та четвертої статті 344 ЦК України особа, яка добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти нерухомим майном протягом десяти років або рухомим майном -

протягом п'яти років, набуває право власності на це майно (набувальна давність), якщо інше не встановлено цим Кодексом. Право власності за набувальною давністю на нерухоме майно, транспортні засоби, цінні папери набувається за рішенням суду.

Правовий інститут набувальної давності опосередковує один із первинних способів виникнення права власності, тобто це такий спосіб, відповідно до якого право власності на річ виникає вперше або незалежно від права попереднього власника на цю річ, воно ґрунтується не на попередній власності та відносинах правонаступництва, а на сукупності обставин, зазначених у частині першій статті 344 ЦК України, а саме: наявність суб'єкта, здатного набути у власність певний об'єкт; законність об'єкта володіння; добросовісність заволодіння чужим майном; відкритість володіння; безперервність володіння; вплив установлених строків володіння; відсутність норми закону про обмеження або заборону набуття права власності за набувальною давністю. Для окремих видів майна право власності за набувальною давністю виникає виключно на підставі рішення суду (юридична легітимація).

Так, набути право власності на майно за набувальною давністю може будь-який учасник цивільних правовідносин, якими за змістом статті 2 ЦК України є фізичні особи та юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права.

Проте не будь-який об'єкт може бути предметом такого набуття права власності. Право власності за набувальною давністю можна набути виключно на майно, не вилучене із цивільного обороту, тобто об'єкт володіння має бути законним.

Аналізуючи поняття добросовісності заволодіння майном як підстави для набуття права власності за набувальною давністю відповідно до статті 344 ЦК України, слід виходити з того, що добросовісність як одна із загальних засад цивільного судочинства означає фактичну чесність суб'єктів у їх поведінці, прагнення сумлінно захистити свої цивільні права та забезпечити виконання цивільних обов'язків. При вирішенні спорів має значення факт добросовісності заявника саме на момент отримання ним майна (заволодіння майном), тобто на той

початковий момент, який включається в повний давнісний строк володіння майном, визначений законом. Володілець майна в момент його заволодіння не знає (і не повинен знати) про неправомірність заволодіння майном. Крім того, позивач як володілець майна повинен бути впевнений у тому, що на це майно не претендують інші особи і він отримав це майно за таких обставин і з таких підстав, які є достатніми для отримання права власності на нього.

Звідси, йдеться про добросовісне, але неправомірне, в тому числі безтитульне, заволодіння майном особою, яка в подальшому претендуватиме на набуття цього майна у власність за набувальною давністю. Підставою добросовісного заволодіння майном не може бути, зокрема, будь-який договір, що опосередковує передання майна особі у володіння (володіння та користування), проте не у власність. Володіння майном за договором, що опосередковує передання майна особі у володіння (володіння та користування), проте не у власність, виключає можливість набуття майна у власність за набувальною давністю, адже у цьому разі володілець володіє майном не як власник.

Якщо володілець знає або повинен знати про неправомірність заволодіння чужим майном (у тому числі і про підстави для визнання договору про його відчуження недійсним), то, незважаючи на будь-який строк безперервного володіння чужим майном, він не може його задавнити, оскільки відсутня безумовна умова набуття права власності - добросовісність заволодіння майном.

Відповідна особа має добросовісно заволодіти саме чужим майном, тобто об'єкт давнісного володіння повинен мати власника або бути річчю безхазяйною (яка не має власника або власник якої невідомий). Нерухоме майно може стати предметом набуття за набувальною давністю, якщо воно має такий правовий режим, тобто є об'єктом нерухомості, який прийнято в експлуатацію.

Відкритість володіння майном означає, що володілець володіє річчю відкрито, без таємниць, не вчиняє дій, спрямованих на приховування від третіх осіб самого факту давнісного володіння. При цьому володілець не зобов'язаний спеціально повідомляти інших осіб про своє володіння. Володілець має поводитися з відповідним майном так само, як поведився б з ним власник.

Давнісне володіння є безперервним, якщо воно не втрачалося володільцем протягом усього строку, визначеного законом для набуття права власності на майно за набувальною давністю. При цьому втрата не зі своєї волі майна його володільцем не перериває набувальної давності в разі повернення майна протягом одного року або пред'явлення протягом цього строку позову про його витребування (абзац другий частини третьої статті 344 ЦК України); не переривається набувальна давність, якщо особа, яка заявляє про давність володіння, є правонаступником іншого володільця, адже в такому випадку ця особа може приєднати до часу свого володіння увесь час, протягом якого цим майном володіла особа, чийм спадкоємцем (правонаступником) вона є (частина друга статті 344 ЦК України). Також не перериває набувальної давності здійснення володільцем фактичного розпорядження майном у вигляді передання його в тимчасове користування іншій особі.

Давнісне володіння має бути безперервним протягом певного строку, тобто бути тривалим. Тривалість володіння передбачає, що має спливати визначений у ЦК України строк, що різниться залежно від речі (нерухомої чи рухомої), яка перебуває у володінні певної особи. Для нерухомого майна такий строк складає десять років.

Також для набуття права власності на майно за набувальною давністю закон не повинен обмежувати чи забороняти таке набуття. При цьому право власності за набувальною давністю на нерухоме майно, транспортні засоби, цінні папери набувається виключно за рішенням суду.

Отже, набуття відповідною особою права власності за набувальною давністю можливе лише за наявності всіх указаних умов у сукупності.

У постанові від 01 серпня 2018 року у справі № 201/12550/16-ц (провадження № 61-19156 св 18) Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду зазначив, що при вирішенні спорів, пов'язаних із набуттям права власності за набувальною давністю, необхідним є встановлення, зокрема, добросовісності та безтитульності володіння. За висновком Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду наявність у володільця певного юридичного титулу унеможливорює застосування набувальної давності. При цьому безтитульність

визначена як фактичне володіння, яке не спирається на будь-яку правову підставу володіння чужим майном. Отже, безтитульним є володіння чужим майном без будь-якої правової підстави. Натомість володіння є добросовісним, якщо особа при заволодінні чужим майном не знала і не могла знати про відсутність у неї підстав для набуття права власності.

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 14 травня 2019 року у справі № 910/17274/17 (провадження № 12-291 гс 18) не знайшла підстав для відступу від наведених висновків Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, оскільки за змістом частини першої статті 344 ЦК України добросовісність особи має існувати саме на момент заволодіння нею чужим майном, що є однією з умов набуття права власності на таке майно за набувальною давністю. Після заволодіння чужим майном на певних правових підставах, які в подальшому відпали, подальше володіння особою таким майном має бути безтитульним, тобто таким фактичним володінням, яке не спирається на будь-яку правову підставу володіння чужим майном. Адже володіння майном на підставі певного юридичного титулу виключає застосування набувальної давності, оскільки у цьому разі володілець володіє майном не як власник.

Давність володіння є добросовісною, якщо особа при заволодінні майном не знала і не повинна була знати про відсутність у неї підстав для набуття права власності.

За набувальною давністю може бути набуто право власності на нерухоме майно, яке не має власника, або власник якого невідомий, або власник відмовився від права власності на належне йому нерухоме майно та майно, що придбане добросовісним набувачем і у витребуванні якого його власнику було відмовлено.

Позов про право власності за давністю володіння не може заявляти особа, яка володіє майном за волею власника і завжди знала, хто є власником.

До аналогічних висновків дійшов Верховний Суд у постанові від 15 листопада 2022 року у справі № 293/1061/21 (провадження № 61-4347 св 22).

Відповідно до частини четвертої статті 263 ЦПК України, при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд погоджується з висновками судів про те, що відсутні підстави для визнання за ОСОБА_1 права власності за набувальною давністю на житловий будинок з господарськими будівлями та спорудами АДРЕСА_1, оскільки сам по собі факт користування позивачем спірним домоволодінням не є підставою для виникнення у неї права власності за набувальною давністю. При цьому, власником спірного житлового будинку є відповідач, яка не відмовилась від права власності на спірний об'єкт нерухомого майна, що виключає можливість набуття позивачем права власності на спірне нерухоме майно за набувальною давністю.

Посилання як на підставу касаційного оскарження на застосування норм права без урахування висновків у подібних правовідносинах, викладених у постанові Великої Палати Верховного Суду від 14 травня 2019 року у справі

№ 910/17247/17 (провадження № 12-291 гс 18), є безпідставними, оскільки у справі, яка переглядається, суди вірно врахували правову позицію Великої Палати Верховного Суду від 14 травня 2019 року у справі № 910/17247/17 та зробили правильні висновки з урахуванням фактичних обставин даної справи.

Доводи касаційної скарги не спростовують висновків суду першої та апеляційної інстанцій, оскільки власником спірного житлового будинку є відповідач, яка не відмовилась від права власності на спірний об'єкт нерухомого майна, що виключає можливість набуття позивачем права власності на спірне нерухоме майно за набувальною давністю, а сам по собі факт користування позивачем спірним домоволодінням не є підставою для виникнення у неї права власності за набувальною давністю. При цьому, суд апеляційної інстанції надав цим доводам заявника належну правову оцінку.

По суті, підстави позову й доводи касаційної скарги якраз і свідчать про відсутність таких умов для застосування статті 344 ЦК України, як відсутність добросовісності володіння.

Доводи касаційної скарги не спростовують встановлені у справі фактичні обставини та висновки, які обґрунтовано викладені у оскаржуваних судових рішеннях, вони зводяться до переоцінки доказів, незгоди заявника з висновками судів щодо їх оцінки та містять посилання на факти, що були предметом

дослідження судами, а переоцінювати докази Верховний Суд не може в силу закону.

Відповідно до частини третьої статті 401 ЦПК України суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а рішення без змін, якщо відсутні підстави для скасування судового рішення.

Враховуючи наведене, колегія суддів вважає за необхідне залишити касаційну скаргу без задоволення, а оскаржувані судові рішення суду першої та апеляційної інстанцій - без змін.

Оскільки касаційну скаргу ОСОБА_1 залишено без задоволення, розподіл судових витрат за подання відповідної касаційної скарги Верховним Судом не здійснюється.

Керуючись статтями 400, 401, 416 ЦПК України, Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду

ПОСТАНОВИВ:

Касаційну скаргу ОСОБА_1 залишити без задоволення.

Рішення Бориспільського міськрайонного суду Київської області

від 15 листопада 2022 року та постанову Київського апеляційного суду

від 28 лютого 2023 року залишити без змін.

Постанова суду касаційної інстанції набирає законної сили з моменту її прийняття, є остаточною і оскарженню не підлягає.

Семінарське заняття до теми 4

Припинення права власності

Мета заняття: перевірити якість засвоєння матеріалу з основних понять права власності. На семінарські заняття винесено ті проблемні питання, які в меншій мірі висвітлювалися на лекціях, а також окремі питання, які опрацьовуються студентами під час самостійної роботи. Знання лекційного матеріалу допоможе студентам ґрунтовно підготуватися до семінарського заняття. Слід враховувати, що чітке дотримання графіку опрацювання самостійного матеріалу допоможе студенту якісно підготуватися до семінарського заняття. Тому, нумерація тем семінарських занять співпадає з

відповідними темами для самостійного опрацювання.

Методичні рекомендації з виконання завдань

Для засвоєння теми студентам необхідно за рекомендованими джерелами вивчити теоретичні положення та ознайомитися з відповідними нормами Цивільного Кодексу України та інших нормативно-правових актів. Зокрема, студент повинен дати визначення: власність, відмова від права власності, знищення майна, конфіскація.

Хід роботи

Підготувати відповіді на такі теоретичні питання:

1. Підстави припинення права власності.
2. Відмова від права власності.
3. Припинення права власності особи на майно, яке не може їй належати.
4. Припинення права власності внаслідок знищення майна.

Практичне завдання (шляхом прикріплення файлу на платформу Elearn): Створіть **порівняльну таблицю**, у якій знайдуть відображення особливості:

Реквізіція	Конфіскація	Експропріація	Націоналізація
-------------------	--------------------	----------------------	-----------------------

Форма подання результатів виконаної роботи:

Теоретичні питання – на семінарському занятті - усна відповідь.

Практичне завдання – виконання на Elearn

Критерії оцінювання (максим. 10 балів)

Теоретичні питання 5 балів - відповідь на семінарському занятті;

Практичне завдання: 5 балів - оформлення власних думок стосовно порушеного питання відповідно до вимог

0 бали - відсутність виконаного завдання

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ТЕОРЕТИЧНИ ПИТАНЬ

Загальні положення.

Підставами припинення права власності, так само, як і підставами виникнення права власності є юридичні факти, тобто такі обставини реального життя, які закон виділяє як підстави припинення права власності. Більш того, одні й ті ж самі юридичні факти можуть одночасно бути підставами припинення права власності в однієї особи і підставами виникнення права власності в іншої особи. Наприклад, договір дарування є підставою припинення права власності у дарувальника і підставою виникнення права власності в особи, якій зроблено подарунок.

В статті, що коментується, дається загальний перелік підстав припинення права власності. Всі ці підстави можна розділити на три групи: 1) добровільне припинення права власності на майно; 2) втрата права власності за об'єктивних обставин; 3) примусове вилучення у власника його майна. Добровільне припинення права власності найчастіше відбувається в результаті передачі цього права іншій особі на підставі договорів купівлі-продажу, дарування, міни тощо. Можливе добровільне знищення речі власником в силу різних причин, в тому числі при її вживанні (використанні) або переробки речі, коли право власності на одну річ замінюється правом власності на іншу річ. Особа може відмовитися від права власності на майно, що їй належить. Право державної та комунальної власності припиняється також на підставі приватизації (див. ст. 345 ЦК та коментар до неї).

Втрата права власності з об'єктивних причин, тобто таких, що не залежать від волі власника, зустрічається у випадку загибелі речі. Якщо при цьому залишається якесь майно, або відходи, то право власності на них належить власникові речі. Право власності з причин, що не залежать від волі власника втрачається: в результаті загублення речі власником та виникнення на неї права власності в особи, що знайшла цю річ або іншої особи (статті 337, 338 ЦК); на підставі набувальної давності (стаття 344 ЦК), а також в інших випадках, передбачених законом.

Стаття, що коментується, містить також перелік випадків примусового

вилучення майна у власника. Ці випадки повинні відповідати положенню Конституції України, згідно якого «ніхто не може бути позбавлений права власності, інакше, як за рішенням суду». Примусове вилучення майна у власника також можна поділити на дві групи за підставами вилучення. Так, якщо підпункти 3, 8, 10 передбачають вилучення майна внаслідок неналежної поведінки власника, то правила підпунктів 5, 6, 7, 9 діють незалежно від поведінки власника та зумовлюються державними чи суспільними інтересами. Всі ці підстави припинення права власності розкриваються у наступних статтях.

Власник може відмовитися від права власності двома шляхами: він може прямо заявити про це або вчинити дії, що прямо свідчать про намір не зберігати в майбутньому будь-які права на це майно. Момент припинення права власності на ту чи іншу річ залежить від її якостей. Так, якщо річ не підлягає державній реєстрації (як правило, рухомі речі), то право власності на неї припиняється з моменту відмови власника від будь-яких прав щодо цієї речі. Якщо ж річ підлягає державній реєстрації (див. ст. 182 та коментар до неї), то право власності на неї припиняється не з моменту відмови власника, а з моменту внесення за заявою власника відповідного запису до державного реєстру.

Стаття, що коментується, не передбачає наслідки відмови від права власності на річ. Тому можна вважати, що власник, який відмовився від своєї речі, може пізніше змінити свій намір і знову прийняти річ у володіння, користування та розпорядження, але тільки в тому випадку, якщо у іншої особи ще не виникло право власності на цю річ.

Власник за своїм бажанням володіє, користується та розпоряджається майном, що належить йому на праві власності. Тобто він має право за своєю волею визначати фактичну та юридичну долю речі. Одним з видів визначення такої фактичної та юридичної долі речі і є знищення майна, що передбачається в статті, що коментується. Під знищенням треба розуміти таке використання майна в результаті якого воно припиняє своє існування назавжди. Іншими

словами, знищення майна — це обставина реального життя, яка припиняє існування в подальшому конкретного об'єкта права власності. В результаті чого припиняються і самі відносини власності. Знищення майна відноситься до таких способів припинення права власності, коли власник за своїм бажанням добровільно припиняє своє право власності, або ж право власності припиняється поза волею власника в результаті випадку, непереборної сили або неправомірних дій інших осіб.

Якщо майно, що було знищено, підлягає державній реєстрації (див. ст. 182 ЦК та коментар до неї), то право власності на нього припиняється не з моменту знищення такого майна, а з моменту внесення за заявою власника змін до державного реєстру. Думається, що положення частини другої статті, що коментується, є недостатньо коректним, бо якщо знищено об'єкт права власності (його немає), то право власності не може існувати далі незалежно від того, зареєстрована ця річ в державному реєстрі чи ні. Право власності — це речове право і воно існує остільки, оскільки є річ (об'єкт) і особа (суб'єкт), якій вона належить. З цього виходить, що як знищення речі, так і припинення існування суб'єкта права власності однаково припиняють відносини власності і ніяких додаткових дій для цього не потрібно.

З аналізу змісту ст.350 та статті, що коментується, впливає наступне: якщо на земельній ділянці, стосовно якої прийнято рішення про її викуп у зв'язку з суспільною необхідністю, розташовані житловий будинок, інші будівлі, споруди, насадження, то вирішення питання про майбутню долю цього майна залежить від того, чи є власник земельної ділянки, що вилучається, також і власником цього майна. Якщо власник земельної ділянки одночасно є власником і відповідного нерухомого майна, що на ній розташоване, згідно ч. б цієї статті вимога про припинення права власності на ці об'єкти розглядається разом з вимогою про викуп земельної ділянки. Якщо земельна ділянка та нерухоме майно на ній належить різним особам, зазначені вимоги розглядаються, в разі недосягнення домовленості між сторонами, окремо. Під нерухомим майном слід розуміти житловий будинок, інші будівлі, споруди,

насадження, а також інше майно, яке відповідно до критеріїв ч. 1 ст.181 ЦК є нерухомим.

У випадку недосягнення домовленості про умови припинення права власності на нерухоме майно з його власником у зв'язку з викупом земельної ділянки, на якій воно розташоване, спір може бути вирішений у судовому порядку. В цьому випадку право власності припиняється за рішенням суду шляхом викупу зазначеного майна з обов'язковим попереднім відшкодуванням збитків у повному обсязі. Цей спір вирішується за позовною заявою, право на подачу якої належить органам, визначеним ч.2 ст.350 ЦК. Метою цього позовного провадження є: встановлення правової підстави для задоволення вимоги про викуп зазначеного нерухомого майна, передбачених абз.2 ч.2 цієї статті; визначення розміру збитків, які підлягають попередньому та повному відшкодуванню власникові; вирішення питання про знесення розташованого на земельній ділянці нерухомого майна або про перенесення його на іншу земельну ділянку тощо.

Розгляд позову про викуп розташованого на земельній ділянці майна відрізняється від розгляду вимог про викуп самої ділянки тим, що у першому випадку предметом доведення має бути той факт, що використання земельної ділянки, викупленої у зв'язку з суспільною необхідністю, є неможливим без припинення права власності на розташоване на ній майно. Питання про забезпечення власника житлового будинку, членів його сім'ї, наймача, що проживає в ньому, та членів його сім'ї помешканням не є перешкодою для припинення права власності на житловий будинок, а лише висуває додаткові вимоги до порядку схвалення уповноваженим органом відповідного рішення.

Згідно ч.2 ст. 350 та ч.2 статті, що коментується, уповноважений орган має право вимагати від суду, який розглядає вимогу про викуп розташованого на ділянці майна, ухвалює рішення про знесення житлового будинку, інших будівель, споруд, насаджень або про їх перенесення на іншу ділянку та відбудову за бажанням власника. При цьому суд в ході дослідження обставин справи повинен з'ясувати можливість такого перенесення та відбудови.

Власник земельної ділянки, що викупується, має право вимагати надання йому іншої земельної ділянки, яка відповідає критеріям рівноцінності за якістю та розташована в межах даного населеного пункту. У такій ситуації вартість цієї земельної ділянки враховується згідно ч. б ст.350 ЦК при визначенні викупної ціни. Розмір земельної ділянки, яку вимагає надати власник, не повинен, з однієї сторони, бути меншим за розмір ділянки, що вилучається, а з іншої, не повинен перевищувати максимальних розмірів земельної ділянки даної категорії, визначеної земельним законодавством. Суд, вирішуючи питання про викуп житлового будинку та його знесення, має з'ясувати, чи було вирішено відповідним органом питання про забезпечення власника та членів його сім'ї, наймача та членів його сім'ї помешканнями в розмірі та порядку, встановлених законом.

ДОДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ

Режим доступу:

<https://document.vobu.ua/doc/24671>

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

ЛИСТ

від 16.04.2024 р. № 58255/Ш-10625/8.4.4

Щодо роз'яснення законодавства

Міністерство юстиції України розглянуло [...] щодо надання роз'яснення, зокрема, стосовно припинення права власності на знищений житловий будинок, який є предметом договору довічного утримання (догляду), та в межах компетенції повідомляє.

З огляду на зміст звернення, насамперед зазначаємо, що за договором довічного утримання (догляду) одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно (стаття 744 Цивільного кодексу України (далі – Кодекс)).

Договір довічного утримання (догляду) укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню (стаття 745 Кодексу).

Згідно зі статтею 748 Кодексу набувач стає власником майна, переданого йому за договором довічного утримання (догляду), відповідно до статті 334 цього Кодексу.

Слід зазначити, що відповідно до частини четвертої статті 334 Кодексу права на нерухоме майно, які підлягають державній реєстрації, *виникають з дня такої реєстрації* відповідно до закону.

Отже, *за умови оформлення належним чином договору довічного утримання (догляду) та державної реєстрації за набувачем права власності на нерухоме майно, передане за цим договором, власником такого майна є набувач.*

Відтак у разі знищення вказаного нерухомого майна, ураховуючи наведене, а також положення Закону України “Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об’єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України”, *право на отримання компенсації за таке майно має набувач за договором довічного утримання (догляду).*

Зауважуємо, що відповідно до частин першої, другої статті 754 Кодексу набувач *не має права* до смерті відчужувача продавати, дарувати, міняти майно, передане за договором довічного утримання (догляду), укладати щодо нього договір застави, передавати його у власність іншій особі на підставі іншого правочину.

На майно, передане набувачу за договором довічного утримання (догляду), *не може бути звернене стягнення* протягом життя відчужувача.

Втрата (знищення), пошкодження майна, яке було передане набувачеві, не є підставою для припинення чи зменшення обсягу його обов’язків

перед відчужувачем.

Відповідно до статті 73 Закону України “Про нотаріат” *нотаріус за місцезнаходженням житлового будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, іншого нерухомого майна або за місцем розташування земельної ділянки, або за місцезнаходженням однієї із сторін правочину при посвідченні договору довічного утримання накладає заборону відчуження і проводить державну реєстрацію обтяження речового права в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно (далі – Державний реєстр прав).*

Відповідно до термінології Закону України “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень” (далі – Закон) *державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (далі – державна реєстрація прав) – це офіційне визнання і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру прав.*

Обтяження – заборона або обмеження розпорядження та/або користування нерухомим майном, встановлені законом, актами уповноважених на це органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, або такі, що виникли з правочину.

Згідно з підпунктом 6 частини першої статті 24 Закону наявні зареєстровані обтяження речових прав на нерухоме майно є підставою для відмови у проведенні державної реєстрації прав.

При цьому, слід звернути увагу, що не сам факт наявності зареєстрованого обтяження в Державному реєстрі прав є підставою для відмови у проведенні державної реєстрації прав, а зміст такого обтяження, тобто які саме правомочності власника є обтяженими.

Ураховуючи правову природу заборони відчуження, накладеної саме при посвідченні договору довічного утримання (догляду), на нашу думку, така заборона **не може впливати** на можливість проведення державної реєстрації припинення права власності на нерухоме майно у зв’язку з його знищенням.

Важливі юридичні застереження

1. Листи Міністерства юстиції України не є нормативно-правовими актами, не встановлюють правових норм та мають лише інформаційний характер. Їх реальне значення не перевищує авторитету аргументів та суджень, покладених в основу відповідної правової позиції.

2. Роз'яснення законодавства, яке міститься у цьому листі, не є юридичною консультацією щодо конкретної ситуації, не враховує особливостей відповідних фактичних обставин та ґрунтується на презумпції достовірності наданої заявником інформації.

3. З метою отримання повного та вичерпного юридичного аналізу конкретної справи рекомендується розглянути доцільність звернення до адвоката. Для соціально вразливих категорій громадян держава забезпечує безоплатну вторинну правничу допомогу (охоплює захист, представництво інтересів в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, а також складення документів процесуального характеру) – детальніше на сайті www.legalaid.gov.ua.

4. Правнича допомога часто потрібна не лише для отримання правильних відповідей на питання юридичного характеру. Нерідко без неї неможливо коректно сформулювати саме питання. Слід пам'ятати, що правильні відповіді на абстрактні питання, які сформульовані неправильно (зокрема, якщо вони насправді не стосуються конкретної справи), можуть призводити до хибних висновків, невдалої стратегії ведення справи та негативних наслідків.

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ПРАКТИЧНОГО КЕЙСУ

Дайте правову оцінку даної Постанови

РІШЕННЯ

Іменем України

12 серпня 2024 року

м. Київ

справа №9901/203/21

адміністративне провадження № П/9901/203/21

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду:

судді-доповідача - Юрченко В.П.,

суддів: Ханової Р.Ф., Васильєвої І.А., Хохуляка В.В., Шишова О.О.,

секретар судового засідання - Титенко М.П.,

представник позивача - Гойдик Т.Л.,

представник відповідача - Мовіле О.С., Саввін С.С.,

представник третьої особи (СБУ) - Яновський А.В.,

представник третьої особи (РНБО) - не з'явився,

розглянув у порядку спрощеного провадження у відкритому судовому засіданні адміністративну справу за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Надра Вест Груп» до Президента України, треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору на стороні відповідача: Рада національної безпеки і оборони України, Служба безпеки України про визнання протиправним та скасування Указу Президента України від 25 березня 2021 року № 123/2021 в частині,

ВСТАНОВИВ:

Товариство з обмеженою відповідальністю «Надра Вест Груп» (надалі - позивач, ТОВ «Надра Вест Груп», Товариство) звернулося до суду з позовом до Президента України (надалі також - відповідач), в якому просило визнати протиправним та скасувати Указ Президента України від 25 березня 2021 року №123/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 19 березня 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» в частині введення в дію персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» щодо Товариства з обмеженою відповідальністю «Надра Вест Груп», код за ЄДРПОУ 42673297 (пункт 14 додатку до Рішення).

На обґрунтування своїх вимог позивач посилався на те, що введені проти нього санкції є протиправними та істотно порушують його права та інтереси, охоронювані законом. Позивач вважає, що оскаржуваний Указ не відповідає

критеріям законності, обґрунтованості та іншим вимогам, які передбачені для акта суб'єкта владних повноважень, а також передбачає непропорційне втручання у права та інтереси позивача. На переконання позивача, рішення про застосування до нього санкцій не ґрунтується на встановлених Законом України «Про санкції» від 14 серпня 2014 року № 1644-VII (надалі - Закон №1644-VII) підставах, прийняте поза законодавчою процедурою, а в його основі - свавільне застосування закону, що суперечить рішенням Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини. Прийняте рішення суперечить статті 1 Першого протоколу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та не містить умов для застосування санкцій. Позивач переконаний, що застосування санкцій саме до нього законом не передбачено, не обумовлено інтересами суспільства, не є співмірними вчиненому порушенню, яке при цьому позивач не допускав.

Президент України, видаючи оскаржуваний Указ, певною мірою перебирає на себе відповідальність за законність та обґрунтованість рішення про введення санкцій і зазначене рішення не може розглядатися лише як формальне підписання ним відповідного указу, а є саме результатом волевиявлення Президента України, зробленого за результатами оцінки як фактичних, так і юридичних підстав для застосування обмежувальних заходів (санкцій).

Позивач звертає увагу на тому, що у тексті Указу та Рішенні Ради національної безпеки і оборони України (надалі - РНБО) відсутні посилання на будь-які конкретні обставини, які б свідчили про наявність достатніх та обґрунтованих підстав для застосування санкцій, а також дозволили б позивачу зрозуміти суть порушень, які ним могли бути допущені, а також відсутні відповідні докази, які підтверджують існування таких порушень.

Зазначаючи про підстави для застосування санкцій, позивач покликається на рішення Верховного Суду від 18 червня 2020 року у справі № 9901/259/19, в якому сформульовані такі висновки: «підставами для застосування санкцій мають бути дійсні, наявні в об'єктивній дійсності факти, підтверджені доказами, які достовірно свідчать про вчинення таких дій, які створюють реальні та/або потенційні загрози національним інтересам, національній безпеці України,

сприяють терористичній діяльності та/або порушують права і свободи людини і громадянина, інтереси суспільства та держави тощо. Санкції застосовуються виключно за наявності достатніх фактичних і правових підстав для цього. Більш того, за приписами частини другої статті 3 Закону України «Про санкції» застосування санкцій ґрунтується на принципах законності, прозорості, об'єктивності, відповідності меті та ефективності».

Позивач акцентує увагу на тому, що застосовуючи обмежувальні заходи (санкції), відповідний суб'єкт владних повноважень повинен чітко зазначити підставу для ухвалення рішення, яке обмежує права, свободи чи інтереси особи, навести обставини, які підтверджують її існування, а також вказати на докази, які підтверджують відповідні висновки. Інакше кажучи, рішення суб'єкта владних повноважень повинно не лише бути спрямованим на захист «національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і територіальній цілісності» та інших цінностей, передбачених у частині першій статті 1 Закону №1644-VII, а й обґрунтовувати, в чому конкретно полягає загроза таким цінностям, яким чином її існування залежить від рішень, дій чи бездіяльності особи, чи є така загроза реальною, які конкретні докази свідчать про її існування та яким чином запроваджені заходи обмеження усуватимуть відповідну загрозу.

Водночас, на думку позивача, ні Указ, ні рішення РНБО, як уже зазначалося вище, не містять будь-яких юридичних і фактичних підстав його прийняття, а також переконливих і зрозумілих мотивів, які б свідчили, що відповідні рішення суб'єктів владних повноважень не є свавільними, а базуються на достатній правовій та фактичній основі, яка дозволяє будь-якій сторонній та неупередженій особі констатувати їх обґрунтованість. Єдина згадка у рішенні РНБО про пропозиції Служби безпеки України (надалі - СБ України) також не дозволяє зрозуміти необхідність застосування до позивача обмежувальних заходів (санкцій), оскільки відповідне рішення РНБО не містить будь-яких даних, а сам позивач не отримувал від СБ України будь-яких офіційних документів, які б свідчили, що ним вчиняються чи були вчинені дії, які є підставою для запровадження персональних санкцій. Відсутність чітких посилань на конкретні юридичні та фактичні обставини, що використані для застосування санкцій,

свідчить не лише про незаконність та необґрунтованість Указу №123/2021, а й позбавляє позивача права на ефективний судовий захист, зокрема можливості доводити те, що таких обставин не існувало. Адміністративний акт повинен містити мотиви його ухвалення, оскільки вони є основою для перегляду такого рішення компетентним судом.

Позивач вважає, що Указ Президента України № 123/2021 від 25 березня 2021 року не відповідає принципу законності та прозорості, передбаченим ч.2 ст. 3 Закону №1644-VII, а також критеріям законності рішення суб'єкта владних повноважень, визначеним п.1 ч.2 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України (надалі - КАС України). Санкції, застосовані до позивача без дотримання необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів позивача і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення, є втручанням у його права на мирне володіння майном, які гарантовані статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Товариство звертає увагу на те, що, оскільки кінцевим бенефіціарним власником позивача є громадянин України, а структура його власності не передбачає будь-якого контролю з боку іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента, то відповідно позивач не може бути суб'єктом накладення персональних санкцій, з огляду на критерій приналежності до такої групи як «юридичні особи, які знаходяться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента».

Крім того, позивач не може розглядатися як суб'єкт, який здійснює терористичну діяльність, оскільки відповідно до статей 23, 24 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» особи, винні у терористичній діяльності, притягуються до кримінальної відповідальності в порядку, передбаченому законом, а організація, відповідальна за вчинення терористичного акту і визнана за рішенням суду терористичною, підлягає ліквідації, а належне їй майно конфіскується. Кримінальна відповідальність за терористичну діяльність для фізичних та юридичних осіб передбачена нормами Кримінального кодексу України.

За відсутності обвинувального вироку суду, встановлення Верховним Судом у процесі розгляду цієї адміністративної справи, що обмежувальні заходи (санкції) щодо позивача можуть бути накладені як на особу, яка належить до категорії «суб`єкти, які здійснюють терористичну діяльність», буде фактично констатацією у порядку адміністративного судочинства факту причетності позивача до вчинення кримінального правопорушення і судові рішення про правомірність застосування персональних санкцій до позивача фактично презюмуватиме вчинення позивачем діянь, які мають ознаки злочину і за вчинення яких до позивача не застосовувалися заходи кримінально-правового характеру. Суд у порядку адміністративного судочинства не може досліджувати докази та встановлювати ознаки кримінально-караних діянь.

Крім того, відповідно до пункту 7 частини другої статті 25 Закону України «Про Службу безпеки України» у разі проведення заходів щодо боротьби з тероризмом і фінансуванням терористичної діяльності Служба безпеки України, її органи і співробітники мають право ініціювати в судовому порядку згідно із законом питання про включення (виключення) фізичних або юридичних осіб та організації до (з) переліку осіб, пов`язаних з провадженням терористичної діяльності. Процедура судового розгляду таких справ передбачена статтею 284 Кодексу адміністративного судочинства України.

З урахуванням викладеного, Товариство констатує, що певна особа може розглядатися як «суб`єкт, що здійснює терористичну діяльність» лише за наявності або обвинувального вироку суду (якщо її діяння підпадають під ознаки кримінальних правопорушень) або ж рішення адміністративного суду про її включення до переліку осіб, пов`язаних із провадженням терористичної діяльності (оскільки окремі дії, пов`язані з терористичною діяльністю можуть не охоплюватися положеннями кримінального закону). На думку позивача, лише такі судові рішення, з огляду на викладені вище положення чинного законодавства України, є допустимими доказами у тлумаченні статті 74 КАС України, оскільки обставини справи, які відповідно до закону мають бути підтвержені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування.

Крім того, позивач вважає, що Закон №1644-VII в цілому не допускає можливості його застосування до позивача як юридичної особи, яка зареєстрована та провадить свою діяльність в Україні.

Також позивач звертає увагу Суду на те, що обмежувальні заходи (санкції), які підлягають застосуванню до позивача, не є передбачуваними та юридично визначеними, оскільки неможливо зрозуміти, чи запроваджуються вони у вигляді анулювання або ж зупинення ліцензій та інших дозволів; які саме застосовуються обмеження щодо позивача відносно транзиту ресурсів, польотів та перевезень - обмеження, часткове чи повне припинення; яка саме заборона вчинення правочинів щодо цінних паперів застосовується - повна або часткова.

Включення до переліку застосованих до позивача санкцій пункту «інші санкції, що відповідають принципам їх застосування, встановленим цим Законом» означає, що рішення про запровадження персональних санкцій допускає можливість застосування невичерпного переліку санкцій. При цьому відсутня вказівка хто ж визначатиме, які конкретно санкції ще потрібно запровадити, хто буде суб'єктом їх запровадження та реалізації, яким буде механізм реалізації таких санкцій та хто встановлюватиме відповідність цих санкцій принципам застосування, встановленим Законом №1644-VII.

Також Товариство звертає увагу на те, що у випадку якщо запровадження обмежувальних заходів (санкцій) до позивача дійсно пов'язується із нібито заниженою у минулому вартістю спеціального дозволу, то фактично санкції до позивача застосовуються не за його дії, а за дії органів державної влади, які в минулому визначали плату (збір) за видачу спеціального дозволу.

Позивач акцентує увагу на тому, що ТОВ «Надра Вест Груп» має право на користування надрами на підставі спеціального дозволу №4850 від 22 серпня 2017 року, який первинно був оформлений за плату, розмір якої визначався компетентним органом державної влади, а відтак позивач не повинен зазнавати негативних наслідків, якщо сьогодні такі дії органу влади розглядаються як помилкові.

Крім того, у контексті пропорційності, позивач звертає увагу і на той факт, що обмежувальні заходи (санкції) передбачено застосовувати до позивача безстроково.

Покликаючись на частину п'яту статті 5 Закону №1644-VII, відповідно до якої рішення щодо застосування санкцій повинно містити строк їх застосування, крім випадків застосування санкцій, що призводять до припинення прав, та інших санкцій, які за змістом не можуть застосовуватися тимчасово, Товариство звернуло увагу на те, що із 17-ти санкцій, які до нього застосовуються, зокрема анулювання або зупинення дій спеціальних дозволів на користування надрами (п. б) та припинення дії торговельних угод, спільних проектів та промислових програм у певних сферах, зокрема у сфері безпеки та оборони (п. 15), є за своєю суттю санкціями, що призводять до припинення прав позивача. Всі інші санкції, на думку Товариства, пов'язані із обмеженням можливостей позивача набувати певних прав та обов'язків і не є за своїм змістом такими, що не можуть застосовуватися тимчасово.

Позивач вказує, що оскаржуваним Указом передбачено застосування таких санкцій як «блокування активів - тимчасове обмеження права особи користуватися та розпоряджатися належним їй майном» чи «зупинення виконання економічних та фінансових зобов'язань», які навіть у разі буквального прочитання змісту акта не можуть бути безстроковими.

Фактично обсяг застосованих до позивача обмежувальних заходів (санкцій) призводить до повного блокування його діяльності як юридичної особи, що з огляду на безстроковий характер таких санкцій матиме наслідком її ліквідацію.

Товариство зауважує на тому, що невідповідність положень Указу №123/2021 та рішення РНБО щодо запровадження персональних санкцій полягає також у тому, що зміст таких санкцій не узгоджуються із правовим статусом окремих суб'єктів, які уповноважені їх застосовувати, оскільки Законами №1644-VII та «Про внесення змін до Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» щодо вдосконалення координації і контролю у сфері національної безпеки і оборони», «Про національну безпеку України» чітко окреслено коло суб'єктів для яких є обов'язковим виконання рішень Ради національної безпеки і

оборони України, а саме, центральними та місцевими органами виконавчої влади, правоохоронними органами, військовими формуваннями. Національний Банк України не входить в цей перелік, але тим не менш на нього також частково покладається виконання цього Указу, зокрема в частині блокування активів.

Товариство також акцентує увагу на тому, що після набрання Указом законної сили, він є обов'язковим для виконання та не може бути призупинений оскарженням його до суду, суд не може забезпечити адміністративний позов шляхом зупинення його дії, тобто позивач позбавлений можливості будь-яким чином відвернути для себе негативні наслідки застосування оскаржуваного акта.

Крім того, не забезпечення позивачу будь-якої участі у процесі прийняття рішення (хоча б на етапі його підготовки та розгляду у РНБО чи в Офісі Президента України) істотно порушило його право на участь у процесі прийняття рішення, яке впливає на його права та інтереси.

Позивач наголошує на тому, що обсяг та характер обмежувальних заходів (санкцій), які підлягають застосуванню до позивача, їхній безстроковий характер свідчить, що їх реалізація призведе до неможливості позивача здійснювати будь-яку господарську діяльність, зокрема, неможливості укладати будь-які угоди з іншими особами, виконувати свої фінансові зобов'язання перед ними, отримувати будь-які інші дозволи чи ліцензії, тобто фактично застосованими санкціями повністю нівелюється можливість позивача як юридичної особи набувати та реалізовувати будь-які права та обов'язки, необхідні для ведення господарської діяльності. Фактично застосованими обмежувальними заходами (санкціями) нівелюється будь-яка реальна можливість позивача бути учасником господарських правовідносин, що безумовно вимагає перевірки законності та обґрунтованості рішення, яким такі санкції були застосовані.

Окрім того, Товариство зауважує, що застосування обмежувальних заходів порушує право на ділову репутацію позивача, формує недовіру до нього як до суб'єкта господарювання серед значної частини професійного і ділового співтовариства та може призвести до повної втрати довіри з боку наявних та потенційних партнерів позивача.

Верховний Суд ухвалою від 31 травня 2021 року відкрив провадження в цій справі та призначив справу до розгляду в порядку спрощеного позовного провадження з викликом сторін на 30 червня 2021 року о 10:00 год. Цією ухвалою суд зобов'язав відповідача, РНБО, СБ України надати до суду належним чином засвідчені копії документів, які підтверджують фактичні дані та обставини, що стали підставою для внесення пропозицій та прийняття рішення про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до ТОВ «Надра Вест Груп»; належним чином копії документів, які містять пропозиції СБ України чи інших органів про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до ТОВ «Надра Вест Груп», а також документів, на підставі яких РНБО прийняла Рішення про застосування зазначених санкцій, а Президент України видав Указ №123/2021 від 25 березня 2021 року про введення відповідного Рішення в дію.

11 червня 2021 року від Президента України надійшов відзив на адміністративний позов (т.1 а.с. 178-179). Відповідач у відзиві на позовну заяву покликається на положення статей 19, 102, 106, 107 Конституції України, статтю 3, пункт перший частини першої статті 4, частини першу, четверту статті 10 Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» (надалі - Закон №183/98-ВР), статей 1, 3, 5 Закону №1644-VII, і зазначає, що ініціатором застосування санкцій до позивача була Служба безпеки України, надавши відповідні пропозиції РНБО. У подальшому, після надходження в установленому порядку на ім'я Глави держави відповідних матеріалів (Рішення з додатками, проекту Указу та пояснювальної записки до нього), Президент України в межах реалізації вказаних вище приписів законодавства видав Указ № 123, яким увів у дію рішення РНБО.

За позицією відповідача, вищевикладене підтверджує той факт, що оскаржуваний Указ прийнято на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією і законами України.

Відповідач доводить, що застосування санкцій до позивача рішенням РНБО, введеним у дію оскаржуваним Указом Президента України здійснено у зв'язку з наявністю достатніх підстав, визначених статтею 3 Закону №1644-VII.

До відзиву додано примірник Указу Президента України від 25 березня 2021 року №123, копію Рішення РНБО від 19 березня 2021 року з додатками, копію листа від 19 березня 2021 року №986/14-01/2-21 Секретаря РНБО з додатками (т.1 а.с.182-192).

18 червня 2021 року від позивача надійшла відповідь на відзив (т.1 а.с. 194-201), в якій позивач вказує, що будь-який акт суб`єкта владних повноважень, окрім іншого, повинен бути обґрунтованим, тобто, з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії). При цьому, одним із принципів адміністративного судочинства є покладення обов`язку доказування правомірності прийнятого рішення саме суб`єктом владних повноважень, який таке рішення прийняв.

30 червня 2021 року у судовому засіданні за ініціативою позивача суд залучив третіх осіб, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору на стороні відповідача: РНБО, СБ України та оголошено перерву у судовому засіданні до 14 липня 2021 року о 09:30 год.

12 липня 2021 року СБ України надіслала до Верховного Суду письмове пояснення (т.1 а.с.236-244). У своїх поясненнях СБ України зазначає, що твердження позивача про те, що застосування до нього заходів (санкцій) є протиправним, оскільки він не вчиняв жодних дій, які б створювали загрозу національним інтересам чи безпеці України або сприяли терористичній діяльності, не відповідають дійсності та спростовуюся наявною у СБ України контррозвідувальною та розвідувальною інформацією.

Зокрема, СБ України зазначає, що за результатами аналізу контррозвідувальної та розвідувальної інформації СБ України надіслала до РНБО узагальнюючу інформацію щодо протиправних дій позивача, за результатами розгляду якої, РНБО на засіданні, що відбулось 19 березня 2021 року, прийняла рішення про застосування санкцій до ТОВ «Надра Вест Груп».

З огляду на те, що СБ України проінформувала РНБО відповідно до вимог статті 5 Закону №1644-VII, а РНБО в свою чергу прийняла рішення про застосування санкцій, що згідно з законодавством належить до виключної

компетенції РНБО, дії СБ України та РНБО є законними та такими, що вчинені з безумовним дотриманням вимог частини другої статті 19 Конституції України.

СБ України вказує, що позивача віднесено до суб'єктів, які зазначені у частині першій статті 3 Закону №1644-VII на підставі наявної у СБ України контррозвідувальної та розвідувальної інформації, яка отримана СБ України з дотриманням вимог законодавства.

Також від СБ України надійшла заява про продовження процесуального строку для подання до суду доказів і пояснень щодо позову ТОВ «Надра Вест Груп», до якої додано копію листа УПЗ СБУ до ГУ КЗЕ СБУ від 9 червня 2021 року №16/3450 (т.1 а.с.207-211).

Також, 12 липня 2021 року від СБ України надійшло клопотання, в якому повідомлялось про те, що на адресу режимно-секретного органу Верховного Суду було надіслано докази, які підтверджують наявність підстав для застосування санкцій до ТОВ «Надра Вест Груп» та містить інформацію, що становить державну таємницю (лист СБ України від 08.07.2021 №16/103т) і також на адресу Суду надіслано інформацію із обмеженням доступу «Для службового користування» (лист СБ України від 08.07.2021 №16/4101дск) (т.1 а.с.247-248).

Ухвалою від 14 липня 2021 року, постановленою у судовому засіданні, задоволено заяву судді Гусака М.Б. про самовідвід, та відведено його від розгляду цієї справи.

Згідно з протоколом повторного автоматизованого розподілу судової справи між суддями від 21 липня 2021 року для розгляду цієї справи визначено новий склад колегії суддів: Юрченко В.П. (головуючий суддя), Васильєва І.А., Пасічник С.С., Хохуляк В.В., Шишов О. О.

2 вересня 2021 року на адресу Верховного Суду від директора позивача - ОСОБА_1 надійшло клопотання про надання дозволу на ознайомлення з документами з грифом «Для службового користування» у справі №9901/203/21 (т.2 а.с.24-25). У вказаному клопотанні позивачем повідомлялось про те, що Товариство зверталось до СБ України з приводу надання інформації та відповідних копій документів щодо підстав застосування до ТОВ «Надра Вест Груп» санкцій, однак СБ України відмовлено у задоволенні цього клопотання з

посилання на те, що інформації, яку Товариство просило надати, присвоєно гриф «Для службового користування».

Враховуючи наявність заявленого клопотання (про надання дозволу на ознайомлення з документами з грифом «Для службового користування» у справі №9901/203/21), Судом на адресу Служби безпеки України (як розпорядника інформації з обмеженим доступом) надіслано копію вказаного клопотання для надання згоди щодо можливості ознайомлення директора позивача - ОСОБА_1 зі змістом документів, що були долучені СБ України до цієї справи, які мають гриф «Для службового користування».

СБ України на адресу Верховного Суду надіслано лист №10/6301 від 22 жовтня 2021 року, в якому повідомлялось про відсутність правових підстав для такого ознайомлення (т.2 а.с.40).

У судовому засіданні 27 жовтня 2021 року, колегія суддів ухвалила відкласти розгляд справи.

В подальшому, розгляд справи неодноразово відкладався з різних причин, зокрема, у зв'язку з введенням воєнного стану в Україні у зв'язку зі збройною агресією РФ проти України та обставинами, які унеможлилювали проведення судового засідання.

29 квітня 2022 року на адресу відділу режимно-секретної роботи Верховного Суду головуючим суддею надіслано запит про надання інформації щодо наявності або знищення матеріальних носіїв секретної інформації по вказаній справі.

Від Начальника відділу режимно-секретної роботи Верховного Суду надійшла службова записка (вх. 61/АС-95нт від 05 травня 2022 року) про те, що 25 лютого 2022 року у зв'язку із виникненням реальної загрози захоплення матеріальних носіїв секретної інформації (далі - МНСІ) та відсутністю можливості їх вивезення у безпечне місце, МНСІ, які були на зберіганні у відділі режимно-секретної роботи Верховного Суду (у тому числі матеріали судових справ та додаткові матеріали до них), знищено відповідно до вимог Порядку організації та забезпечення режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 18 грудня 2013 року №939, про що у

відділі режимно-секретної роботи Верховного Суду є відповідні підтверджуючі документи (Акт про знищення секретних документів від 14 квітня 2022 року №57/ВС-35ДСК).

13 липня 2022 року на адресу Суду від представника позивача надійшло клопотання про витребування від РНБО документів, які були підставою для прийняття рішення про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до ТОВ «Надра Вест Груп».

Ухвалою від 13 липня 2022 року, постановленою у судовому засіданні, задоволено заяву судді Пасічник С.С. про самовідвід, та відведено її від розгляду цієї справи.

Згідно з протоколом повторного автоматизованого розподілу судової справи між суддями від 14 липня 2022 року для розгляду цієї справи визначено новий склад колегії суддів: Юрченко В.П. (головуючий суддя), Васильєва І.А., Ханова Р.Ф., Хогуляк В.В., Шишов О. О.

12 вересня 2022 року від СБ України надійшло клопотання, в якому повідомлялось про те, що у вказаній справі СБ України на адресу режимно-секретного органу Верховного Суду було надіслано докази, які підтверджують наявність підстав для застосування санкцій до ТОВ «Надра Вест Груп» та містять інформацію, що має гриф обмеження доступу «Для службового користування» (лист СБ України від 19.08.2022 №5/7/4/2-10478дск, прим.№1) (т.2 а.с.94). Документи з грифом «Таємно», після їх знищення повторно суду не надавались.

У судовому засіданні 31 жовтня 2022 року колегія суддів задовольнила клопотання представника позивача про ознайомлення з матеріалами справи, у зв'язку з чим вирішено відкласти розгляд справи на 28 листопада 2022 року.

В подальшому, розгляд справи неодноразово відкладався у зв'язку із відсутністю у Касаційному адміністративному суді у складі Верховного Суду технічних засобів, які у встановленому порядку атестовані для можливості роботи з відповідним типом інформації з обмеженим доступом («Для службового користування»).

Після впровадження в Касаційному адміністративному суді відповідних атестованих технічних засобів для фіксування судових засідань, під час яких

оголошується службова інформація, розгляд справи було поновлено (згідно із наказом Голови Верховного Суду від 07 вересня 2023 року №177 уведено в експлуатацію комплексну систему захисту інформації в автоматизованій системі класу « 1» для фіксування судового засідання технічними засобами в Касаційному адміністративному суді у складі Верховного Суду, де циркулює інформація зі ступенем обмеження доступу «Для службового користування», в адміністративній будівлі на вул. Князів Острозьких, 8, корпус 5, приміщення №131 (зал судових засідань №7)).

24 червня 2024 року від СБ України надійшли документи з клопотанням про поновлення строку та долучення доказів до матеріалів справи, які запитувались судом, зокрема матеріалів кримінального провадження: клопотання про накладення арешту на майно від 24 вересня 2020 року з додатками; повідомлення про підозру ОСОБА_2 від 26 серпня 2022 року, звіт ГР 5/12 про незалежну оцінку частки Національної акціонерної компанії «Надра України» (33%) в статутному капіталі ТОВ «ІСТ ЮРОУП ПЕТРОЛЕУМ».

Розгляд справи здійснювався у відсутність представника РНБО, якому належним чином повідомлялось про час, дату і місце розгляду справи. Секретар РНБО подав до Суду два листи (т.2 а.с.10-11, т.2 а.с.29-30), у яких зазначено про те, що власної організаційної структури РНБО не має. У зв'язку з викладеним, державна реєстрація такого органу як РНБО не проводилася, відповідно у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців відсутні записи щодо нього. Оскільки адміністративна процесуальна дієздатність юридичної особи виникає разом з виникненням адміністративної процесуальної правосудності (набуттям статусу юридичної особи) та враховуючи, що державна реєстрація такого конституційного органу, як РНБО станом на сьогодні не здійснювалася, цей орган не має адміністративної процесуальної правосуб'єктності, що, з огляду на положення статей 42, 44 та 51 КАС України, виключає можливість участі РНБО в адміністративному процесі у правовому статусі сторони чи третьої особи. Крім того, із зазначених вище обставин РНБО не є володільцем інформації та документів, зокрема, згаданих в ухвалі.

Проінформовано про те, що Апарат РНБО є державним органом, який здійснює поточне інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення діяльності цього органу. Проте, з огляду на вимоги Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» та Положення про Апарат Ради національної безпеки і оборони України, затвердженого Указом Президента України від 14 жовтня 2005 року №1446, Апарат РНБО не наділений повноваженнями представляти РНБО в судових інстанціях.

Приймаючи рішення про розгляд справи у відсутність представника РНБО, Суд не прийняв до уваги доводи РНБО, що Апарат РНБО не наділений повноваженнями представляти цей орган в судових інстанціях, оскільки РНБО є суб'єктом владних повноважень, відповідно до пункту 7 частини першої статті 4 КАС України, має адміністративну процесуальну правосуб'єктність відповідно до статті 43 цього кодексу, наділений повноваженнями щодо представництва в судах. Специфіка справ адміністративної юстиції полягає, зокрема, і в тому, що учасниками справи можуть бути суб'єкти владних повноважень, які не мають статусу юридичних осіб на відміну, зокрема, від підприємств.

Суд вважає за необхідне зазначити, що відповідно до частини третьої статті 5 Закону №1644-VII визначено порядок застосування, скасування та внесення змін до санкцій, зокрема, те, що рішення щодо застосування, скасування та внесення змін до санкцій приймається РНБО та вводиться в дію Указом Президента України. Відповідне рішення набирає чинності з моменту видання Указу Президента України і є обов'язковим до виконання, що доводить виконання РНБО публічно-владних управлінських функцій.

Заслухавши пояснення сторін, дослідивши надані докази на підтвердження обґрунтованості заявлених вимог та заперечень, суд встановив такі обставини.

Товариство з обмеженою відповідальністю «Надра Вест Груп» є юридичною особою, що зареєстрована за законодавством України, кінцевим бенефіціарним власником якої є громадянин України - ОСОБА_1, що підтверджується даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Учасниками Товариства з обмеженою відповідальністю «Надра Вест Груп» є дві юридичні особи:

1) Товариство з обмеженою відповідальністю «Авант Трейд Лімітед», яке є резидентом України та власником частки в розмірі 40%. У свою чергу, учасниками цього товариства виступає дві фізичні особи - громадяни України і кінцевим бенефіціаром також є фізична особа-громадянин України;

2) Товариство з обмеженою відповідальністю «БНК Інвест», яке також є резидентом України та власником частки в статутному капіталі позивача в розмірі 60%. Єдиним учасником ТОВ «БНК Інвест» є ТОВ «Авант Трейд Лімітед», бенефіціаром власником якого є фізична особа-громадянин України ОСОБА_1 .

СБ України ініційовано перед РНБО питання про застосування до ТОВ «Надра Вест Груп» обмежувальних санкцій у відповідності до вимог Закону №1644-VII, у зв'язку з встановленими фактами протиправної діяльності на шкоду інтересам держави.

Виключено частину судового рішення, яка містить службову інформацію.

Виключено частину судового рішення, яка містить службову інформацію.

Виключено частину судового рішення, яка містить службову інформацію.

Виключено частину судового рішення, яка містить службову інформацію.

Виключено частину судового рішення, яка містить службову інформацію.

Виключено частину судового рішення, яка містить службову інформацію.

Виключено частину судового рішення, яка містить службову інформацію.

Виключено частину судового рішення, яка містить службову інформацію.

Виключено частину судового рішення, яка містить службову інформацію.

Виключено частину судового рішення, яка містить службову інформацію.

Виключено частину судового рішення, яка містить службову інформацію.

Виключено частину судового рішення, яка містить службову інформацію.

Виключено частину судового рішення, яка містить службову інформацію.

Виключено частину судового рішення, яка містить службову інформацію.

Виключено частину судового рішення, яка містить службову інформацію.

Окрім того, СБ України акцентує про наявність і іншої важливої інформації, яка не підлягає взагалі розголошенню, бо отримана внаслідок контррозвідувальної та розвідувальної діяльності.

Рішенням РНБО від 19 березня 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» вирішено підтримати пропозиції щодо застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), внесені СБ України.

Вказаним рішенням застосовано персональні спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) до юридичних осіб згідно з додатком.

Пунктом 14 додатку до рішення РНБО від 19 березня 2021 року до Товариства з обмеженою відповідальністю «Надра Вест Груп» застосовано обмежувальні заходи (санкції) безстроково у вигляді:

- 1) блокування активів - тимчасове обмеження права особи користуватися та розпоряджатися належним їй майном;
- 2) обмеження торговельних операцій;
- 3) обмеження, часткове чи повне припинення транзиту ресурсів, польотів та перевезень територією України;
- 4) запобігання виведенню капіталів за межі України;
- 5) зупинення виконання економічних та фінансових зобов'язань;
- 6) анулювання або зупинення ліцензій та інших дозволів, одержання (наявність) яких є умовою для здійснення певного виду діяльності, зокрема, анулювання чи зупинення дії спеціальних дозволів на користування надрами;
- 7) заборона участі у приватизації, оренді державного майна резидентами іноземної держави та особами, які прямо чи опосередковано контролюються резидентами іноземної держави або діють в їх інтересах;
- 8) заборона здійснення публічних та оборонних закупівель товарів, робіт і послуг у юридичних осіб - резидентів іноземної держави державної форми власності та юридичних осіб, частка статутного капіталу яких знаходиться у власності іноземної держави, а також публічних та оборонних закупівель у інших суб'єктів господарювання, що здійснюють продаж товарів, робіт, послуг

походження з іноземної держави, до якої застосовано санкції згідно з цим Законом;

9) заборона або обмеження заходження іноземних невійськових суден та військових кораблів до територіального моря України, її внутрішніх вод, портів та повітряних суден до повітряного простору України або здійснення посадки на території України;

10) повна або часткова заборона вчинення правочинів щодо цінних паперів, емітентами яких є особи, до яких застосовано санкції згідно з цим Законом;

11) заборона видачі дозволів, ліцензій Національного банку України на здійснення інвестицій в іноземну державу, розміщення валютних цінностей на рахунках і вкладах на території іноземної держави;

12) припинення видачі дозволів, ліцензій на ввезення в Україну з іноземної держави чи вивезення з України валютних цінностей та обмеження видачі готівки за платіжними картками, емітованими резидентами іноземної держави;

13) заборона збільшення розміру статутного капіталу господарських товариств, підприємств, у яких резидент іноземної держави, іноземна держава, юридична особа, учасником якої є нерезидент або іноземна держава, володіє 10 і більше відсотками статутного капіталу або має вплив на управління юридичною особою чи її діяльність;

14) запровадження додаткових заходів у сфері екологічного, санітарного, фітосанітарного та ветеринарного контролю;

15) припинення дії торговельних угод, спільних проектів та промислових програм у певних сферах, зокрема у сфері безпеки та оборони;

16) заборона передання технологій, прав на об'єкти права інтелектуальної власності;

17) інші санкції, що відповідають принципам їх застосування, встановленим цим Законом.

Указом Президента України від 25 березня 2021 року №123/2021 введено в дію рішення РНБО від 19 березня 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)».

Вважаючи такий Указ відповідача в частині введення в дію пункту 14 додатку до вказаного рішення про застосування до Товариства з обмеженою відповідальністю «Надра Вест Груп» персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) протиправним, позивач звернувся до суду із цим позовом.

Відповідно до частини першої статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Частиною другою цієї статті визначено, що у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони: 1) на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України; 2) з використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано; 3) обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії); 4) безсторонньо (неупереджено); 5) добросовісно; 6) розсудливо; 7) з дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи всім формам дискримінації; 8) пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія); 9) з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення; 10) своєчасно, тобто протягом розумного строку.

Згідно із частиною першою статті 5 КАС кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і просити про їх захист.

За змістом статті 17 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Згідно зі статтею 102 Конституції України Президент України є главою держави і виступає від її імені, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

Повноваження Президента України визначені у статті 106 Конституції України, з пункту 31 частини першої якої вбачається, що Президент України здійснює інші повноваження, визначені Основним Законом України.

Згідно з пунктом 28 частини першої статті 106 Конституції України Президент України створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби.

Конституційно-правовий статус інституту Президента України базується на правилах та нормах, які регулюють положення глави держави у механізмах державного управління. Порядок діяльності Президента України, його повноваження, взаємодія з іншими органами державної влади та місцевого самоврядування нормативно встановлені.

Відповідно до частини третьої статті 106 Основного Закону України Президент України на основі та на виконання як Конституції, так і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України.

Компетенція та функції РНБО визначаються Конституцією України та законом.

Відповідно до статті 107 Конституції України Рада національної безпеки і оборони України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України. Рада національної безпеки і оборони України координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони. Головою Ради національної безпеки і оборони України є

Президент України. Рішення Ради національної безпеки і оборони України вводяться в дію указами Президента України.

Згідно із частинами першою, третьою, четвертою статті 10 Закону 183/98-ВР рішення Ради національної безпеки і оборони України приймаються не менш як двома третинами голосів її членів. Прийняті рішення вводяться в дію указами Президента України. Рішення Ради національної безпеки і оборони України, введені в дію указами Президента України, є обов'язковими до виконання органами виконавчої влади.

Відповідно до частини першої статті 1 Закону № 1644-VII з метою захисту національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, протидії терористичній діяльності, а також запобігання порушенню, відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів громадян України, суспільства та держави можуть застосовуватися спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (далі - санкції).

Санкції можуть застосовуватися з боку України по відношенню до іноземної держави, іноземної юридичної особи, юридичної особи, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента, іноземців, осіб без громадянства, а також суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність (частина друга статті 1 Закону № 1644-VII).

Відповідно до статті 2 Закону № 1644-VII правову основу застосування санкцій становлять Конституція України, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, закони України, нормативні акти Президента України, Кабінету Міністрів України, рішення Ради національної безпеки і оборони України, відповідні принципи та норми міжнародного права.

За частиною першою статті 3 Закону № 1644-VII підставами для застосування санкцій є:

1) дії іноземної держави, іноземної юридичної чи фізичної особи, інших суб'єктів, які створюють реальні та/або потенційні загрози національним інтересам, національній безпеці, суверенітету і територіальній цілісності України, сприяють терористичній діяльності та/або порушують права і свободи людини і

громадянина, інтереси суспільства та держави, призводять до окупації території, експропріації чи обмеження права власності, завдання майнових втрат, створення перешкод для сталого економічного розвитку, повноцінного здійснення громадянами України належних їм прав і свобод;

2) резолюції Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй;

3) рішення та регламенти Ради Європейського Союзу;

4) факти порушень Загальної декларації прав людини, Статуту Організації Об'єднаних Націй.

Застосування санкцій ґрунтується на принципах законності, прозорості, об'єктивності, відповідності меті та ефективності (частина друга статті 3 Закону № 1644-VII).

Підставою для застосування санкцій також є вчинення іноземною державою, іноземною юридичною особою, юридичною особою, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента, іноземцем, особою без громадянства, а також суб'єктами, які здійснюють терористичну діяльність, дій, зазначених у пункті 1 частини першої цієї статті, стосовно іншої іноземної держави, громадян чи юридичних осіб останньої (частина третя цієї статті).

Відповідно до пунктів 1, 4, 5, 14 та 15 частини першої статті 4 Закону № 1644-VII видами санкцій згідно із цим Законом є, зокрема: блокування активів - тимчасове обмеження права особи користуватися та розпоряджатися належним їй майном; запобігання виведенню капіталів за межі України; зупинення виконання економічних та фінансових зобов'язань; припинення видачі дозволів, ліцензій на ввезення в Україну з іноземної держави чи вивезення з України валютних цінностей та обмеження видачі готівки за платіжними картками, емітованими резидентами іноземної держави; заборона здійснення Національним банком України реєстрації учасника міжнародної платіжної системи, платіжною організацією якої є резидент іноземної держави.

Згідно із частиною першою статті 5 Закону № 1644-VII пропозиції щодо застосування, скасування та внесення змін до санкцій виносяться на розгляд Ради

національної безпеки та оборони України Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, Національним банком України, Службою безпеки України.

Рішення щодо застосування, скасування та внесення змін до санкцій щодо окремих іноземних юридичних осіб, юридичних осіб, які знаходяться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента, іноземців, осіб без громадянства, а також суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність (персональні санкції), передбачених пунктами 1-21, 23-25 частини першої статті 4 цього Закону, приймається Радою національної безпеки та оборони України та вводиться в дію указом Президента України. Відповідне рішення набирає чинності з моменту видання указу Президента України і є обов'язковим до виконання (частина третя статті 5 Закону № 1644-VII).

Велика Палата Верховного Суду в постанові від 07 липня 2022 року у справі №9901/348/21 сформулювала такі висновки.

Закон №1644-VII є регулятивним нормативним актом, який встановлює (запроваджує) ряд обмежень на демократичну участь у випадку загрози національним інтересам, національній безпеці, суверенітету і територіальній цілісності України, а також задля протидії терористичній діяльності.

Цей Закон, як можна побачити зі змісту наведених вище його приписів, дозволяє обмежувати певні права та свободи (право власності, право на підприємницьку діяльність тощо), не змінюючи при цьому провідних (ключових) цінностей, що становлять основу Конституції України.

За цим актом держава має легітимну можливість відступати від певних гарантованих конституційних прав, але водночас для того, щоб запобігти загрозам державного свавілля чи авторитаризму, повинна застосовувати обмежувальні заходи (санкції) винятково, тимчасово, використовувати їх як крайній і як необхідний (невипадковий) захід. Повинна застосовувати їх співмірно з тими загрозами національним інтересам, національній безпеці чи для протидії терористичній діяльності, яким держава намагається запобігти з їхньою поміччю.

Оскільки обмежувальні заходи є чутливими для осіб, до яких вони можуть бути застосовані, та мають відповідати певним стандартам обмеження основних

прав, одним з яких є забезпечення балансу між потребами національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності держави, з одного боку, та демократії і прав людини, з другого, у цьому Законі визначені види обмежувальних заходів (санкцій), підстави їхнього застосування, окреслено коло осіб, до яких вони застосовуються, а також за яких умов. Встановлені органи державної влади, які вносять пропозиції про застосування санкцій, інституція, яка приймає рішення про їхнє застосування, та порядок, за яким втілюються ці заходи.

Позаяк главою держави і гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, прав і свобод людини і громадянина є Президент України, беручи до уваги, що використання санкцій в особливий спосіб перебуває на межі втручання в права особи, гарантовані Конституцією України, Закон № 1644-VII передбачає, що рішення щодо застосування певного виду санкцій приймається РНБО та вводиться в дію указом Президента України, на якого власне й покладається відповідальність гарантувати як національні інтереси, національну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність України, так і принципи правової держави, права і свободи людини і громадянина.

У цьому сенсі Закон № 1644-VII досить чітко і передбачувано визначав підстави, умови, мету застосування санкцій.

Відтак, Президент України, видавши Указ, реалізував владні управлінські функції в межах власних конституційних повноважень.

Суд визнає, що відповідальність за повноту і достовірність відомостей викладених у пропозиціях СБ України, несе їх ініціатор, а також інші уповноважені органи, які подали ініціатору інформацію. Більш того, як стверджує СБ України, в їх розпорядженні наявна така інформація, яка охороняється законом, оскільки отримана внаслідок розвідувальної та контррозвідувальної діяльності, і не може бути належним доказом у цій справі, а тому не може надаватись суду.

Суд вважає необґрунтованими доводи позивача про відсутність законних підстав для застосування санкцій, оскільки підпунктом першим частини 1 ст. 3 Закону №1644-VII чітко зазначено, що підставою для застосування санкцій є дії суб'єктів, які створюють реальні та/або потенційні загрози національним

інтересам, національній безпеці, суверенітету і територіальній цілісності України, сприяють терористичній діяльності та/або порушують права і свободи людини і громадянина, інтереси суспільства та держави, призводять до окупації території, експропріації чи обмеження права власності, завдання майнових втрат, створення перешкод для сталого економічного розвитку, повноцінного здійснення громадянами України належних їм прав і свобод.

Тобто, в такому випадку, достатньо встановлення компетентними і повноважними органами держави не лише реальної загрози в діях певного суб'єкта, а й прихованої, яка за певних умов може стати реальною.

Як вже зазначалось, РНБО є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України, визначає достатність підстав для застосування санкцій та необхідність їх застосування, з метою невідкладного та ефективного реагування на наявні і потенційні загрози національним інтересам та безпеці України, несе відповідальність за їхню об'єктивність, відповідність меті та ефективності, а також дотримання іншим принципам застосування санкцій відповідно до частини другої статті 3 Закону №1644-VII.

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 13 січня 2021 року у справі №9901/405/19 зазначає, що наявність реальної чи потенційної загрози національним інтересам, національній безпеці, суверенітету і територіальній цілісності України, про які йдеться у статті 3 Закону №1644-VII, безумовно є оціночним поняттям, а достатність підстав вважати існування такої реальної чи потенційної загрози передбачає певну межу дискреції.

Уводячи в дію рішення РНБО про такі санкції, Президент як гарант Конституції України, якому народом України надано представницький мандат та якому Конституцією України надано повноваження вводити в дію рішення РНБО, має самостійно оцінити наявність та достатність підстав для введення такої санкції.

Судовий контроль за таким рішенням є обмеженим, оскільки суд, з одного боку, не може за Президента повторно оцінити наявність та достатність підстав для введення таких санкцій в межах його дискреції (що означало б порушення

принципу розподілу влади), але, з іншого боку, суд може перевірити дотримання меж такої дискреції та процедури введення санкцій.

Дотримуючись положень конституційного принципу «розподілу влади», який не передбачає надання адміністративному суду адміністративно-дискреційних повноважень, Суд зазначає, що завдання адміністративного судочинства полягає у гарантуванні дотримання прав та інтересів фізичних та юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Разом з тим, оскаржуваний Указ є способом реалізації Президентом України конституційних повноважень в сфері національної безпеки, які відповідно до Закону №1644-VII скеровані на реалізацію суверенного права України на захист її національних інтересів і національної безпеки, недопущення, в тому числі, експропріації власності держави, завдання майнових втрат та створення перешкод для сталого економічного розвитку.

Вирішуючи питання пропорційності застосованих заходів, слід зазначити, що прийняте відносно позивача рішення безумовно є втручанням держави у його право мирного володіння майном, однак, у такому випадку необхідно проаналізувати співвідношення державного суверенітету і права власності, тобто співвідношення публічних інтересів держави України і приватних інтересів конкретного власника та встановити пропорційність втручання в такому випадку в право власності. Це може і має бути предметом судового контролю.

Відповідно до частини першої статті 321 Цивільного кодексу України право власності є непорушним. Ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні.

До спірних правовідносин є застосовною стаття 1 Першого протоколу до Конвенції, відповідно до якої кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів.

Положеннями частини сьомої статті 41 Конституції України визначено, що використання власності не може завдавати шкоди, зокрема, правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства.

Втручання держави у право позивача на мирне володіння своїм майном ґрунтується на вимогах, зокрема, Закон №1644-VII.

Оспорюваний Указ Президента України містить спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції), метою застосування яких є невідкладне та ефективне реагування на наявні потенційні загрози національним інтересам і національній безпеці України. Такі санкції за своєю правовою природою є адміністративними (економічними) запобіжними заходами, які мають превентивний характер.

Ураховуючи встановлені компетентними органами дії позивача та їх оцінку для національних інтересів, колегія суддів вважає пропорційними застосовані обмежувальні заходи.

Таким чином, за встановлених в цій справі обставин і правового регулювання спірних відносин Верховний Суд вважає, що відповідач прийняв оскаржуваний Указ від 25 березня 2021 року 123/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 19 березня 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» в частині введення в дію персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), а саме пункту 14 додатку до Рішення щодо Товариства з обмеженою відповідальністю «Надра Вест Груп» на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Президент реалізував свої конституційні повноваження у порядку та на підставі законодавства України, з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення, тобто пропорційно, а отже, підстави для задоволення позову відсутні.

За правилами статті 139 КАС України понесені позивачем судові витрати у вигляді судового збору за подання цього позову, не відшкодовуються.

Абзаци 66 - 80 мотивувальної частини цього судового рішення містять службову інформацію.

Керуючись статтями 139, 241-246, 250, 255, 262, 266, 295 КАС України, Верховний Суд

ВИРІШИВ:

У задоволенні позовних вимог Товариства з обмеженою відповідальністю «Надра Вест Груп» до Президента України, треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору на стороні відповідача: Рада національної безпеки і оборони України, Служба безпеки України про визнання протиправним та скасування Указу Президента України від 25 березня 2021 року №123/2021 в частині, - відмовити повністю.

Рішення Верховного Суду набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано.

У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після повернення апеляційної скарги, відмови у відкритті чи закриття апеляційного провадження або прийняття постанови судом апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду.

Апеляційна скарга на рішення Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду може бути подана до Великої Палати Верховного Суду протягом тридцяти днів з дня складення повного судового рішення.

Семінарське заняття до теми 5

Захист права власності

Мета заняття: перевірити якість засвоєння матеріалу з основних понять права власності. На семінарські заняття винесено ті проблемні питання, які в меншій мірі висвітлювалися на лекціях, а також окремі питання, які опрацьовуються студентами під час самостійної роботи. Знання лекційного матеріалу допоможе студентам ґрунтовно підготуватися до

семінарського заняття. Слід враховувати, що чітке дотримання графіку опрацювання самостійного матеріалу допоможе студенту якісно підготуватися до семінарського заняття. Тому, нумерація тем семінарських занять співпадає з відповідними темами для самостійного опрацювання.

Методичні рекомендації з виконання завдань

Для засвоєння теми студентам необхідно за рекомендованими джерелами вивчити теоретичні положення та ознайомитися з відповідними нормами Цивільного Кодексу України та інших нормативно-правових актів. Зокрема, студент повинен дати визначення: власність, витребування грошей, захист права власності

Хід роботи

Підготувати відповіді на такі теоретичні питання:

1. Засади захисту права власності.
2. Право власника на витребування майна із чужого незаконного володіння.
3. Витребування грошей та цінних паперів

Практичне завдання (шляхом прикріплення файлу на платформу Elear): Напишіть коротке наукове есе про проблеми витребування майна із чужого незаконного володіння

- Аналіз чинного законодавства та наукових праць, що стосуються викладеного у практичному завданні питання;
- Оформлюється у World документів у вигляді опису власних думок та можливим посиланням на законодавчі акти та праці науковців;
- Відсутність емоційного забарвлення та художнього стилю;
- Кількість сторінок від 2 до 5 (інтервал 1,5, Times New., 14ст.)

Форма подання результатів виконаної роботи:

Теоретичні питання – на семінарському занятті - усна відповідь.

Практичне завдання – виконання на Elearn

Критерії оцінювання (максим. 10 балів)

Теоретичні питання 5 балів - відповідь на семінарському занятті;

Практичне завдання: 5 балів - оформлення власних думок стосовно порушеного питання відповідно до вимог

0 бали - відсутність виконаного завдання

Термін виконання завдання - відповідно до графіку семінарських занять

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ТЕОРЕТИЧНИ ПИТАНЬ

Загальні положення.

Захист і охорона власності є однією з найголовніших функцій нашої держави, так як охорона економічних відношень власності як матеріального підгрунтя будь-якого суспільного ладу складає найважливішу задачу будь-якої правової системи. Відповідно до ст. 13 Конституції України «держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності». Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, і ніхто не може бути протиправне позбавлений права власності (ст. 41 Конституції України). Положення Конституції України щодо охорони права власності конкретизуються в різних галузях українського законодавства — в конституційному, кримінальному, адміністративному, земельному, фінансовому, цивільному праві. Слід відрізнити охорону права власності і захист права власності. Охороною права власності слід вважати сукупність правових норм, які регулюють відношення власності з метою забезпечення нормального їх розвитку. Захист права власності — це сукупність правових засобів, які застосовуються в зв'язку з порушенням права власності і які направлені на відновлення та захист майнових інтересів їх володарів. Норми цивільного права насамперед забезпечують регулювання й охорону цих відносин при нормальних умовах використання власником приналежного йому майна без порушення його правомочностей, а також без обмеження прав і інтересів інших осіб. Так, норми права передбачають підстави придбання майна у власність, припинення права власності, обсяг правомочностей власника, межі їхнього здійснення, а також правовий режим окремих видів об'єктів власності. Це охорона права власності в широкому значенні. Охорона відносин власності

у випадку порушення права власності конкретного суб'єкта полягає у захисті порушеного права (охорона права власності у вузькому значенні). Норми цивільного права спрямовані, насамперед, на відновлення того майнового положення, яке мало місце до порушення. Тим самим ці норми покликані відновити порушене право власності, а також ліквідувати збиток, заподіяний інтересам власника. Таким чином, під цивільно-правовим захистом права власності розуміється сукупність передбачених цивільним законодавством засобів, які застосовуються у зв'язку зі зробленими проти цих прав порушеннями і спрямованих на відновлення чи захист майнових інтересів їхніх власників.

Зasadничим принципом у сфері захисту права власності є положення про те, що держава забезпечує рівний захист всіх суб'єктів права власності (ст. 13 Конституції України). Всі форми власності проголошені рівними, а відтак охороняються та захищаються державою без надання, переваг одній перед іншою. Конституційні норми, у яких закріплені права й інтереси власників, виступають основою для деталізації їх у галузевому законодавстві, регулювання всіх аспектів їх дій і для визначення юридичних гарантій реалізації. Цивільні права є частиною конституційних прав і тому конституційне положення про те, що громадяни мають рівні конституційні права і волі і рівні перед законом (ст. 24 Конституції України) повною мірою відноситься до цивільних прав. Ніхто не може бути обмежений у правах, але і ніхто не може мати більший обсяг прав, ніж інші.

ЦК 1963 року не містив норм, які б безпосередньо надавали власникові право звертатися до суду з вимогами про захист від можливого порушення його права в майбутньому. Ця прогалина у законодавстві заповнена новим ЦК, якій дає можливість власнику звернутися до суду з вимогою про заборону вчинення іншою особою дій, "які можуть порушити його право, або з вимогою про вчинення певних дій для запобігання такому порушенню.

Шкода, як матеріальна так і моральна, що завдана особі у результаті порушення її права власності, повинна бути відшкодована. Право власності є

одним з цивільних суб'єктивних прав, тому положення про відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди та моральної шкоди, про які йдеться у статтях 22 та 23, у повній мірі стосуються і права власності (див. ст.ст. 22, 23 та коментар до них).

У ст. 16 ЦК викладені засоби захисту цивільних прав, які тією чи іншою мірою стосуються і захисту права власності. В главі 3 передбачається можливість захисту цивільних прав осіб, крім суду, Президентом України, державними органами або органами місцевого самоврядування шляхом скасування актів державних органів чи органів місцевого самоврядування нижчого рівня, а також нотаріусами шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі. Передбачена також можливість самозахисту, тобто самостійного примусового усунення уповноваженою особою порушень її прав та посягань на них. Цивільно-правові засоби захисту цивільних прав досить неоднорідні за своїм змістом та умовами застосування. У залежності від характеру посягання на права власника і змісту захисту, який надається власнику, виділяють такі цивільно-правові засоби захисту: речові та зобов'язально-правові. Речові засоби захисту права власності застосовуються при безпосередньому порушенні права власності, зв'язаному з протиправними діями третіх осіб, що виключають чи обмежують здійснення власником своїх правомочностей. В такому випадку вступає в дію їхній абсолютний захист, спрямований на усунення перешкод у здійсненні права власності. Він орієнтований на захист безпосередньо права власності і не зв'язаний будь-якими конкретними зобов'язаннями між власником і порушником.

До речових позовів відносяться: вимоги не володіючого власника до незаконного володільця про витребування майна (віндикаційний позов); вимоги власника щодо усунення порушень права власності, які не пов'язані з володінням (негаторний позов); вимоги власника про визнання права власності.

Зобов'язально-правові способи захисту засновані на охороні майнових інтересів сторін у цивільній угоді, а також осіб, які зазнали шкоди в результаті позадоговірного заподіяння шкоди їхньому майну. Вимоги про захист цих

інтересів безпосередньо не впливають з права власності. Позови власника до правопорушника, з яким він зв'язаний зобов'язальними правовідносинами (договірними і позадоговірними), спрямовані як на усунення перешкод у здійсненні права власності (позови про повернення речей, наданих у користування за договором; позови про повернення безпідставно отриманого майна), так і на відшкодування шкоди або збитків.

У статті, яка коментується, йде мова про право власника на віндикаційний позов. Віндикаційним визнається позов власника, що не володіє, до невластника, що незаконно володіє, про вилучення майна в натурі. Віндикаційним позовом захищається право власності в цілому, оскільки він пред'являється в тих випадках, коли порушені права володіння, користування і розпорядження одночасно. Однак право власності за власником зберігається, тому що в нього є право приналежності, що може бути підтверджено правостановлюючими документами, а також показаннями свідків і інших письмових доказів. Сторонами у віндикаційному позові виступають власник речі, який не лише позбавлений можливості користуватися і розпоряджатися річчю, але вже й фактично нею не володіє, та незаконний фактичний володілець речі (як добросовісний, так і недобросовісний). Під незаконним володінням варто розуміти усяке фактичне володіння річчю, якщо воно не має правової підстави (наприклад, володіння украденою річчю); або правова підстава якого відпала (минув термін дії договору майнового найма); або правова підстава якого недійсна (володіння, установлене в результаті недійсної угоди). Поряд з власником стороною у позові може бути також особа, яка хоча і не є власником, але володіє майном у силу закону чи договору. Такою особою, титульним власником майна, може виступати орендар, комісіонер і т.д., а також власник речових прав на майно. Для пред'явлення позову необхідно, щоб майно, якого позбавився власник, збереглося в натурі і знаходилося у фактичному володінні іншої особи. Якщо майно вже знищене, перероблене чи спожите, право власності на нього, як таке, припиняється. У цьому випадку власник має право лише на захист своїх майнових інтересів, зокрема за допомогою позову з

заподіяння шкоди чи позову з безпідставного збагачення.

Віндикувати можна лише індивідуально-визначене майно, що впливає із сутності даного позову, спрямованого на повернення власнику саме того самого майна, що вибуло з його володіння. Власник може вимагати повернення свого майна за цим позовом лише в тому випадку, якщо інша особа володіє його майном незаконно. Якщо ж володілець володіє чужим майном на законних підставах, то власник не може витребувати свою річ з такого володіння шляхом пред'явлення віндикаційного позову.

Характер незаконного володіння, в якому річ перебуває, впливає на умови задоволення віндикаційного позову. Витребування майна власником у всіх без виключення випадках могло б значною мірою ускладнити цивільний обіг, так як тоді будь-який набувач виявився б під загрозою втрати отриманого майна. Тому закон розрізняє два види незаконного володіння чужою річчю, що породжує різні цивільно-правові наслідки. Власник визнається добросовісним, якщо, здобуваючи річ, він не знав і не повинний був знати про те, що відчужувач речі не має права на її відчуження. У випадку, якщо власник речі знав, чи принаймні, повинний був знати, що здобуває річ в особи, що не мала права на її відчуження, він вважається недобросовісним. За пануючою в літературі думкою, для визнання набувача недобросовісним недостатньо простої необачності, а потрібні намір чи груба необережність. Грань між добросовісним та недобросовісним володінням установлюється судом, виходячи з презумпції добросовісності набувача. Для її спростування повинно бути доведено, що набувач навмисно чи по грубій необережності не взяв до уваги конкретних обставин угоди, з яких ясно видно, що річ відчужується неправомірно. Відповідальність недобросовісного власника перед власником заснована не тільки на об'єктивній протиправності придбання майна, але і на суб'єктивному факторі, тобто провині набувача. Вимога власника про вилучення майна у недобросовісного незаконного власника підлягає задоволенню у всіх випадках. Він зобов'язаний повернути власнику річ у тому виді, у якому вона знаходилася в момент заволодіння і несе відповідальність за

усяке винне зменшення її цінності. Якщо несумлінний власник знищує чи відчужує річ, то власник може зажадати від нього відшкодування її дійсної вартості.

У добросовісного власника майно може бути витребуване не завжди. Витребування майна від добросовісного набувача залежить від умов, при яких річ вибула з володіння власника чи особи, якої він передав майно за договором та оплатності (безплатності) придбання. Якщо майно було загублено власником, викрадено в нього чи вибуло іншим шляхом поза його волею, то воно підлягає поверненню власнику, хоча б добросовісний набувач і придбав річ оплатно. Це ж правило діє і тоді, коли річ вибула з володіння особи, якому власник передав її за договором. Стаття, яка коментується, передбачає не тільки втрату чи розкрадання як підставу для захисту інтересів власника шляхом віндикації, але й інші випадки, хоча закон їх не перелічує. Головне, щоб майно вибуло з володіння власника не з його волі (пожежа, повінь і інші стихійні явища, у зв'язку з якими річ вибуває з володіння власника фактично поза його волею). У випадку, коли річ вибуває з володіння власника за його бажанням (він може передати її на зберігання), власник несе ризик вибору контрагента, якому він вирішив довірити своє майно. Якщо власник неналежним чином поставився до вибору особи, яка б заслуговувала довіри, то він позбавляється права вимагати повернення речей від добросовісного набувача, але йому надається можливість вимагати відшкодування збитків від особи, яка не виправдала його довіру за договором.

Правило ч. 3 ст. 388 ЦК встановлює виключення з правил захисту прав власника по віндикаційному позову, установленому у ч. 1 ст.388. Так, у випадку, якщо річ була придбана добросовісним сплатним власником у порядку, встановленому для виконання судових рішень, то у нього не можна витребувати річ навіть у тих випадках, коли річ була загублена власником чи викрадена у нього, чи вибула з володіння власника при інших обставинах не з його волі.

У випадку, якщо добросовісний власник придбав річ безоплатно у особи,

що не мала права її відчужувати, то віндикаційний позов власника підлягає задоволенню у всіх випадках, незалежно від того, як вибула річ з володіння власника (з його волі чи не з його волі). Правило ч. 3 ст. 388 розраховано лише на випадки, коли відчужувач речі не має права розпоряджатися нею. Можливість вилучення власником речі в будь-якого безоплатного набувача даним правилом виключається. Таке обмеження цілком виправдане, оскільки в протилежному випадку добросовісні сплатні набувачі були б позбавлені права дарувати майно, передавати його в спадщину і т.д., що неприпустимо.

До обмеження віндикації відноситься правило про неприпустимість витребування у добросовісного набувача грошей і цінних паперів на пред'явника. При цьому не має значення, чи вибуло майно (гроші, цінні папери) з волі чи поза волею власника або тієї особи, якому власник передав майно у володіння, або майно надійшло до набувача безоплатно. Добросовісність набувача є достатньою підставою для відмовлення в позові власнику про витребування зазначених об'єктів. Від добросовісного набувача не можуть бути витребувані гроші і цінні папери на пред'явника навіть якщо власник записав номери грошових купюр, акцій, облігацій тощо. Зазначена норма пояснюється тим, що гроші і цінні папери на пред'явника є засобом обігу, у зв'язку з чим потрібно забезпечити їм підвищену довіру з боку учасників цивільного обороту. Кожен його учасник, одержуючи гроші та цінні папери на пред'явника, повинен бути певен, що вони не можуть бути витребувані від нього, що добросовісність їх набуття гарантує його право власності. Положення ст.389 не розповсюджується на іменні цінні папери, так як вони не можуть бути передані шляхом простої передачі. Тому при витребуванні іменних цінних паперів застосовуються правила ст. 388.

Позов про визнання права власності — це позадоговірна вимога власника майна про констатацію перед третіми особами факту приналежності позивачу права власності на спірне майно, не з'єднане з конкретними вимогами про повернення майна чи усунення інших перешкод, не зв'язаних з позбавленням володіння. Позови про визнання права власності спрямовані на усунення

перешкод у здійсненні власником (чи титульним власником) свого права і виключення домагань на приналежне власнику майно за допомогою підтвердження в судовому порядку факту приналежності йому спірного майна на праві власності.

Зазначений позов може бути заявлений власником індивідуально-визначеної речі, що як володіє, так і не володіє нею (якщо при цьому не ставиться питання про її повернення), права якого оспорюються, заперечуються чи не визнаються третьою особою, що не знаходиться з власником у зобов'язальних чи інших відносних відносинах із приводу спірної речі. Правом на подібний позов володіє і титульний власник майна. Як відповідач виступає третя особа, що як заявляє про свої права на річ, так і не пред'являє таких прав, але не визнає за позивачем речового права на майно.

Підтвердження в суді права власності або іншого речового права на майно, що складає предмет спору, здійснюється за допомогою спростування в суді установлених фактів (наприклад, факту оголошення особи померлою) або шляхом підтвердження фактів, що свідчать про володіння спірним майном на праві власності або іншого речового права (наприклад, факту приналежності частки у загальному майні власників). Підставою позову є обставини, що підтверджують наявність у позивача права власності чи іншого права на майно. Необхідною умовою захисту права власності шляхом його визнання служить підтвердження позивачем своїх прав на майно. Це може впливати із представлених їм правовстановлюючих документів, показань свідків, а також будь-яких інших доказів, що підтверджують приналежність позивачу спірного майна. Якщо майно знаходиться у володінні позивача, його права на майно захищає презумпція правомірності фактичного володіння.

Вимога про визнання права власності не є самоціллю позивачів та єдиним предметом позову. Як правило, такі вимоги супроводжують позови про витребування майна з чужого незаконного володіння, про усунення порушень права власності, не пов'язаних з порушенням володіння та ін. Отже, за таких умов, вимоги про визнання права власності є лише передумовою для

досягнення позивачем кінцевої мети позову (наприклад, повернути майно у своє володіння). Також спеціальне визнання судом права власності на майно необхідне тоді, коли щодо його належності у позивача відсутні правовстановлюючі документи, і це право оспорує відповідач. Оскільки позови про визнання права власності, з одного боку, не зв'язані з конкретними порушеннями правомочностей власника і, з іншого боку, диктуються триваючим незаконним поведженням третьої особи, на них, як і на негаторні позови, не поширюється дія позовної давності.

Режим доступу:

<https://document.vobu.ua/doc/24014>

ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА СЛУЖБА УКРАЇНИ

Роз'яснення

від 29.02.2024 р.

Щодо нарахування та сплати податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки

Платниками податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки (далі – податок), є фізичні та юридичні особи, в тому числі нерезиденти, які є власниками об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості.

Податкове/податкові повідомлення-рішення про сплату суми/сум податку, обчисленого згідно з підпунктом 266.7.1 пункту 266.7 статті 266 Податкового кодексу України (далі – Кодекс), разом з детальним розрахунком суми/сум податку та відповідні платіжні реквізити, зокрема, органів місцевого самоврядування за місцезнаходженням кожного з об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості, надсилаються платнику податку контролюючим органом у порядку, визначеному статтею 42 Кодексу, до 1 липня року, що настає за базовим податковим (звітним) періодом (роком).

Щодо пільг з податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки.

Пільги зі сплати податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, визначені пунктом 266.4 статті 266 Кодексу.

База оподаткування об'єкта/об'єктів житлової нерухомості, в тому числі їх часток, що перебувають у власності фізичної особи платника податку, зменшується:

а) для квартири/квартир незалежно від їх кількості – на 60 кв. метрів;

б) для житлового будинку/будинків незалежно від їх кількості – на 120 кв. метрів;

в) для різних типів об'єктів житлової нерухомості, в тому числі їх часток (у разі одночасного перебування у власності платника податку квартири/квартир та житлового будинку/будинків, у тому числі їх часток), – на 180 кв. метрів.

Таке зменшення надається один раз за кожний базовий податковий (звітний) період (рік) (підпункт 266.4.1 пункту 266.4 статті 266 Кодексу).

Сільські, селищні, міські ради встановлюють пільги з податку, що сплачується на відповідній території, з об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості, що перебувають у власності фізичних або юридичних осіб, громадських об'єднань, благодійних організацій, релігійних організацій України, статути (положення) яких зареєстровані у встановленому законом порядку, та використовуються для забезпечення діяльності, передбаченої такими статутами (положеннями).

Пільги з податку, що сплачується на відповідній території з об'єктів житлової та нежитлової нерухомості, для фізичних осіб визначаються, виходячи з їх майнового стану та рівня доходів (підпункт 266.4.2 пункту 266.4 статті 266 Кодексу).

Пільги з податку, передбачені підпунктами 266.4.1 та 266.4.2 пункту 266.4 статті 266 Кодексу, для фізичних осіб не застосовуються до:

- об'єкта/об'єктів оподаткування, якщо площа такого/таких об'єкта/об'єктів перевищує п'ятикратний розмір неоподаткованої площі, встановленої підпунктом 266.4.1 пункту 266.4 статті 266 Кодексу;

- об'єкта/об'єктів оподаткування, що використовуються їх власниками з метою одержання доходів (здаються в оренду, лізинг, позичку, використовуються у підприємницькій діяльності).

Не є об'єктами оподаткування податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, зокрема:

- об'єкти житлової та нежитлової нерухомості, які розташовані в зонах відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, визначені законом, у тому числі їх частки;
- будівлі дитячих будинків сімейного типу;
- гуртожитки;
- житлова нерухомість непридатна для проживання, у тому числі у зв'язку з аварійним станом, визнана такою згідно з рішенням сільської, селищної, міської ради або ради об'єднаної територіальної громади, що створена згідно із законом та перспективним планом формування територій громад;
- об'єкти житлової нерухомості, в тому числі їх частки, що належать дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, та особам з їх числа, визнаним такими відповідно до закону, дітям з інвалідністю, які виховуються одинокими матерями (батьками), але не більше одного такого об'єкта на дитину;
- будівлі дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від форми власності та джерел фінансування, що використовуються для надання освітніх послуг;
- об'єкти житлової нерухомості, які належать багатодітним або прийомним сім'ям, у яких виховується п'ять та більше дітей.

Водночас, тимчасово, на період дії воєнного стану на території України, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ, по 31 грудня року, в якому припинено або скасовано воєнний стан, положення статті 266 Кодексу застосовуються з урахуванням таких особливостей:

податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, не

нараховується та не сплачується, зокрема, фізичними особами:

1) за об'єкти житлової та/або нежитлової нерухомості, що розташовані на територіях активних бойових дій або на тимчасово окупованих російською федерацією територіях України:

- за 2021 та 2022 роки – за об'єкти житлової нерухомості, у тому числі їх частки, що перебувають у власності фізичних осіб;

- за період з 1 березня 2022 року по 31 грудня 2022 року – за об'єкти нежитлової нерухомості, що перебувають у власності фізичних осіб.

Починаючи з 1 січня 2023 року, за об'єкти житлової та/або нежитлової нерухомості, у тому числі їх частки, що перебувають у власності фізичних та/або юридичних осіб, що розташовані на територіях активних бойових дій або на тимчасово окупованих російською федерацією територіях України, які включені до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, не нараховується та не сплачується за період з першого числа місяця, в якому було визначено щодо відповідних територій дату початку активних бойових дій або тимчасової окупації, до останнього числа місяця, у якому завершено бойові дії або тимчасову окупацію на відповідній території.

Дати початку та завершення активних бойових дій або тимчасової окупації визначаються відповідно до даних Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією.

Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, визначається у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку;

2) за знищені внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, об'єкти житлової та/або нежитлової нерухомості за 2021 рік та наступні податкові (звітні) періоди – за об'єкти житлової та/або нежитлової нерухомості, у тому числі їх частки, які перебувають у власності фізичних осіб, дані про знищення

яких внесені до Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України (далі – Реєстр майна);

3) за пошкоджені об'єкти житлової та/або нежитлової нерухомості (як такі, що потребують капітального ремонту, реконструкції чи реставрації внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України):

- за 2021 рік та наступні податкові (звітні) періоди – за об'єкти житлової нерухомості, у тому числі їх частки, які перебувають у власності фізичних осіб, які були пошкоджені у 2022 році внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, та дані про пошкодження яких внесені до Реєстру майна. Нарахування податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, по таких об'єктах нерухомого майна відновлюється починаючи з місяця, наступного за місяцем, в якому за даними Реєстру майна об'єкти житлової нерухомості капітально відремонтовані, реконструйовані, реставровані та визнані придатними для проживання;

- за період з 1 березня 2022 року та наступні податкові (звітні) періоди – за об'єкти нежитлової нерухомості, у тому числі їх частки, які перебувають у власності фізичних осіб, які були пошкоджені у 2022 році внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, та дані про пошкодження яких внесені до Реєстру майна. Нарахування податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, по таких об'єктах нерухомого майна відновлюється починаючи з місяця, наступного за місяцем, в якому за даними Реєстру майна об'єкти нежитлової нерухомості капітально відремонтовані, реконструйовані, реставровані та визнані придатними для використання за цільовим призначенням.

За об'єкти житлової та/або нежитлової нерухомості, у тому числі їх частки,

які перебувають у власності фізичних осіб, пошкоджені (як такі, що потребують капітального ремонту, реконструкції чи реставрації) у податкових (звітних) періодах починаючи з 1 січня 2023 року внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, не нараховується та не сплачується за період з першого числа місяця, в якому було зафіксовано факт пошкодження житлової та/або нежитлової нерухомості за даними Реєстру майна, до першого числа місяця, наступного за місяцем, в якому за даними Реєстру майна об'єкти житлової та/або нежитлової нерухомості капітально відремонтовані, реконструйовані, реставровані та визнані придатними для проживання/для використання за цільовим призначенням.

У частині об'єктів житлової/нежитлової нерухомості, у тому числі їх часток, які внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, зазнали незначних пошкоджень, придатні для проживання/використання за цільовим призначенням (відповідно) та підлягають відновленню шляхом поточного ремонту, сільські, селищні, міські ради, військові адміністрації або військово-цивільні адміністрації мають право:

1) встановлювати ставки податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, в розмірі, меншому за розмір податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, встановлений рішенням відповідного органу місцевого самоврядування для певного типу об'єктів нерухомого майна, що сплачується на відповідній території;

2) звільняти від сплати податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки.

Для платників податку – фізичних осіб контролюючий орган самостійно обчислює податкове зобов'язання та надсилає (вручає) податкове повідомлення-рішення за податкові (звітні) періоди 2021 та 2022 роки у строк до 31 грудня 2023 року, за винятком податкових зобов'язань за об'єкти

нежитлової нерухомості, розташовані на територіях активних бойових дій або на тимчасово окупованих російською федерацією територіях України, які включені до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, по яких контролюючий орган обчислює податкове зобов'язання та надсилає (вручає) податкове повідомлення-рішення за податкові (звітні) періоди 2021 рік та січень – лютий 2022 року, не пізніше першого числа місяця, що настає через шість місяців після дати завершення активних бойових дій або тимчасової окупації.

Щодо сплати податку, податкове зобов'язання за звітний 2023 рік з податку сплачується фізичними особами протягом 60 днів з дня вручення податкового повідомлення-рішення.

Семінарське заняття до теми 6

Право володіння та користування чужим майном

Мета заняття: перевірити якість засвоєння матеріалу з основних понять права власності. На семінарські заняття винесено ті проблемні питання, які в меншій мірі висвітлювалися на лекціях, а також окремі питання, які опрацьовуються студентами під час самостійної роботи. Знання лекційного матеріалу допоможе студентам ґрунтовно підготуватися до семінарського заняття. Слід враховувати, що чітке дотримання графіку опрацювання самостійного матеріалу допоможе студенту якісно підготуватися до семінарського заняття. Тому, нумерація тем семінарських занять співпадає з відповідними темами для самостійного опрацювання.

Методичні рекомендації з виконання завдань

Для засвоєння теми студентам необхідно за рекомендованими джерелами вивчити теоретичні положення та ознайомитися з відповідними нормами Цивільного Кодексу України та інших нормативно-правових актів. Зокрема, студент повинен дати визначення: власність, титульне володіння, фактичне володіння

Хід роботи

Підготувати відповіді на такі теоретичні питання:

1. Суб'єкти права володіння чужим майном.
2. Виникнення права володіння чужим майном.
3. Припинення права володіння чужим майном.
4. Поняття користування чужим майном.
5. Становлення сервітуту.
6. Право користування чужою земельною ділянкою або іншим нерухомим майном.

Практичне завдання: Доведіть або спростуйте тезу того, що титульне володіння є важливішим за фактичне.

- Аналіз чинного законодавства та наукових праць, що стосуються викладеного у практичному завданні питання;
- Оформлюється у Word документів у вигляді опису власних думок та можливим посиланням на законодавчі акти та праці науковців;
- Відсутність емоційного забарвлення та художнього стилю;
- Кількість сторінок від 2 до 5 (інтервал 1,5, Times New., 14ст.)

Форма подання результатів виконаної роботи:

Теоретичні питання – на семінарському занятті - усна відповідь.

Практичне завдання – виконання на Elearn

Критерії оцінювання (максим. 10 балів)

Теоретичні питання 5 балів - відповідь на семінарському занятті;

Практичне завдання: 5 балів - оформлення власних думок стосовно порушеного питання відповідно до вимог

0 бали - відсутність виконаного завдання

Термін виконання завдання - відповідно до графіку семінарських занять

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ТЕОРЕТИЧНИ ПИТАНЬ

Загальні положення.

Положення Розділу другого Книги третьої ЦК присвячені визначенню та правовому регулюванню володіння та прав на чужі речі, які об'єднуються

згідно з назвою розділу категорією прав на чуже майно. Таким чином під правами на чуже майно розуміються такі класичні права на чужі речі, як сервітут, емфітевзис та суперфіцій, а також володіння, яке за існуючими класифікаціями не може бути визнано класичним правом на чужу річ. При цьому зазначені права на чужі речі розуміються як самостійні речові права, які надають уповноваженій за ними особі право обмеженого користування певною річчю або їх сукупністю для визначеної мети та у певних межах. В цілому для прав на чуже майно характерними є такі ознаки, як: їх абсолютний характер; реалізація принципу слідування; реалізація принципу переваги, який надає суб'єкту речового права перевагу перед суб'єктами зобов'язального права реалізувати своє право; перехід права власності на майно до іншої особи не є підставою для припинення речових прав інших уповноважених осіб на це майно. Таким чином, правами на чуже майно визнаються права, які є похідними та залежними від прав власника, мають різний зміст, але завжди є обмеженими у порівнянні з правом власності, які реалізуються незалежно від волі власника та всіх інших осіб та користуються захистом від будь-якого порушника, в тому числі і власника.

Положення Глави 30 ЦК покликані визначити загальні положення про речові права на чуже майно. У коментованій статті не міститься визначення речового права на чуже майно. Права на чуже майно на відміну від права власності підпорядковують чужу річ (майно) владі суб'єкта лише у певному визначеному напрямку та для певної мети, що виключає можливість її використання з іншою метою та в інших межах, які залежать від конкретного виду права на чуже майно. Права на чуже майно носять похідний характер, оскільки завжди право власності на майно належить одній особі, у той же час як інша особа має на це майно таке ж безпосереднє, але обмежене за змістом речове право. У ЦК до речових прав на чуже майно відносяться ті, що, перш за все, передбачають надання права користування чужим майном — право (обмеженого) користування чужим майном (сервітут), право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис), право

забудови земельної ділянки (суперфіцій), а також ті, що передбачають надання, у першу чергу, права володіння. Положеннями статті, що коментується, визначений перелік видів прав на чуже майно, зміст яких розкривається у відповідних главах ЦК. Цей перелік є невичерпним, у зв'язку зі змістом ч.2 цієї статті слід звернути на два аспекти цього правила. Той факт, що інші види речових прав можуть встановлюватись лише законом, свідчить, по-перше, про реалізацію принципу обмеженого кола речових прав, а по-друге, про те, що перелік, визначення та їх зміст може встановлюватись виключно законом. Зокрема, в ЗК, крім права власності, в якості самостійного права на земельну ділянку визнається право постійного користування земельною ділянкою, яка перебуває у державній або комунальній власності без встановлення строку (ст.92 ЗК). Особи на власний розсуд не можуть створювати нові речові права, встановивши правила щодо них; також нові речові права не можуть бути встановлені іншими нормативно-правовими актами, крім законів України.

В разі неправомірного порушення речові права на чуже майно можуть бути захищені, але в ЦК не передбачені спеціальні засоби їх захисту. З певними притаманними їх природі особливостями речові права на чуже майно підлягають захисту з використанням тих засобів, за допомогою яких захищається право власності відповідно до положень глави 29 ЦК (петиторні засоби захисту). На відміну від раніше чинного законодавства, надання захисту за допомогою петиторних засобів у ЦК відрізняється певними особливостями. Право використовувати петиторні засоби захисту надано лише особам, які мають речове право на чуже майно. Відповідно до положень глав 31—34 ЦК такими особами є сер-вітуарій, емфітевта, суперфіціарій, а також володілець (ст.395 ЦК). Згідно ст.398 ЦК право володіння виникає у будь-якої особи, володіння якої виникло на підставі договору з власником або особою, якій майно було передано власником, а також на інших підставах, встановлених законом. Таким чином, перевізник, зберігач, інші особи, які володіють на підставі договору, а також особа, яка знайшла річ протягом терміну на розшук власника, є особами, за якими визнається право володіння, тобто речове право

на чуже майно. Речові права саме цих осіб можуть бути захищені за допомогою петиторних засобів захисту. Якщо особа має зобов'язальне або інше право на річ, але здійснення цього права не пов'язане з перебуванням майна у володінні цієї особи, положення ст.396 та глави 29 ЦК на неї не розповсюджується. У ЦК не передбачаються спеціальні речові позови для захисту окремих прав на чуже майно, що вже виникли, від можливого порушення з боку третіх осіб та власника майна, обтяженого цими правами. Законні права та інтереси кожної особи, яка має речове право на чуже майно, захищаються у тому ж порядку, що й права власника цієї речі, тобто забезпечені абсолютним захистом. Це надає особі, яка має речове право на чуже майно, право скористатися певними засобами захисту свого права у відповідності до природи того чи іншого права на чуже майно. Реалізація певних прав на чуже майно пов'язана з набуттям володіння ним. Тому в разі втрати володіння особою, якій належить право на чуже майно, вона може застосувати для захисту своїх прав такий засіб, що є подібним віндикаційному позову (ст.387 ЦК), в разі порушень, не пов'язаних з втратою володіння, — засобом, що є подібним негативному позову (ст.391 ЦК), в разі створення реальної загрози такого порушення у майбутньому — засобом, подібним прогібиторному позову (ч.2 ст.386 ЦК).

Крім наведених загальних для всіх прав на чуже майно та відповідних їх природі засобів захисту речових прав правилами про окремі з них встановлено спеціальні засоби захисту. Зокрема, окремим цивільно-правовим засобом захисту є такий з них, необхідність застосування якого може виникнути у особи, яка вимагає встановлення сервітуту, на стадії ведення переговорів з контрагентом (власником слугуючого майна) з приводу укладення договору про встановлення сервітуту. В такому випадку особа, яка вимагає встановлення сервітуту, має право на особливий позов про примусове встановлення сервітуту (ч. 3 ст.402 ЦК та коментар до неї).

Відносини між особою, яка має речове право на чуже майно, та власником цього майна носять речово-правовий характер, це призводить до обмеження, за загальним правилом, можливості застосування для захисту цього права

зобов'язально-правових засобів. Так, вимога суперфіціарію (як і емфітевти) до власника ділянки про її передачу відповідно до умов договору має ґрунтуватися на вимогах аналогічних тим, що впливають з в'индикаційного позову. Якщо власник ділянки всупереч договору про встановлення речового права на чуже майно, створює, наприклад, суперфіціарієві перешкоди у здійсненні ним його права, вимоги останнього мають ґрунтуватися на негативному позові, а не на вимогах до контрагенту у випадку невиконання або неналежного виконання договору. Не охоплюється цим правилом ситуація заповдіання власником майна неправомірними діями шкоди особі, яка має речове право на це майно. В даному випадку компенсація завданої шкоди можлива за допомогою зобов'язального (позадовірного) позову про відшкодування шкоди відповідно до положень глави 80 ЦК.

Положення Глави 31 ЦК присвячені визначенню змісту категорії володіння як окремого, самостійного інституту речового права. Серед положень глави 31 ЦК термін «володіння» згадується при позначенні двох категорій, які є різними за своєю природою: для позначення першого у ЦК використовується словосполучення «право володіння чужим майном», другого — «фактичне володіння майном».

Під правом володіння чужим майном (надалі— титульне володіння) слід розуміти лише те володіння, яке виникає на підставі договору, або на іншій підставі, передбаченій законом (ст.398 ЦК).

Категорія «фактичне володіння чужим майном» (надалі — фактичне володіння) охоплює всі ситуації, коли особа фактично тримає майно у себе, тобто фактичним володільцем є будь-яка особа, в якій фактично перебуває майно незалежно від питання про її право на це майно. Категорією фактичне володіння охоплюються ситуації, коли існує підстава встановлення володіння, а також ті, коли відсутня будь-яка підстава (титул) для здійснення володіння або володільць не може довести наявності такого титулу. Фактичне володіння може опинитись і титульним, і безтитульним, при кваліфікації ситуації як фактичне володіння це не повинно братися до уваги, головне з'ясувати, чи справді особа

тримає майно у себе.

Відповідно, категорії фактичного володіння та титульного володіння є різними за природою, для їх виникнення висуваються різні вимоги, також у ЦК проводиться досить чітке розмежування правил, які їх стосуються. Зокрема, титульному володінню присвячені норми, що містяться у ч.2 ст.397, ст.398, частково — у ст.399; фактичному володінню — ч. 1 та 3 ст.397, ст.400, переважно у ст.399 ЦК.

Для встановлення фактичного володіння необхідним є встановлення такого фактичного відношення особи до речі, яке відповідатиме прагненню особи панувати над річчю. Таке фактичне панування є наявним у всіх тих ситуаціях, коли володільць за умови нормального ходу речей може розраховувати на те, що річ перебуває і буде перебувати фактично під його владою. Наявність зазначеного відношення особи до речі встановлюється відповідно до господарського призначення речі. Для існування ситуації, коли особа фактично тримає річ, немає необхідності, щоб вона постійно тримала її в своїх руках, що й неможливо здійснити, зокрема, стосовно нерухомого майна. Суб'єктом фактичного володіння може бути будь-яка особа як юридична, так і фізична. За загальним правилом, намір володіти не впливає на виникнення та існування фактичного володіння, він має значення для встановлення окремих видів добросовісного володіння. Об'єктом фактичного володіння є будь-яка річ, над якою встановлене фактичне панування.

У ч.2 статті, що коментується, встановлено правило, згідно якого право володіння чужим майном може належати одночасно двом і більше особам. Це не означає виникнення у осіб права спільної власності, а лише про те, що надання одній особі права володіння на певне майно не позбавляє уповноважену особу надати таку можливість й іншій особі, якщо це не суперечить відносинам з першим володільцем та відповідає особливостям майна, щодо якого встановлено право володіння.

Існування фактичного володіння призводить до настання певних правових наслідків. У ЦК закріплена презумпція правомірності володіння, тобто

недоведені відомості про відсутність підстав вважати володіння особи правомірним визнаються неправдивими, якщо з повною достовірністю не буде встановлено інше. Останнє означає, що особа, яка свідчить про неправомірність володіння, повинна сама довести це. Оскільки володілець вважається таким, що володіє правомірно, він не повинен доводити своє право на володіння майном. За фактичним володільцем за певних умов може бути визнане право на отримані доходи від майна, що належить іншій особі (ч. 1 ст.392 ЦК), право на відшкодування необхідних витрат на утримання, збереження майна (ч. 3 ст.392 ЦК), право залишити собі здійснені ним поліпшення майна (ч.4 ст.392 ЦК). Відповідальність незаконного володільця перед власником в разі повернення ним майна з незаконного володіння обмежується

лише тими засобами (заходами), що передбачені правилами про розрахунки при витребуванні майна з чужого незаконного володіння. За наявності інших умов фактичне володіння викликає настання й інших правових наслідків, передбачених, зокрема ст.ст. 330, 333, 335, 336, 338, 341,343, 347ЦКтаін.

Виходячи з цього, підстави припинення сервітутів можуть бути об'єднані в окремі групи. Загальними підставами припинення речових прав, які застосовуються до припинення сервітутів є наступні. Припиняє сервітутне право загибель об'єкта сервітутного права (служуючої землі або іншої нерухомості). Загибель може мати як юридичний, так і фактичний характер. Окремою підставою припинення сервітутного права є дерелікція (відмова від права). Під відмовою у ЦК за аналогією з відмовою, як підставою припинення права власності, слід розуміти вчинення власником майна таких дій шляхом заявлення про відмову або вчинивши інші дії, які свідчать про її відмову від права власності (ст.343 ЦК). Оскільки сервітутне право підлягає державній реєстрації, це право припиняється з моменту внесення за заявою уповноваженої особи (тобто сервітуарія) відповідного запису до державного реєстру. Визнання недійсним правочину або розірвання договору, що є підставою встановлення сервітуту припиняє сервітут. Сервітут може бути встановлений шляхом

укладення відповідного договору, тому розірвання такого договору, яке може вчинятися, за загальним правилом, за згодою сторін (ст.653 ЦК), також є підставою припинення сервітуту. Так само визнання заповіту (в якому передбачено встановлення сервітуту) недійсним з підстав, передбачених законодавством, або скасування рішення суду (яке також є підставою встановлення сервітуту), що вступило в закону силу, вищою судовою інстанцією, є підставою припинення і самого сервітуту. Загальною підставою припинення прав на чужі речі є поєднання в одній особі особи, в інтересах якої встановлений сервітут, і власника майна, обтяженого сервітутом. Це впливає з того, що сервітут не може бути встановлений на власне майно. Тому, наприклад, власник двох сусідніх ділянок не може встановити сервітут, обтяживши одну з належних йому ділянок на користь іншої. Таке обтяження (сервітут) може бути встановлено, зокрема, при відчуженні однієї з ділянок шляхом обговорення умови про встановлення сервітуту на відчужувану ділянку для задоволення потреб користування іншою ділянкою, що власником не відчужується, в договорі про відчуження зазначеної земельної ділянки. Рівно як і продаючи частину земельної ділянки разом з частиною садиби, продавець може обумовити встановлення сервітуту у вигляді права проходу чи права проїзду на свою ділянку через передану частину ділянки.

Для сервітутів характерні спеціальні підстави припинення цих прав на чуже майно, загальними для всіх видів сервітутів є наступні з них. Сервітут припиняється в результаті припинення обставин, які були підставами для встановлення сервітуту. Враховуючи те, що сервітут може бути встановлений для задоволення потреб, які не можуть бути задоволені іншим способом, то припинення цих обставин може слугувати підставою для припинення самого сервітуту. Наприклад, якщо річка змінила своє русло таким чином, що сервітуарію не треба перетинати чи іншим способом використовувати ділянку сусіда, обтяжену сервітутом права проходу чи через який було прокладено лінійні комунікації до річки.

Наступною загальною підставою припинення сервітутів є невикористання

сервітуту протягом трьох років. Для окремих видів сервітутів встановлений більш короткий термін невикористання, зі спливом якого сервітут припиняється (див. ст.407 та коментар до неї).

Також це право на чужу річ припиняється за наявності ситуації, коли встановлений сервітут перешкоджає (відповідно до ч.2 цієї статті), унеможлиблює (пп. б) п.2 ст.102 ЗК) використання земельної ділянки за її цільовим призначенням.

Спеціальними підставами припинення сервітутів, характерними для окремих видів сервітутів, є такі: для строкових сервітутів — сплив строку, на який його було встановлено; для особистих сервітутів — смерть особи, на користь якої було встановлено цей особистий сервітут; для земельного сервітуту — загибель пануючого майна.

При вирішенні питань про припинення сервітуту як окремого речового права слід враховувати, що підстави припинення сервітутів необхідно відмежовувати від способів припинення. Сервітут може бути припинений за домовленістю сторін, або у судовому порядку за наявності обставин, які мають істотне значення та передбачені законодавством або випливають з природи сервітутних правовідносин. Окремі підстави припинення сервітуту припиняють ці відносини в силу прямої вказівки закону, прикладом цього є припинення сервітуту, встановлено на певний строк, спливом його. Слід врахувати, що суд не може на власний розсуд припинити сервітут, а лише з тих підстав, які зазначені у законі.

Положення Глави 32 ЦК присвячені визначенню поняття права обмеженого користування чужим майном (сервітуту), його змісту, видів, об'єктів тощо як окремого речового права на чуже майно. Правила статті, що коментується, містять визначення сервітуту, перелік видів майна, яке може бути об'єктом сервітутів, а також містить класифікацію сервітутів. Правила цієї Глави не можуть бути застосовані до визначення правового режиму користування чужим майном, що виникло як в силу речово-правових, так і в силу зобов'язально-правових відносин. Зазначені положення стосуються

виключно визначення поняття права обмеженого користування чужим майном як окремого речового права, що відноситься до категорії прав на чужі речі (сервітуту). Отже, сервітут може бути визначений як право обмеженого користування чужими речами (майном), встановлене в інтересі певної особи. Сервітут належить до таких прав, які підпорядковують річ уповноваженій за ним особі у певному напрямку та з певною метою. Сервітут дозволяє суб'єкту сервітутного права користуватися природними властивостями речі, стосовно якої встановлено сервітут.

Правовідносини з приводу встановлення сервітуту можуть виникнути за наявності двох

суб'єктів, одним з яких є власник або володілець майна (речі), яке має бути обтяжене сервітутом, іншим — майбутній суб'єкт сервітутного права на це майно (річ) — особа, яка вимагає встановлення сервітуту; в разі встановлення сервітуту його прийнято називати сервітуарієм. Згідно положень цієї Глави впливає, що стосовно майна, обтяженого сервітутом, особа може виступати не тільки в якості власника, а й володільця. Володільцем в даних правовідносинах визнається особа, володіння якої виникло на підставі договору з власником або особою, якій майно було передано власником, а також на інших підставах, встановлених законом за наявності відповідних повноважень від власника. Спеціальне правило міститься у законодавстві стосовно такого об'єкта сервітуту як земельна ділянка: згідно п.2 ст.100 ЗК сервітут на земельну ділянку встановлюється виключно за домовленістю між власниками земельних ділянок. Щодо іншого нерухомого майна застосовується правило, що зобов'язано особою, окрім власника, є будь-який його титульний володілець.

Існує два види сервітутів — земельні (предіальні) та особисті (персональні). Підставою для такої класифікації є спосіб визначення особи сервітуарія, при якому слід враховувати, що сервітуту встановлюються в інтересі певної особи. Така визначеність особи встановлюється або її найменуванням, або наявністю у цієї особи іншого права (зокрема, права власності): сервітут належить, відповідно, або відомій особі (особистий

сервітут), або ж як власнику (володільцю) певної нерухомої речі (земельний сервітут). Сервітуарієм за земельним сервітутом є власник (володілець) так званої панівної земельної ділянки чи іншого нерухомого майна, для задоволення потреб користування яким встановлено сервітут (надалі — панівна річ), за рахунок встановлення обмежень у користуванні іншим майном -- так званої обслуговуючої земельної ділянки чи іншого нерухомого майна (надалі обслуговуюча річ). Існування земельного сервітуту пов'язується з існуванням двох земельних ділянок, які, за загальним правилом, мають бути сусідніми, але й можуть бути і не сусідніми, якщо неможливо задовольнити потреби особи іншим способом (ч.2 ст.404 ЦК). Причому, сусідні не значить неодмінно суміжні, сусідніми можуть бути визнані земельні ділянки, які можуть не мати спільної межі. Сервітуарієм за особистим сервітутом є певна особа, інтересам якої служить обслуговуюча річ. Права, які випливають з особистого сервітуту, належать тільки цій конкретно визначеній особі та не можуть бути передані сервітуарієм іншій особі, навіть її спадкоємцям.

Характерними рисами для земельного (предіального) сервітуту є те, що сервітутні відносини начебто є «відносинами між ділянками» (мається на увазі, що вони пов'язані з правом власності саме на певну ділянку); є тривалими — зазвичай передбачається, що сервітути укладаються на тривалий термін або взагалі без вказівки строку; є неподільними, бо при поділі ділянки сервітутне право має зберігатися в цілому.

Характерними рисами особистого (персонального) сервітуту є те, що вони не пов'язані з певною ділянкою чи речами, а належали певній особі (хоча, звичайно, йдеться про речові права); на відміну від земельних (предіальних) сервітутів вони є обмеженими строком, тому що можуть довічно належати певній особі і припиняються її смертю, якщо самим сервітутом не було встановлений більш короткий строк; попри свій «персональний характер», вони не мають «відносного», тобто зобов'язально-правового характеру, бо сервітуарій зберігає права на чуже майно і у випадку переходу його до третьої особи, тобто сервітут «слідує» за речами.

Предметом сервітуту виступає нерухоме майно як певний різновид майна. У коментованій статті в якості загального правила вказується, що сервітут може бути встановлений на земельну ділянку, інші природні ресурси, й надалі коло цих предметів розширюється до загальної родової категорії «нерухоме майно», зміст якої конкретизується у ч. 3. ст.404 ЦК — «будівлі, споруди тощо».

Договір є загальною підставою встановлення сервітуту. Він укладається між особою, яка вимагає встановлення сервітуту та на користь якої встановлюється сервітут, та власником (володільцем) обслуговуючої речі. Сторонами такого договору є, з однієї сторони, особа, майно якої обтяжене сервітутом, у якості такої особи може виступати власник або в окремих випадках володілець цього майна. Іншою стороною договору є сервітуарій — особа, на користь якої встановлено право обмеженого користування чужим майном (сервітут). Такою особою може бути власник, особа, яка має речове право на майно, на користь якого чи для потреб користування яким встановлено сервітут (в разі встановлення земельного сервітуту), а також будь-яка інша конкретно визначена особа, якій надано право обмеженого користування чужим майном (в разі встановлення особистого сервітуту). У Главі 32 не міститься окреме правило про форму договору на встановлення сервітуту. До встановлення земельного сервітуту висувається вимога про обов'язкову державну реєстрацію такого договору в порядку, встановленому для державної реєстрації прав на нерухоме майно. Згідно зі статтею 206 ЦК такий правочин не може вчинятися усно, а лише у письмовій формі, оскільки він підлягає державній реєстрації. Правочин вважається вчиненим з моменту державної реєстрації (ч. 1 ст.210 ЦК). Невиконання умов про державну реєстрацію договору про встановлення сервітуту є підставою вважати такий правочин невчиненим. Суттєвими умовами договору про встановлення сервітуту є об'єкт сервітутного права та плата за користування чужим майном. Об'єктом сервітутного права є право обмеженого користування чужою річчю (майном), яке може мати різний обсяг (об'єм) в залежності від конкретного виду встановленого сервітуту. Сервітут є завжди правом на обмежене, часткове

користування майном, притому користування ним в тому чи іншому певним чином визначеному відношенні. Користування чужим майном має бути узгоджено з цільовим призначенням майна, яке воно мало при встановленні сервітуту. Так, житлове приміщення, щодо якого встановлено сервітут, не може бути використано з іншою ціллю, приміром, як офісне або виробниче приміщення.

Окремою підставою встановлення сервітуту є судові рішення. Особа, яка вимагає встановлення сервітуту, має право звернутися з позовною заявою, якщо не було досягнуто домовленості щодо встановлення сервітуту та його умов. У п.1 ст.100 ЗК вказано на право власника або землекористувача вимагати встановлення сервітуту для обслуговування своєї земельної ділянки. Позивач має в даному випадку довести у суді, що нормальне господарське використання його земельної ділянки або іншої нерухомості неможливо без обтяження сервітутом чужого нерухомого майна. При цьому задоволення потреб сервітуарія неможливо здійснити яким-небудь іншим способом.

Закон є окремою підставою встановлення сервітуту, тобто для встановлення такого сервітуту непотрібна ані одна з перерахованих підстав: договір, заповіт або рішення суду. Зокрема, для виникнення сервітуту, передбаченого ст.405 ЦК, необхідним є факт проживання члена сім'ї (сервітуарія) власника житла разом з ним та спільне користування цим житлом.

Також сервітутом, який виникає в силу прямої вказівки закону, є той, що виникає у члена кооперативу (а також у членів його сім'ї) при вселенні в зазначене житло та полягає у праві користування житлом в будинку житлового (житлово-будівельного) кооперативу. Це право члена кооперативу триває до моменту викупу ним кооперативної квартири, з чим пов'язується набуття права власності на займану квартиру (ч. 3 ст.384 ЦК).

Підставою встановлення сервітутного права є також заповіт шляхом вчинення у ньому заповідачем заповідального відказу. Заповідальний відказ полягає у тому, що заповідач зобов'язує одного чи декількох спадкоємців встановити обмежене речове право на користь відказоодержувача та надати

останньому обмежене користування певним майном, яке входить до складу спадщини. У заповідальному відказі має бути зазначеним не тільки те, на користь кого встановлюється сервітут, а й відомості про слугуюче майно, вид сервітуту, строк та інші відомості, необхідні для реалізації цих відносин. Вважається, що спадкоємець приймає спадщину не тільки разом з правами, а й обов'язками, зокрема, відказом. Вважається, що відказоодержувач прийняв відказ, якщо протягом шести місяців з часу відкриття спадщини він не відмовився від заповідального відказу (ст.1271 ЦК).

ДОДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ

Режим доступу:

<https://document.vobu.ua/doc/22530>

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

ЛИСТ

від 03.11.2023 р. № 144570/154900-19-23/8.4.4

Міністерство юстиції України [...] щодо державної реєстрації права власності на нерухоме майно на підставі рішення суду про витребування майна з чужого незаконного володіння, яке зазнало поділу, в межах компетенції повідомляє таке.

Як випливає з інформації, наданої у листі, рішенням суду витребувано з чужого незаконного володіння об'єкт нерухомого майна із зазначенням його ідентифікаційних даних, а саме адреси та реєстраційного номера в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно (далі – Державний реєстр прав). У той же час відповідно до відомостей Державного реєстру прав вказаний об'єкт нерухомого майна було поділено на окремі об'єкти з відкриттям окремих розділів та присвоєння реєстраційних номерів, що також знайшло своє відображення в описовій частині рішення суду.

Насамперед зауважуємо, що надання відповіді на питання та аналіз конкретної ситуації виходять за межі компетенції Міністерства юстиції України відповідно до Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02 липня 2014 року № 228.

Відповідно до підпунктів 32 та 83-5 пункту 4 вказаного Положення Міністерство юстиції України надає роз'яснення з питань, пов'язаних з діяльністю Мін'юсту, його територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Міністерства, а також стосовно актів, які ним видаються, надає *узагальнені* роз'яснення щодо застосування законодавства з питань державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (далі – державна реєстрація прав).

Водночас у контексті порушеного питання та з метою формування єдиної практики застосування законодавства з питань державної реєстрації прав вважаємо, що державна реєстрація права власності на підставі рішення суду про витребування з чужого незаконного володіння об'єкта нерухомого майна, який, як зазначено у рішенні суду, зазнав поділу, має здійснюватися щодо об'єктів нерухомого майна, що утворилися у результаті поділу об'єкта нерухомого майна, що належав власнику до незаконного вибуття, з огляду на таке.

За загальним правилом рішення суду є екстраординарною підставою для зміни суб'єкта права та у випадку віндикації не має самостійного характеру – лише анулює юридичне значення однієї чи кількох транзакцій у відповідному ланцюжку та відновлює права певного суб'єкта (на відміну, до речі, від судового рішення про визнання права власності за набувальною давністю – у такому разі рішення суду є самостійною та фактично первинною підставою для набуття права власності).

Тобто сутнісно віндикація – це відновлення правомочностей власника щодо володіння, користування та розпоряджання річчю.

У той же час річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки (стаття 179 Цивільного кодексу України).

Статтею 332 Цивільного кодексу України врегульовано відносини права власності, пов'язані з переробкою речі.

У частині переробки речі особою, що не має на те законних підстав, зазначене регулювання зводиться до того, що суб'єкт права власності

залишається незмінним, проте відповідні права закономірно охоплюють не річ, що була до переробки, а вже перероблену річ.

Відповідно до частини другої статті 13 Закону України “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень” (далі – Закон) на кожний об’єкт нерухомого майна, об’єкт незавершеного будівництва під час проведення державної реєстрації права власності на них вперше та на кожний об’єкт незавершеного будівництва, майбутній об’єкт нерухомості під час проведення державної реєстрації спеціального майнового права на них вперше у Державному реєстрі прав відкривається новий розділ та формується реєстраційна справа, присвоюється реєстраційний номер відповідному об’єкту.

У той же час однією з підстав для закриття розділу у Державному реєстрі прав є поділ, об’єднання об’єктів нерухомого майна або виділ частки з об’єкта нерухомого майна.

Закритий розділ Державного реєстру прав та реєстраційна справа не підлягають поновленню. У разі скасування рішення державного реєстратора про закриття розділу Державного реєстру прав на об’єкт нерухомого майна, об’єкт незавершеного будівництва, майбутній об’єкт нерухомості відкривається новий розділ та формується нова реєстраційна справа відповідно до цього Закону (частина перша статті 14 Закону).

Аналогічним є регулювання і в частині такого нерухомого майна як земельні ділянки.

Так, відповідно до Земельного кодексу України формування земельної ділянки полягає у визначенні земельної ділянки як об’єкта цивільних прав. Формування земельної ділянки передбачає визначення її площі, меж та внесення інформації про неї до Державного земельного кадастру. Сформовані земельні ділянки підлягають державній реєстрації у Державному земельному кадастрі. Земельна ділянка вважається сформованою з моменту присвоєння їй кадастрового номера (частини перша, третя та четверта статті 79-1).

Законом України “Про Державний земельний кадастр” встановлено, що державна реєстрація земельної ділянки скасовується Державним кадастровим

реєстратором, який здійснює таку реєстрацію, у разі, зокрема, поділу чи об'єднання земельних ділянок (частина десята статті 24).

Відповідно до частини першої статті 27 вказаного Закону у разі поділу або об'єднання земельних ділянок запис про державну реєстрацію земельної ділянки та кадастровий номер земельної ділянки скасовуються, а Поземельна книга на таку земельну ділянку закривається.

Зазначене свідчить про те, що в цілому як Цивільний кодекс України, так і Закон у ситуації, що описана в листі, спрямовані на відновлення правомочностей власника саме на речі, що утворилися у результаті їх поділу.

Отже, відчужений поза волею власника об'єкт нерухомого майна може бути витребуваний з чужого незаконного володіння на підставі рішення суду навіть у разі його поділу та, як наслідок, відкриття нових розділів у Державному реєстрі прав і присвоєння нових реєстраційних номерів.

Важливі юридичні застереження!

1. Листи Міністерства юстиції України не є нормативно-правовими актами, не встановлюють правових норм та мають лише інформаційний характер. Їх реальне значення не перевищує авторитету аргументів та суджень, покладених в основу відповідної правової позиції.

2. Роз'яснення законодавства, яке міститься у цьому листі, не є юридичною консультацією щодо конкретної ситуації та не враховує особливостей відповідних фактичних обставин.

Семінарське заняття до теми 7

Особливості права власності на державне та комунальне майно

Мета заняття: перевірити якість засвоєння матеріалу з основних понять права власності. На семінарські заняття винесено ті проблемні питання, які в меншій мірі висвітлювалися на лекціях, а також окремі питання, які опрацьовуються студентами під час самостійної роботи. Знання лекційного матеріалу допоможе студентам ґрунтовно підготуватися до семінарського заняття. Слід враховувати, що чітке дотримання графіку

опрацювання самостійного матеріалу допоможе студенту якісно підготуватися до семінарського заняття. Тому, нумерація тем семінарських занять співпадає з відповідними темами для самостійного опрацювання.

Методичні рекомендації з виконання завдань

Для засвоєння теми студентам необхідно за рекомендованими джерелами вивчити теоретичні положення та ознайомитися з відповідними нормами Цивільного Кодексу України та інших нормативно-правових актів. Зокрема, студент повинен дати визначення: власність, суперфіцій, емфітевзис

Хід роботи

Підготувати відповіді на такі теоретичні питання:

1. Держава як власник
2. Проблеми управління державним майном
3. Оренда державного майна
4. Генеза поняття «комунальна власність»
5. Комунальна власність як вид публічної власності
6. Особливості правового становища комунальних підприємств

Практичне завдання (шляхом прикріплення файлу на платформу Elear): Поясніть хто є балансоутримувачем комунального майна.

- Аналіз чинного законодавства та наукових праць, що стосуються викладеного у практичному завданні питання;
- Оформлюється у World документів у вигляді опису власних думок та можливим посиланням на законодавчі акти та праці науковців;
- Відсутність емоційного забарвлення та художнього стилю;
- Кількість сторінок від 2 до 5 (інтервал 1,5, Times New., 14ст.)

Форма подання результатів виконаної роботи:

Теоретичні питання – на семінарському занятті - усна відповідь.

Практичне завдання – виконання на Elearn

Критерії оцінювання (максим. 10 балів)

Теоретичні питання 5 балів - відповідь на семінарському занятті;

Практичне завдання: 5 балів - оформлення власних думок стосовно порушеного питання відповідно до вимог

0 бали - відсутність виконаного завдання

Термін виконання завдання - відповідно до графіку семінарських занять

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ТЕОРЕТИЧНИ ПИТАНЬ

Загальні положення.

У Цивільному кодексі немає поняття держави як учасника цивільних правовідносин. Але чи потрібне воно? І чи слід взагалі відмежовувати поняття держави як суб'єкта публічних відносин від поняття держави як учасника відносин приватних? Схиляю до заперечної відповіді на кожне з цих запитань. Держава є саме державою в кожній сфері, у якій вона бере участь, чи то публічній, чи то приватній. Проте, звичайно, слід пам'ятати, що публічно-правова сфера діяльності держави є домінуючою, основною, а приватноправова - допоміжною, обслуговуючою. Особливість держави як власника полягає у тому, що саме нею як політичним сувереном визначені "закони власності", котрим мають підкорятися усі власники, зокрема й вона сама.

За законодавством Болгарії, державна власність існує у двох видах: публічна і приватна. Публічною державною власністю є об'єкти, що належать винятково державі, а також майно, що належить органам державної влади і призначене для виконання ними своїх функцій, а також інше майно, призначене для задоволення загальнонаціональних потреб шляхом спільного використання. Публічна власність не може бути відчужена, обтяжена речовими правами інших осіб, а також набута іншими особами за давністю володіння. Усяке інше майно є приватною власністю держави.

Таке виокремлення публічної власності держави має сенс, тому є підстави сподіватися, що відповідна норма буде і в законодавстві України.

Та обставина, що держава є політичним сувереном, носієм особливого правового статусу, зумовлює і необхідність виключної належності саме державі певного виду майна.

Так, згідно із статтею 17 Кодексу торговельного мореплавства, ядерне судно може перебувати тільки у власності держави. За Законом України "Про поводження з радіоактивними відходами", у власність держави передаються радіоактивні відходи, які утворилися внаслідок діяльності виробників цих відходів. Запроваджено Державний реєстр радіоактивних відходів, а також Державний кадастр сховищ радіоактивних відходів.

Суб'єктами права власності щодо майна, розташованого на території України, можуть бути й інші держави. На нього поширюватиметься правовий режим відповідної іноземної держави, що зумовлене принципом державного імунітету: рівний над рівним влади не має.

Управління об'єктами державної власності - здійснення Кабінетом Міністрів України та уповноваженими ним органами, іншими суб'єктами, визначеними цим Законом, повноважень щодо реалізації прав держави як власника таких об'єктів, пов'язаних з володінням, користуванням і розпорядженням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення державних та суспільних потреб.

СКЛАД ДЕРЖАВНОГО МАЙНА

Об'єктами управління державної власності є:

- ✓ майно, яке передане казенним підприємствам, державним некомерційним підприємствам в оперативне управління;
- ✓ майно, яке передане державним комерційним підприємствам (далі - державні підприємства), установам та організаціям;
- ✓ майно, яке передане державним господарським об'єднанням;
- ✓ корпоративні права, що належать державі у статутних капіталах господарських організацій (далі - корпоративні права держави);

- ✓ державне майно, що забезпечує діяльність Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України;
- ✓ державне майно, передане в оренду, лізинг;
- ✓ державне майно, передане та/або створене (збудоване) на підставі договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства (у тому числі концесійного договору);
- ✓ державне майно, що перебуває на балансі господарських організацій і не увійшло до їх статутних капіталів або залишилося після ліквідації підприємств та організацій;
- ✓ державне майно, передане в безстрокове безоплатне користування Національній академії наук України, галузевим академіям наук;
- ✓ безхазяйне та конфісковане майно, що переходить у державну власність за рішенням суду;
- ✓ державне майно, надане суб'єкту господарювання на праві господарського відання відповідно до законодавства.

Дія Закону Про управління.....не поширюється на управління об'єктами власності Українського народу, визначеними частиною першою статті 13 Конституції України, а також на здійснення прав інтелектуальної власності та корпоративні права, що виникли внаслідок участі державних наукових (науково-дослідних, науково-технологічних, науково-технічних, науково-практичних) установ та державних університетів, академій, інститутів у створенні господарських товариств шляхом внесення до статутного капіталу такого товариства майнових прав інтелектуальної власності, що належать цим установам та навчальним закладам.

Особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі визначаються Законом України "Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі" та Законом України "Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності".

Особливості управління Експортно-кредитним агентством визначаються Законом України "Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту".

Особливості управління Фондом енергоефективності визначаються Законом

Дія Закону не поширюється на управління державними банками, що здійснюється відповідно до Закону України "Про банки і банківську діяльність", а також на управління Фондом часткового гарантування кредитів у сільському господарстві, що здійснюється відповідно до Закону України "Про Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві

Дія Закону не поширюється на передачу у власність організацій водокористувачів об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних систем державної форми власності.

1. Суб'єктами управління об'єктами державної власності є:

- ✓ Кабінет Міністрів України;
- ✓ центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері управління об'єктами державної власності;
- ✓ міністерства, інші органи виконавчої влади та державні колегіальні органи;
- ✓ Фонд державного майна України;
- ✓ органи, що забезпечують діяльність Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України;
- ✓ органи, які здійснюють управління державним майном відповідно до повноважень, визначених окремими законами;
- ✓ державні господарські об'єднання, державні холдингові компанії, інші державні господарські організації (далі - господарські структури), державне підприємство, установа, організація або господарське товариство, 100 відсотків акцій (часток) якого належить

державі або іншому господарському товариству, 100 відсотків акцій (часток) якого належать державі;

- ✓ Національна академія наук України, галузеві академії наук.

За рішенням Кабінету Міністрів України або центрального органу виконавчої влади, що здійснює функції з управління відповідними об'єктами державної власності/корпоративними правами, державне підприємство, установа, організація або господарське товариство, 100 відсотків акцій (часток) якого належить державі або іншому господарському товариству, 100 відсотків акцій (часток) якого належать державі, здійснюють управління об'єктами державної власності в частині виконання повноважень концесієдавця.

Суб'єктом управління об'єктами державної власності, що використовуються у процесі провадження діяльності з транспортування та/або зберігання природного газу, передачі електричної енергії може бути лише уповноважене Кабінетом Міністрів України міністерство. Умови управління об'єктами державної власності визначаються у відповідному договорі згідно із законом. Інші суб'єкти управління об'єктами державної власності не можуть мати повноважень щодо об'єктів державної власності, переданих на таких умовах, якщо такі повноваження суперечать встановленим законом вимогам про відокремлення та незалежність.

Державна керуюча холдингова компанія має статус уповноваженого органу управління щодо об'єктів управління державної власності, що передані до її статутного капіталу та статутного капіталу її корпоративних підприємств.

Усе, що належить державі, вноситься у Єдиний реєстр об'єктів державної власності. У 2005 році Фонду державного майна, Державному комітетові статистики, Державній податковій адміністрації, Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку, Державному комітетові з питань регуляторної політики та підприємництва, Державному комітетові по земельних ресурсах за участю Антимонопольного комітету, інших органів, уповноважених управляти об'єктами державної власності доручено провести в установленому

порядку реєстрацію нерухомого майна державних підприємств, їх об'єднань, установ та організацій і забезпечити формування відповідних баз даних.

Єдиний реєстр об'єктів державної власності є автоматизованою системою збирання, обліку, накопичення, оброблення, захисту та надання інформації про нерухоме майно, у тому числі передане в оренду, лізинг, концесію або заставу державних підприємств, їх об'єднань, установ та організацій, а також корпоративні права держави та державне майно, що не увійшло до статутного капіталу господарських товариств, створених у процесі приватизації та корпоратизації.

ЗАКОН УКРАЇНИ Про оренду державного та комунального майна регулює:

- ✓ правові, економічні та організаційні відносини, пов'язані з передачею в оренду майна, що перебуває в державній та комунальній власності, майна, що належить Автономній Республіці Крим, а також передачею права на експлуатацію такого майна;

- ✓ майнові відносини між орендодавцями та орендарями щодо господарського використання майна, що перебуває в державній та комунальній власності, майна, що належить Автономній Республіці Крим.

Дія Закону не поширюється на відносини концесії державного та комунального майна.

Формування комунальної власності сучасної України проходило в два етапи:

I – виокремлення комунальної власності як окремої форми державної власності – з 1990 по 1996 р.

II – розмежування державної і комунальної власності та виокремлення комунальної власності як однієї з трьох форм власності в Україні (державна, комунальна, приватна). – 1996-1997 рр.

Протягом обох цих етапів відбувався процес формування приватної форми власності, в тому числі шляхом відчуження державного та комунального майна

у приватну власність (приватизація державних підприємств, квартир у житлових будинках, що перебували як у державній, так і комунальній формах власності тощо.).

Вперше за часів новітньої історії України поняття «комунальна власність» з'являється у законі УРСР «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування», який Верховна рада УРСР ухвалює в січні 1991 р. Цей закон визначав, що місцеве самоврядування в Україні – це територіальна самоорганізація громадян для самостійного вирішення безпосередньо або через органи, які вони обирають, усіх питань місцевого життя в межах Конституції України, законів України та власної фінансово-економічної бази.

Тоді сільські, селищні, міські ради народних депутатів визнавалися органами місцевого самоврядування, а районні і обласні ради народних депутатів становили систему регіонального самоврядування.

15 березня 1991 р. було введено в дію закон Української РСР «Про власність», який зберігав чинність до 2007 р. Згідно норм цього закону, власність в Україні виступає в таких формах: приватна, колективна та державна. Всі форми власності визнаються рівноправними.

Суб'єктами права колективної власності були трудові колективи підприємств, кооперативи, акціонерні та господарські товариства, професійні спілки, політичні партії та інші громадські чи релігійні об'єднання, що були юридичними особами. Суб'єктами права колективної власності на землю визнавалися колективні сільськогосподарські підприємства, сільськогосподарські кооперативи, садівницькі товариства тощо.

Ст.31 До державної власності в Україні належали загальнодержавна (республіканська) власність і власність адміністративно-територіальних одиниць (комунальна власність).

Суб'єктом права загальнодержавної (республіканської) власності була держава в особі Верховної Ради України. Суб'єктами права комунальної власності визнавалися адміністративно-територіальні одиниці в особі обласних, районних, міських, селищних, сільських Рад народних депутатів.

Отже, комунальної власності як окремої форми власності на той час ще не було. Місцеві ради народних депутатів хоч і визнавалися органами місцевого та регіонального самоврядування, але все майно та кошти, що становили їх фінансово-економічну основу, належали до державної форми власності і передавалися місцевим радам народних депутатів лише в управління. В межах адміністративних територій, радам для забезпечення їх діяльності передавалися в управління кошти місцевих бюджетів, державний житловий фонд, об'єкти житлово-комунального господарства; майно закладів народної освіти, культури, охорони здоров'я, торгівлі, побутового обслуговування; майно підприємств; місцеві енергетичні системи, транспорт, системи зв'язку та інформації, а також інше майно, необхідне для забезпечення економічного і соціального розвитку відповідної території.

Здійснення розподілу майна, яке передавалося державою в «комунальну власність» відповідним радам народних депутатів, регламентувалося Постановою Кабінету міністрів України № 311 від 5 листопада 1991 р. «Про розмежування державного майна України між загальнодержавною (республіканською) власністю і власністю адміністративно-територіальних одиниць (комунальною) власністю».

В додатку до цієї постанови наведено перелік майна, який було передано у «комунальну власність» областей України та міст Києва і Севастополя.

До управління місцевих рад потрапили:

- ✓ житловий та нежитловий фонд;
- ✓ житлово-експлуатаційні, житлово-комунальні, ремонтно-будівельні та інші організації, пов'язані з обслуговуванням та експлуатацією цього житлового фонду;

✓ майнові комплекси підприємств водопровідно-каналізаційного господарства, у тому числі міжрайонні водопроводи з магістральними водоводами, що обслуговують декілька населених пунктів області (крім водопроводів промислових підприємств), пов'язані з ними ремонтно-будівельні, автотранспортні та інші підприємства;

✓ майнові комплекси підприємств теплового господарства (підприємства теплових мереж, котельні, бойлерні тощо), ремонтно-будівельні, автотранспортні та інші підприємства, пов'язані з організацією виробничої діяльності підприємств теплового господарства;

✓ Виробничі бази, автотранспортні та інші підприємства, що обслуговують або пов'язані з виробничою діяльністю організацій шляхового господарства в містах та інших населених пунктах. Спеціалізовані шляхові ремонтно-будівельні організації;

✓ майнові комплекси трамвайних, тролейбусних і трамвайно-тролейбусних виробничих управлінь, включаючи депо, лінійні та інші служби, що входять до їх складу. Ремонтно-будівельні, автотранспортні та інші підприємства, що обслуговують або пов'язані з організацією виробничої діяльності підприємств міськелектро транспорту (крім ремонтних заводів рухомого складу у містах Дніпропетровську, Донецьку, Львові, Одесі, Харкові);

✓ підприємства електричних мереж зовнішнього освітлення з майновим комплексом;

✓ майнові комплекси готельних об'єднань та окремі готелі, підпорядковані місцевим Радам народних депутатів;

✓ ритуальне обслуговування: кладовища, крематорії, спецкомбінати підприємств комунально-побутового обслуговування, автотранспортні та інші підприємства по наданню ритуальних послуг та виготовленню ритуальної атрибутики;

- ✓ підприємства та організації зеленого господарства: трести, контори радгоспи, торговельні контори по продажу квітів тощо;
- ✓ підприємства торгівлі, громадського харчування та побутового обслуговування населення;
- ✓ об'єкти дошкільної, шкільної та позашкільної освіти, школи-інтернати тощо;
- ✓ об'єкти охорони здоров'я та соціального забезпечення;
- ✓ об'єкти культури, фізичної культури та спорту тощо.

Комунальна власність як самостійна форма власності в Україні з'явилася з ухваленням у 1996 р. Конституції України, стаття 41 якої містить положення про три форми права власності в Україні – державну, комунальну та приватну. Стаття 140 Конституції визначає: місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення. У стаття 142 зазначено, що матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Остаточне завершення процесу формування комунальної власності відбулося з набранням чинності 12 червня 1997 р. закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Відповідно до прикінцевих та перехідних положень цього закону, майно, яке до прийняття Конституції України у встановленому законодавством порядку передане державою до комунальної власності адміністративно-територіальних одиниць та набуте ними на інших законних підставах є комунальною власністю відповідних територіальних громад сіл, селищ, міст. Майно, передане до комунальної власності областей і районів, а також набуте на інших законних підставах, є спільною власністю територіальних громад сіл, селищ, міст, управління яким здійснюють районні та обласні ради або уповноважені ними органи. Таким чином, все державне

майно «комунальної власності», що було розподілене між адміністративно-територіальними одиницями в рамках Постанови Кабінету міністрів України № 311 від 05.11.1991 р., перейшло у комунальну власність і територіальні громади отримали повноцінне право володіти, користуватися та розпоряджатися цим майном на свій розсуд і в своїх інтересах. Саме так визначено у статті 60 закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Комунальна власність – одна з трьох форм власності, поряд з державною та приватною. Також, поряд з державною власністю це одна з двох форм публічної власності.

Щодо правової природи комунальної форми власності в науковій літературі висловлюються різні думки. Так, іноді комунальну власність вважають різновидом державної власності. Інші теоретики схиляються до думки, що за своєю суттю комунальна власність є колективною.

Право комунальної власності – це самостійна, колективна форма власності, якою наділяється територіальна громада (жителі міст, сіл, селищ) для забезпечення соціально-економічних потреб населення та складає матеріальну і фінансову основу місцевого самоврядування. Значущість комунальної власності підсилюється й тим, що цей вид публічної власності має велике соціальне призначення та мету задовольнити публічний інтерес. На відміну від державної власності, комунальна власність за своєю сутністю є матеріальною основою місцевого самоврядування, без якої функціонування муніципальної влади є неможливим.

Згідно закону «Про місцеве самоврядування в Україні», право комунальної власності – це право територіальної громади володіти, доцільно, економічно, ефективно користуватися і розпоряджатися на свій розсуд і в своїх інтересах майном, що належить їй, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування. Територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах належить право комунальної власності на рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, землю, природні ресурси, підприємства, установи та організації, в тому числі банки, страхові товариства,

а також пенсійні фонди, частку в майні підприємств, житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інше майно і майнові права, рухомі та нерухомі об'єкти, визначені відповідно до закону як об'єкти права комунальної власності, а також кошти, отримані від їх відчуження.

Суб'єктами права комунальної власності є територіальні громади первинного рівня (жителі сіл, селищ, міст), територіальні громади вторинного рівня (жителі районів, областей), а також органи місцевого самоврядування, які здійснюють права комунальної власності від імені тери-торіальної громади (представницькі та виконавчі органи місцевого самоврядування). Л. Музика вказує, що потрібно чітко розмеж-овувати суб'єктів права комунальної власності та суб'єктів здійснення цього права. У першому випадку ними є відповідні територіальні громади, а в другому – як безпосередньо територіальні гро-мади, так і уповноважені ними органи – органи місцевого самоврядування.

Національне законодавство не дає єдиного визначення поняття «об'єкти комунальної власності». Серед науковців об'єкти комунальної власності також єдиного визначення не встановлено, не визначено воно чітко і в правових документах, що породжує численні правові колізії та спори.

Можемо навести таке тлумачення: об'єктами права комунальної власності є майно, в тому числі грошові кошти, яке належить територіальній громаді.

Підставою для набуття права комунальної власності є передача майна територіальним громадам безоплатно державою, іншими суб'єктами права власності, а також май-нових прав, створення, придбання майна орга-нами місцевого самоврядування в законодавчо встановленому порядку. Перелік об'єктів права державної власності, які можуть бути передані у комунальну власність територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах або у спільну власність територіальних громад сіл, селищ, міст, а також перелік об'єктів, які не можуть бути пере-дані, чітко визначені діючим законодавством.

Передача майна територіальним громадам державною регулюється Законом України «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності». Так, цим законом передбачено, що об'єктами передачі можуть бути: цілісні майнові комплекси підприємств, установ, організацій (далі – цілісні майнові комплекси підприємств), їх структурних підрозділів; нерухоме майно (будівлі, споруди, у тому числі приміщення (після виділення їх в окрему облікову одиницю (інвентарний об'єкт) на підставі розподільного балансу), об'єкти незавершеного будівництва); інше окреме індивідуально визначене майно підприємств; акції (частки, паї), що належать державі або суб'єктам права комунальної власності у майні господарських товариств; об'єкти житлового фонду, гуртожитки та інші об'єкти соціальної інфраструктури (навчальні заклади, заклади культури (крім кінотеатрів), фізичної культури та спорту, охорони здоров'я (крім санаторіїв, профілакторіїв, будинків відпочинку та аптек), соціального забезпечення, дитячі оздоровчі табори), які перебувають у повному господарському віданні чи оперативному управлінні державних підприємств, установ, організацій (далі – підприємств) або не увійшли до статутного капіталу господарських товариств, створених у процесі приватизації (корпоратизації), у тому числі не завершені будівництвом .

Разом з тим законодавством виділені об'єкти, які не можуть передаватися до комунальної власності, це : цілісні майнові комплекси підприємств; цілісні майнові комплекси казенних підприємств; майно підприємств, списане в установленому законодавством порядку; об'єкти, право власності на які не зареєстровано в установленому законом порядку (крім об'єктів житлового фонду та гуртожитків, нерухомого військового майна, яке вивільняється у процесі реформування Збройних Сил України); об'єкти, будівництво яких фактично продовжується за рахунок державних капітальних вкладень, до введення їх в експлуатацію; об'єкти, щодо яких є відповідне рішення про їх приватизацію.

Органи місцевого самоврядування від імені та в інтересах територіальних громад відповідно до закону здійснюють правомочності щодо володіння,

користування та розпорядження об'єктами права комунальної власності, в тому числі виконують усі майнові операції, можуть передавати об'єкти права комунальної власності у постійне або тимчасове користування юридичним та фізичним особам, здавати їх в оренду, продавати і купувати, використовувати як заставу, вирішувати питання їхнього відчуження, визначати в угодах та договорах умови використання та фінансування об'єктів, що приватизуються та передаються у користування і оренду. Доцільність, порядок та умови відчуження об'єктів права комунальної власності визначаються відповідною радою.

Територіальні громади сіл, селищ, міст, районів у містах безпосередньо або через органи місцевого самоврядування можуть об'єднувати на договірних засадах на праві спільної власності об'єкти права комунальної власності, а також кошти місцевих бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, установ та організацій і створювати для цього відповідні органи і служби.

Районні та обласні ради від імені територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюють управління об'єктами їхньої спільної власності, що задовольняють спільні потреби територіальних громад.

Чинне законодавство чітко не регламентує відносин, пов'язаних з набуттям, здійсненням та припиненням права комунальної власності на майно, що належить територіальним громадам. Також існують законодавчі прогалини щодо здійснення районними радами правомочностей з управління об'єктами спільної власності територіальних громад району. Адже в законах навіть не визначено поняття спільної власності територіальних громад району, області.

Щоб змінити ситуацію, Міністерство розвитку громад та територій підготувало пропозиції відповідних змін до Закону «Про місцеве самоврядування в Україні». Мінрегіон пропонує законодавчо визначити поняття «спільна власність територіальних громад», «спільна сумісна власність територіальних громад», «спільна часткова власність територіальних громад», «управління об'єктами права комунальної власності», «управління об'єктами

права спільної власності територіальних громад». Також запропоновано визначити правовий режим майна комунального підприємства, правовий режим майна комунальної установи або закладу.

Напрацювання законодавчих змін стосуються і вдосконалення правового регулювання відносин, пов'язаних з набуттям, здійсненням та припиненням права комунальної власності на майно, що належить територіальним громадам. Пропонується також регламентувати відносини щодо управління районними та обласними радами об'єктами спільної власності територіальних громад і механізми цільового використання комунального майна в інтересах територіальної громади.

Територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах належить право комунальної власності на рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, землю, природні ресурси, підприємства, установи та організації, в тому числі банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди, частку в майні підприємств, житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інше майно і майнові права, рухомі та нерухомі об'єкти, визначені відповідно до закону як об'єкти права комунальної власності, а також кошти, отримані від їх відчуження. Спадщина, визнана судом відумерлою, переходить у власність територіальної громади за місцем відкриття спадщини.

Підставою для набуття права комунальної власності є передача майна територіальним громадам безоплатно державою, іншими суб'єктами права власності, а також майнових прав, створення, придбання майна органами місцевого самоврядування в порядку, встановленому законом.

Територіальні громади сіл, селищ, міст, районів у містах безпосередньо або через органи місцевого самоврядування можуть об'єднувати на договірних засадах на праві спільної власності об'єкти права комунальної власності, а також кошти місцевих бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання)

комунальних підприємств, установ та організацій і створювати для цього відповідні органи і служби.

. Районні та обласні ради від імені територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюють управління об'єктами їхньої спільної власності, що задовольняють спільні потреби територіальних громад.

Визначення місцезнаходження комунального підприємства, установи, організації, що перебуває в управлінні відповідної районної, обласної ради, яке зазначається в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань при державній реєстрації зазначеного комунального підприємства, установи, організації як юридичної особи або державній реєстрації змін до відомостей про таку юридичну особу, здійснюється відповідно до статті 93 Цивільного кодексу України.

Органи місцевого самоврядування від імені та в інтересах територіальних громад відповідно до закону здійснюють правомочності щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами права комунальної власності, в тому числі виконують усі майнові операції, можуть передавати об'єкти права комунальної власності у постійне або тимчасове користування юридичним та фізичним особам, укладати договори в рамках державно-приватного партнерства, у тому числі концесійні договори, здавати їх в оренду, продавати і купувати, використовувати як заставу, вирішувати питання їхнього відчуження, визначати в угодах та договорах умови використання та фінансування об'єктів, що приватизуються та передаються у користування і оренду.

Доцільність, порядок та умови відчуження об'єктів права комунальної власності визначаються відповідною радою. Доходи від відчуження об'єктів права комунальної власності зараховуються до відповідних місцевих бюджетів і спрямовуються на фінансування заходів, передбачених бюджетами розвитку.

Майнові операції, які здійснюються органами місцевого самоврядування з об'єктами права комунальної власності, не повинні ослаблювати економічних

основ місцевого самоврядування, скорочувати обсяги доходів місцевих бюджетів, зменшувати обсяг та погіршувати умови надання послуг населенню.

Право комунальної власності територіальної громади захищається законом на рівних умовах з правами власності інших суб'єктів. Об'єкти права комунальної власності не можуть бути вилучені у територіальних громад і передані іншим суб'єктам права власності без згоди безпосередньо територіальної громади або відповідного рішення ради чи уповноваженого нею органу, за винятком випадків, передбачених законом.

Сільські, селищні, міські, районні в містах (у разі їх створення) ради мають право:

1) вносити пропозиції про передачу або продаж у комунальну власність відповідних територіальних громад підприємств, установ та організацій, їх структурних підрозділів та інших об'єктів, що належать до державної та інших форм власності, якщо вони мають важливе значення для забезпечення комунально-побутових і соціально-культурних потреб територіальних громад;

2) на переважне придбання в комунальну власність приміщень, споруд, інших об'єктів, розташованих на відповідній території, якщо вони можуть бути використані для забезпечення комунально-побутових та соціально-культурних потреб територіальних громад;

3) мати об'єкти комунальної власності за межами відповідних адміністративно-територіальних одиниць.

3. Комунальна власність включає ши року мережу об'єктів як господарського, так і соціаль но побутового призначення, що локалізовані у рамках на селеного пункту і є основою територіальної відтворю вальної системи, а від рівня розвитку комунальної влас ності й ефективності використання її складових і усієї системи в цілому багато в чому залежить якість життя місцевого населення.

Міське комунальне господарство

Міське господарство є складним об'єктом управління, що має у своєму складі різні за характером і підлеглистю підрозділи, що надають населенню житлові й комунальні послуги.

Комунальна інфраструктура міста – це комплекс установ і підприємств, які відповідають за своєчасне і нормальне надання послуг населенню у сфері комунальних служб (каналізація і водопостачання, теплопостачання, електропостачання, транспорт і дороги, інженерні комунікації і тощо). Термін «інфраструктура» походить від поєднання двох латинських слів: *infra* — «нижче», «під» та *structura* — «будівля», «розташування» і в сучасних умовах вживається для означення сукупності споруд, будівель, систем і служб, необхідних для функціонування галузей матеріального виробництва та забезпечення умов життєдіяльності суспільства.

У сукупності ці підприємства і організації житлового господарства та впорядкування міст складають самостійну галузь системи життєзабезпечення міста – комунальне господарство.

Міське комунальне господарство передусім забезпечує надання послуг, що забезпечують життєдіяльність міста:

- Управління, утримання та ремонт житлових будинків та споруд, прибудинкових територій;
- Комунальні послуги:
 - Водопостачання та водовідведення;
 - Теплопостачання;
 - Електропостачання;
 - Газопостачання;
 - Вивезення відходів;
 - Благоустрій міста – раціональне використання міського простору, озеленення, санітарне очищення тощо) ;
- Дорожнє господарство – утримання та ремонту автомобільних доріг, мостів і шляхово-транспортних споруд, тощо;
- Зовнішнє освітлення;

- Ритуальне обслуговування.

У Законі України «Про житлово-комунальні послуги», який визначає основні засади організаційних, господарських відносин, що виникають у сфері надання та споживання житлово-комунальних послуг і є базовим для цієї галузі міського господарства.

У сукупності із повноваженнями, які надаються органам місцевого самоврядування законом «Про житлово-комунальні послуги» та іншими законами, що регулюють питання благоустрою міст, постачання тепла та питної води, поводження з відходами тощо, місцева влада має достатньо можливостей для здійснення ефективного управління сферою житлово-комунального господарства на місцевому рівні.

Благоустрій населених пунктів – комплекс соціально-економічних, організаційно-правових та екологічних заходів з покращання мікроклімату, озеленення, санітарного очищення, зниження рівня шуму та інше, що здійснюються на території населеного пункту з метою її раціонального використання, належного утримання та охорони, створення умов щодо захисту і відновлення сприятливого для життєдіяльності людини довкілля.

Це сукупність різноманітних видів впорядкування міст, селищ і сіл, що створюють зручні, здорові й культурні умови життя населення. До основних видів благоустрою населених пунктів належать: зовнішнє впорядкування вулиць, площ, набережних і житлових кварталів; транспортне обслуговування населення; водопостачання, освітлення, озеленення, санітарне очищення міст тощо.

Об'єктами благоустрою є:

Території загального користування:

- парки (гідропарки, лугопарки, лісопарки, парки культури та відпочинку, парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва, спортивні,

дитячі, історичні, національні, меморіальні та інші), рекреаційні зони, сади, сквери та майданчики;

- пам'ятки культурної та історичної спадщини;
- майдани, площі, бульвари, проспекти;
- вулиці, дороги, провулки, узвози, проїзди, пішохідні та велосипедні доріжки;
- пляжі;
- кладовища;
- інші території загального користування;

Прибудинкові території.

Території будівель та споруд інженерного захисту територій.

Території підприємств, установ, організацій та закріплені за ними території на умовах договору.

До об'єктів благоустрою можуть належати також інші території в межах населеного пункту.

Закон «Про благоустрій населених пунктів» чітко визначає повноваження органів місцевого самоврядування у сфері благоустрою.

Повноваження місцевих рад у сфері благоустрою:

- затвердження місцевих програм та заходів з благоустрою населених пунктів;
- затвердження правил благоустрою територій населених пунктів;
- створення в разі необхідності органів і служб для забезпечення здійснення спільно з іншими суб'єктами комунальної власності благоустрою населених пунктів, визначення повноважень цих органів (служб);
- визначення підприємств, установ та організацій (балансоутримувачів), відповідальних за утримання об'єктів благоустрою

По суті, органи місцевого самоврядування забезпечують організацію благоустрою населених пунктів. Благоустрій здійснюється в обов'язковому порядку на всій території населеного пункту (села, селища, міста). Рішення органів місцевого самоврядування щодо благоустрою території населеного пункту є обов'язковим для виконання розміщеними на цій території підприємствами, установами, організаціями та громадянами, які на ній проживають. Нормативно-правовим актом, яким устанавлюються вимоги до благоустрою території населеного пункту, є Правила благоустрою території населеного пункту, затверджені рішенням місцевої ради.

Залежно від форм власності, передбачених законом, в Україні можуть діяти підприємства таких видів:

- комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;
- спільне комунальне підприємство, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами - суб'єктами співробітництва.

По-перше, найбільші комунальні підприємства обмежені у багатьох аспектах державним регулюванням. Наприклад, «Теплоенерго». Вони по суті надають побутову послугу громадянам. Але разом з тим, накопичують величезні борги, оскільки газопостачальні компанії поводять себе з ними на ринкових умовах — виписують ринкові пені, погрожують не постачати газ взимку.

По-друге, комунальні підприємства не володіють майном. Воно в них знаходиться на балансі на праві господарського відання чи оперативного управління. Відповідно, директор не може під заставу цього майна взяти кредит в комерційному банку.

По-третє, комунальні підприємства виконують ті завдання, які їм ставить мерія. Якщо місто чітко не формулює бачення розвитку конкретного напрямку міської політики — комунальне підприємство не буде знати, на які показники йому орієнтуватись.

Але найважливіше те, що директор КП є дуже залежною від політиків особою — бо КП зазвичай знаходяться під тиском місцевої влади щодо швидкого ухвалення політично привабливих, але економічно шкідливих рішень.

Тому для того, аби директор працював не на користь політиків, а на користь підприємства, на найбільших КП має бути проведена реформа корпоративного управління. Важливою частиною такої реформи є формування наглядової ради з незалежними членами. Наглядова рада має бути «буфером» між керівництвом міста, яке прагне досягти політичних цілей, і директором, який має забезпечити сталий розвиток підприємства.

Найголовніше, що потрібно пам'ятати про комунальні підприємства: вони належать громадам, а управляють КП обрані нами депутати місцевих рад, мери і призначені ними чиновники. Тому ми всі маємо пильнувати, хто саме отримує користь від діяльності комунального підприємства: громада чи окремі нечисті на руку люди.

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ПРАКТИЧНОГО КЕЙСУ

**Постанова
Іменем України**

**02 серпня 2021 року
м. Київ**

**справа № 1522/19282/12 провадження № 61-6742св21
Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати
Касаційного цивільного суду: Ступак О. В. (суддя-доповідач), Гулейкова
І.Ю., Усика Г. І., учасники справи: позивач - Департамент комунальної
власності Одеської міської ради, відповідач - ОСОБА_1,
треті особи: Одеська міська рада, Одеська місцева прокуратура № 3,
особа, яка подавала апеляційну скаргу, - ОСОБА_2 ,розглянув у
попередньому судовому засіданні у порядку письмового провадження
касаційну скаргу ОСОБА_2 на ухвалу Одеського апеляційного суду від 25
березня 2021 року у складі колегії суддів: Ващенко Л. Г., Вадовської Л. М.,
Колеснікової Г. Я.,
ВСТАНОВИВ:**

Короткий зміст позовних вимог і рішень судів попередніх інстанцій

У червні 2009 року ЖБК «Глибокожитлобуд» звернулось до суду із позовом до Департаменту комунальної власності Одеської міської ради про визнання права власності на нежиле приміщення горища, площею 1651,9 кв. м,

на АДРЕСА_1 .

У серпні 2012 року Департамент комунальної власності Одеської міської ради звернувся із позовом до ЖБК «Глибокожитлобуд», ОСОБА_1 , третя особа - Одеська міська рада, про визнання недійсним договору купівлі-продажу приміщення горища, загальною площею 1651,9 кв. м, на АДРЕСА_1 , укладеного між ЖБК «Глибокожитлобуд» та ОСОБА_1 ; витребування у ОСОБА_1 вказаного приміщення горища на користь територіальної громади м. Одеси в особі Одеської міської ради та Департаменту комунальної власності Одеської міської ради; усунення перешкод у користуванні приміщенням горища шляхом виселення ОСОБА_1 зі спірного приміщення горища.

Свої вимоги позивач обґрунтовував тим, що заочним рішенням Приморського районного суду м. Одеси від 09 липня 2009 року у справі № 2-9604/09 за позовом ЖБУ «Глибокожитлобуд» до Представництва по управлінню комунальної власності Одеської міської ради (правонаступником якого є Департамент комунальної власності Одеської міської ради) про визнання права власності, за ЖБК «Глибокожитлобуд» визнано право власності на нежитлове приміщення горища, площею 1651,9 кв. м, яке розташоване за адресою: м на АДРЕСА_1 , після чого ЖБК «Глибокожитлобуд» відчужило вказане нежитлове приміщення горища на користь ОСОБА_1 на підставі договору купівлі-продажу від 15 травня 2010 року, посвідченого приватним нотаріусом Одеського міського нотаріального округу Михайлюченко С. О. за реєстровим № 587, але ухвалою Приморського районного суду м. Одеси від 04 квітня 2012 року скасовано заочне рішення Приморського районного суду м. Одеси від 09 липня 2009 року у справі № 2-9604/09, а ухвалою Приморського районного суду м. Одеси від 08 червня 2012 року провадження у справі за позовом ЖБК «Глибокожитлобуд» до Департаменту комунальної власності Одеської міської ради про визнання права власності - закрито.

Вважає, що спірне нежитлове приміщення горища, яке належить до об'єктів комунальної власності територіальної громади м. Одеси в особі Одеської міської ради, незаконно відчужено ЖБК «Глибокожитлобуд» на користь ОСОБА_1 , отже, підлягає витребуванню з чужого незаконного володіння ОСОБА_1 .

Рішенням Приморського районного суду м. Одеси від 12 липня 2017 року, в складі судді Ільченко Н. А., позов Департаменту комунальної власності Одеської міської ради задоволено частково. Витребувано нежитлове приміщення горища, загальною площею 1 651,9 кв. м, на АДРЕСА_1 , із незаконного володіння ОСОБА_1 на користь територіальної громади міста Одеси в особі Одеської міської ради і Департаменту комунальної власності Одеської міської ради; виселено ОСОБА_1 з нежитлового приміщення горища на АДРЕСА_1 .

Задовольняючи позов, суд першої інстанції виходив із того, що відповідно до рішення Одеської обласної ради народних депутатів від 25 листопада 1991 року № 226-XXI «Про розмежування державного майна між власністю обласної ради, міст обласного підпорядкування і районів області» у комунальну

власність територіальної громади м. Одеси переданий весь житловий і нежитловий фонд місцевих рад, розташований у територіальних межах міста, у тому числі житловий будинок АДРЕСА_1 . Територіальною громадою м. Одеси в особі її Одеської міської ради не приймалися будь-які рішення щодо передачі спірного нежитлового приміщення горища у власність ЖБК «Глибокожитлобуд» та/або ОСОБА_1 .

Постановою Одеського апеляційного суду від 16 липня 2019 року рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Залишаючи без змін рішення суду першої інстанції, суд апеляційної інстанції виходив із того, що ЖБК «Глибокожитлобуд» у встановленому законом порядку не набув право власності на нежитлове приміщення горища на АДРЕСА_1 . Оскільки майно вибуло від територіальної громади на підставі рішення суду, яке в подальшому скасоване, то вважається таким, що вибуло з володіння поза волею власника майна. Крім того, територіальна громада м. Одеси в особі Одеської міської ради не приймала рішення про передачу спірного майна ні ЖБК «Глибокожитлобуд» ні відповідачу, вказане нерухоме майно незаконно вибуло з комунальної власності територіальної громади м. Одеси.

У червні 2020 року ОСОБА_2 , - особа, яка не брала участі у розгляді справи, подав до суду апеляційну скаргу на рішення Приморського районного суду м. Одеси від 12 липня 2017 року.

Ухвалою Одеського апеляційного суду від 25 березня 2021 року закрито апеляційне провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_2 .

Закриваючи апеляційне провадження, суд апеляційної інстанції виходив із того, що оскаржуваним рішенням не вирішувались питання про допоміжні приміщення багатоквартирного будинку на АДРЕСА_1 , відповідно до статті 1 Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» та статті 1 Закону України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку». Матеріали справи не містять доказів того, що у ОСОБА_2 , як власника квартири АДРЕСА_2 , у встановленому законом порядку, виникло право власності на нежитлове приміщення горища. Рішенням суду про витребування нежитлового приміщення у ОСОБА_1 і виселення її зі спірного приміщення, не вирішувались питання про права, інтереси та (або) обов'язки ОСОБА_2 , як власника квартири у цьому багатоквартирному будинку.

Короткий зміст та узагальнюючі доводи касаційної скарги

У квітні 2021 року ОСОБА_2 подав до Верховного Суду касаційну скаргу на ухвалу Одеського апеляційного суду від 25 березня 2021 року, в якій просить скасувати ухвалу та передати справу на продовження розгляду до суду апеляційної інстанції, обґрунтовуючи свої вимоги порушенням судом апеляційної інстанції норм процесуального права та неправильним застосуванням норм матеріального права. Вказує на те, що судом вирішувалося питання щодо нежитлового приміщення горища, яке відповідно до статті 1 Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» та статті 1 Закону України «Про особливості здійснення права

власності у багатоквартирному будинку» визначається допоміжним приміщенням, що у свою чергу свідчить про не встановлення судом дійсного правового статусу спірного майна може свідчити про те, що судом першої інстанції допущено порушення інтересів та прав співвласників багатоквартирного будинку під час вирішення справи. У справі відсутні докази про належність територіальній громаді на праві власності житлового будинку за адресою на АДРЕСА_1, чи квартири або іншого нежитлового приміщення в указаному будинку.

У постанові Великої Палати Верховного Суду у справі № 522/7636/14-ц зазначено, що рішення Одеської обласної ради народних депутатів від 25 листопада 1991 року № 226- XXI «Про розмежування державного майна між власністю обласної ради, міст обласного підпорядкування і районів області» не містить інформації про включення саме приміщення горища за адресою: АДРЕСА_1, загальною площею 1 651,9 кв. м. Згідно з переліком майна, визначеного у додатку № 2 до вказаного рішення, у власність Одеської міської ради перейшло, зокрема й право власності на житловий та нежитловий фонд місцевих Рад народних депутатів. Проте матеріали справи не містять підтверджень про включення саме приміщення горища за адресою: АДРЕСА_1, загальною площею 1 651,9 кв. м, до переліку такого майна.

Встановлення функціонального призначення приміщення є обставиною, що має істотне значення для справи. До суду апеляційної інстанції він подавав висновок судового експерта від 08 вересня 2020 року № 111, з якого встановлено, що приміщення за адресою: АДРЕСА_1, загальною площею 1 651,9 кв. м, є допоміжним приміщенням.

Інші учасники справи своїм правом подати відзив на касаційну скаргу не скористалися.

Рух справи у суді касаційної інстанції

Ухвалою Верховного Суду від 27 квітня 2021 року відкрито провадження у справі, витребувано справу та надано строк для подання відзиву на касаційну скаргу.

13 травня 2021 року справа надійшла до суду касаційної інстанції.

Позиція Верховного Суду

Згідно із частиною другою [статті 389 ЦПК України](#) підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Відповідно до [статті 401 ЦПК України](#) попередній розгляд справи має бути проведений протягом п'яти днів після складення доповіді суддею-доповідачем колегією у складі трьох суддів у порядку письмового провадження без повідомлення учасників справи. Суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а рішення без змін, якщо відсутні підстави для скасування судового рішення.

Вивчивши матеріали справи, перевібивши доводи касаційної скарги, в межах, які стали підставами для відкриття касаційного провадження (пункт 1 частини другої [статті 389 ЦПК України](#)), Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду дійшов висновку, що

касаційна скарга підлягає залишенню без задоволення, а оскаржуване рішення апеляційного суду - без змін, оскільки його ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права. Рішення суду апеляційної інстанції відповідає нормам ЦПК України щодо законності та обґрунтованості.

Встановлені судами обставини

Відповідно до рішення Одеської обласної ради народних депутатів від 25 листопада 1991 року № 226-XXI «Про розмежування державного майна між власністю обласної ради, міст обласного підпорядкування і районів області» у комунальну власність територіальної громади м. Одеси переданий житловий і нежитловий фонд місцевих рад, розташований у територіальних межах міста, у тому числі житловий будинок АДРЕСА_1 .

Згідно з рішенням Одеської міської ради від 27 червня 2006 року № 56-V «Про впорядкування роботи виконавчих органів Одеської міської ради з виконання функцій орендодавця нежитлових приміщень, що знаходяться в комунальній власності територіальної громади м. Одеси», єдиним органом, що здійснює управління комунальною власністю Одеської міської ради є Представництво по управлінню комунальною власністю Одеської міської ради, правонаступником якого є Департамент комунальної власності Одеської міської ради.

Заочним рішенням Приморського районного суду м. Одеси від 09 липня 2009 року у справі № 2-9604/09 за позовом ЖБК «Глибокожитлобуд» до Представництва по управлінню комунальною власністю Одеської міської ради визнано право власності на нежитлове приміщення горища, площею 1 651,9 кв. м, на АДРЕСА_1 .

Відповідно до договору купівлі-продажу, посвідченого приватним нотаріусом Одеського міського нотаріального округу Михайлюченко С. О. за № 587, зареєстрованого КП Одеське міське бюро технічної інвентаризації та реєстрації об'єктів нерухомості» 18 травня 2010 року, ЖБК «Глибокожитлобуд» відчужив нежитлове приміщення горища площею 1,9 кв. м, на АДРЕСА_1 , на користь ОСОБА_1 .

Ухвалою Приморського районного суду м. Одеси від 04 квітня 2012 року заочне рішення Приморського районного суду м. Одеси від 09 липня 2009 року у справі № 2-9604/09 скасовано.

08 червня 2012 року ухвалою Приморського районного суду м. Одеси у справі № 2/10822/12 закрито провадження у справі за позовом ЖБК «Глибокожитлобуд» до Департаменту комунальної власності Одеської міської ради (правонаступник Представництва управління комунальною власністю Одеської міської ради) про визнання права власності на спірне нежитлове приміщення.

Ухвалою Апеляційного суду Одеської області від 24 грудня 2013 року скасовано ухвалу Приморського районного суду м. Одеси від 08 червня 2012 року у справі № 522/10822/12 про закриття провадження у справі за позовом ЖБК «Глибокожитлобуд» до Департаменту комунальної власності Одеської міської ради про визнання права власності на нежитлове приміщення

горища, справу направлено до суду першої інстанції для продовження розгляду.

22 травня 2014 року ухвалою Приморського районного суду м. Одеси у справі № 2/10822/12 позов ЖБК «Глибокожитлобуд» до Департаменту комунальної власності Одеської міської ради про визнання права власності на нежитлове приміщення горища залишено без розгляду.

Ухвалою Апеляційного суду Одеської області від 06 серпня 2014 року вказану ухвалу суду першої інстанції скасовано, справу направлено до суду першої інстанції для продовження розгляду.

08 жовтня 2014 року ухвалою Приморського районного суду м. Одеси у справі № 12/10822/12 до участі у справі № 2/10822/12 залучено ОСОБА_1 як третю особу без самостійних вимог щодо предмета спору.

Ухвалою Приморського районного суду від 10 грудня 2014 року провадження у справі № 522/10822/12 закрито на підставі пункту 1 частини першої [статті 205 ЦПК України 2004 року](#).

24 березня 2015 року ухвалою Апеляційного суду Одеської області скасовано ухвалу Приморського районного суду від 10 грудня 2014 року, справу направлено до суду першої інстанції для продовження розгляду.

18 червня 2015 року ухвалою Приморського районного суду м. Одеси справу за позовом ЖБК «Глибокожитлобуд» до Департаменту комунальної власності Одеської міської ради, третя особа - ОСОБА_1, про визнання права власності та справу за позовом Департаменту комунальної власності Одеської міської ради до ОСОБА_1, третя особа - Одеська міська рада, про визнання договору купівлі-продажу недійсним, витребування майна з чужого незаконного володіння та усунення перешкоду користуванні майном шляхом виселення об'єднано в одне провадження, справі присвоєно № 1522/19282/12.

Ухвалою Приморського районного суду м. Одеси від 12 липня 2017 року провадження у справі № 1522/19282/12 у частині позову ЖБК «Глибокожитлобуд» до Департаменту комунальної власності Одеської міської ради, третя особа - ОСОБА_1, за участю Одеської місцевої прокуратури № 3, про визнання права власності на нежитлове приміщення горища, закрито на підставі пункту 7 [статті 205 ЦПК України 2004 року](#) у зв'язку з припиненням в результаті ліквідації ЖБК «Глибокожитлобуд» без будь-якого правонаступництва.

Нормативно-правове обґрунтування

У пункті 8 частини другої [статті 129 Конституції України](#) визначено, що основною засадою судочинства є забезпечення права на апеляційний перегляд справи.

Конституційний Суд України у Рішенні від 11 грудня 2007 року № 11?рп/2007 у справі за конституційним зверненням громадянина ОСОБА_3 щодо офіційного тлумачення положень пункту 8 частини третьої [статті 129 Конституції України](#), частини другої [статті 383 Кримінально-процесуального кодексу України](#) зазначив, що реалізацією права особи на судовий захист є можливість оскарження судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку гарантує відновлення порушених прав і охоронюваних законом інтересів

людини і громадянина (абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини).

Європейський суд з прав людини вказує, що відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція), якщо апеляційне оскарження існує в національному правовому порядку, держава зобов'язана забезпечити особам під час розгляду справи в апеляційних судах, в межах юрисдикції таких судів, додержання основоположних гарантій, передбачених статтею 6 Конвенції, з урахуванням особливостей апеляційного провадження, а також має братись до уваги процесуальна єдність судового провадження в національному правовому порядку та роль в ньому апеляційного суду. «Право на суд», одним із аспектів якого є право доступу, не є абсолютним і може підлягати обмеженням; їх накладення дозволене за змістом, особливо щодо умов прийнятності апеляційної скарги. Проте такі обмеження повинні застосовуватись з легітимною метою та повинні зберігати пропорційність між застосованими засобами та поставленою метою (VOLOVIK v. UKRAINE, № 15123/03, § 53, 55, ЄСПЛ, від 06 грудня 2007 року).

Згідно зі статтею 352 ЦПК України учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції повністю або частково.

За змістом зазначеної статті право на апеляційне оскарження мають особи, які не брали участі у справі, проте ухвалене судове рішення завдає їм шкоди, що виражається у несприятливих для них наслідках. Особи, які не брали участі у справі, мають право оскаржити в апеляційному порядку ті судові рішення, які безпосередньо встановлюють, змінюють, обмежують, або припиняють права або обов'язки цих осіб.

Тобто, особи, які не брали участь у справі, мають право оскаржити в апеляційному порядку лише ті судові рішення, які безпосередньо встановлюють, змінюють або припиняють права і обов'язки цих осіб.

При цьому, на відміну від оскарження судового рішення учасником справи, не залучена до участі у справі особа повинна довести наявність у неї правового зв'язку зі сторонами спору або безпосередньо судовим рішенням через обґрунтування наявності таких критеріїв: вирішення судом питання про її право, інтерес, обов'язок, причому такий зв'язок має бути очевидним та безумовним, а не ймовірним.

Висновки за результатами розгляду касаційної скарги

Отже, первинним для розгляду апеляційної скарги ОСОБА_2 - особи, яка не брала участі у цій справі, є з'ясування апеляційним судом тієї обставини, чи суд оскаржуваним рішенням вирішив питання про його права, інтереси, та (або) обов'язки, чи встановлює, змінює, обмежує, або припиняє права або обов'язки заявника.

Обґрунтовуючи своє право на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції, ОСОБА_2 зазначив, що він є власником квартири у будинку на АДРЕСА_1, а отже, рішення суду першої інстанції про витребування

нежитлового приміщення горища, загальною площею 1 651,9 кв. м, на АДРЕСА_1, із незаконного володіння ОСОБА_1 на користь територіальної громади міста Одеси в особі Одеської міської ради і Департаменту комунальної власності Одеської міської ради, порушує його права як співвласника цього горища у багатоквартирному будинку.

Аналіз частини першої статті 352 ЦПК України дозволяє зробити висновок, що ця норма визначає коло осіб, які наділені процесуальним правом на апеляційне оскарження судового рішення і які поділяються на дві групи - учасники справи, а також особи, які участі у справі не брали, але судові рішення стосується їх прав, інтересів та (або) обов'язків». У пункті 3 частини першої статті 362 ЦПК України передбачено, що суд апеляційної інстанції закриває апеляційне провадження, якщо після відкриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою, поданою особою з підстав вирішення судом питання про її права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, встановлено, що судовим рішенням питання про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки такої особи не вирішувалося. Тобто, у разі подання апеляційної скарги особи, яка не брала участі у справі і апеляційним судом встановлено, що судовим рішенням питання про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки такої особи не вирішувалося, апеляційне провадження підлягає закриттю, а рішення суду першої інстанції не має переглядатися по суті.

Судове рішення, оскаржуване незалученою особою, повинно безпосередньо стосуватися прав, інтересів та обов'язків цієї особи, тобто судом має бути розглянуто й вирішено спір про право у правовідносинах, учасником яких на момент розгляду справи та прийняття рішення судом першої інстанції є заявник, або міститься судження про права та обов'язки цієї особи у відповідних правовідносинах. Рішення є таким, що прийняте про права та обов'язки особи, яка не була залучена до участі у справі, якщо у мотивувальній частині рішення містяться висновки суду про права та обов'язки цієї особи, або у резолютивній частині рішення суд прямо вказав про права та обов'язки таких осіб. В такому випадку рішення порушує не лише матеріальні права осіб, не залучених до участі у справі, а й їх процесуальні права, що витікають із сформульованого в пункті 1 статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод положення про право кожного на справедливий судовий розгляд при визначенні його цивільних прав і обов'язків. Будь-який інший правовий зв'язок між заявником і сторонами спору не може братися до уваги.

Разом з тим, у справі, що переглядається, встановлено що згідно з Переліком державного майна України, що передається до власності адміністративно-територіальних одиниць (комунальної власності), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 05 листопада 1991 року № 311 «Про розмежування державного майна України між загальнодержавною (республіканською) власністю і власністю адміністративно-територіальних одиниць (комунальною)», до комунальної власності областей передано увесь житловий і нежитловий фонд.

На виконання зазначеної постанови, рішенням Одеської обласної ради

народних депутатів від 25 листопада 1991 року № 266-XXI «Про розмежування державного майна між власністю обласної ради, міст обласного підпорядкування та районів області» до переліку державного майна, що передається у власність міст обласного підпорядкування був включений житловий та нежитловий фонд місцевих рад народних депутатів.

У зв'язку з цим та на виконання вказаного вище рішення, рішенням Виконавчого комітету Одеської обласної ради народних депутатів від 27 грудня 1991 року № 580 будинок на АДРЕСА_1, прийнятий під охорону держави як пам'ятка містобудування архітектури місцевого значення.

У справі, що переглядається, Департамент комунальної власності Одеської міської ради оспорував право власності ОСОБА_1 на приміщення горища, загальною площею 1 651,9 кв. м, на АДРЕСА_1, вказуючи на те, що ЖБК «Глибокожитлобуд» не мав права відчужувати це горище, оскільки воно на підставі рішення органу місцевого самоврядування належить територіальній громаді міста Одеси в особі Одеської міської ради і Департаменту комунальної власності Одеської міської ради.

Питання, чи за своїми характеристиками та функціональним призначенням це горище є допоміжним приміщенням, судом не вирішувалося.

Суд першої інстанції, витребовуючи горищне приміщення від ОСОБА_1, констатував лише факт незаконних дій ЖБК «Глибокожитлобуд» щодо відчуження цього майна, з огляду на те, що ЖБК «Глибокожитлобуд» не мав повноважень власника на розпорядження цим горищем.

За обставин, якщо ОСОБА_2 вважає, що Департамент комунальної власності Одеської міської ради порушив його права на користування горищем, загальною площею 1 651,9 кв. м, на АДРЕСА_1, він має право на звернення до суду із відповідним позовом, а саме скасування тих рішень, на підставі яких будинок на АДРЕСА_1, визнаний комунальною власністю м. Одеси. (див. постанови Верховного Суду від 18 листопада 2020 року № 521/6366/14-ц, від 23 вересня 2020 року у справі № 522/19956/18, від 28 липня 2020 року у справі 520/16686/14-ц, від 05 лютого 2020 року у справі 520/6906/17), що ухваленні щодо рішення Одеської обласної ради народних депутатів від 25 листопада 1991 року № 266-XXI «Про розмежування державного майна між власністю обласної ради, міст обласного підпорядкування та районів області»).

Визначення поняття допоміжні приміщення надано статті 1 Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку»: це - приміщення, призначені для забезпечення експлуатації будинку та побутового обслуговування мешканців будинку (сходові клітини, вестибюлі, перехідні шлюзи, позаквартирні коридори, колясочні, кладові, сміттекамери, горища, підвали, шахти і машинні відділення ліфтів, вентиляційні камери та інші технічні приміщення); загальне майно - частина допоміжних приміщень житлового комплексу, що можуть використовуватися згідно з їх призначенням на умовах, визначених у статуті об'єднання (кладові, гаражі, в тому числі підземні, майстерні тощо).

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про об'єднання співвласників

багатоквартирного будинку» нежиле приміщення - це приміщення, яке належить до житлового комплексу, але не відноситься до житлового фонду і є самостійним об'єктом цивільно-правових відносин. Тобто в різних випадках одне і те ж приміщення може відноситись до житлового фонду і мати статус допоміжного або бути самостійним об'єктом цивільно-правових відносин, у зв'язку з чим у власників квартир право власності на такі приміщення не виникає.

Аналіз наведених норм дає підстави для висновку, що у багатоквартирних житлових будинках можуть розміщуватись як допоміжні приміщення, так і інші приміщення, які не є допоміжними, а є нежитловими приміщеннями, призначеними для торговельних, побутових та інших потреб непромислового характеру і є самостійним об'єктом цивільно-правових відносин, в житловий фонд не входять (частина третя статті 4 ЖК України) і в результаті приватизації квартир такого будинку їх жителями право власності у останніх на ці приміщення не виникає.

У справі, що переглядається судами не встановлювалися обставини належності горища, загальною площею 1 651,9 кв. м, на АДРЕСА_1 , до допоміжних приміщень чи до нежилых приміщень, а отже, перегляд судового рішення у цій справі за апеляційною скаргою ОСОБА_2 , не відновить його порушених прав у разі встановлення такого порушення.

Верховний Суд відхиляє доводи заявника про те, що у постанові Великої Палати Верховного Суду у справі № 522/7636/14-ц зазначено, що рішення Одеської обласної ради народних депутатів від 25 листопада 1991 року № 226-XXI «Про розмежування державного майна між власністю обласної ради, міст обласного підпорядкування і районів області» не містить інформації про включення приміщення горища за адресою: АДРЕСА_1 , загальною площею 1 651,9 кв. м; згідно з переліком майна, визначеного у додатку № 2 до вказаного рішення, у власність Одеської міської ради перейшло, зокрема й право власності на житловий та нежитловий фонд місцевих Рад народних депутатів, проте матеріали справи не містять підтверджень про включення саме приміщення горища за адресою: АДРЕСА_1 , загальною площею 1 651,9 кв. м, до переліку такого майна.

По-перше, у постанові Великої Палати Верховного Суду у справі № 522/7636/14-ц предметом позову було допоміжне приміщення (горища), загальною площею 106,8 кв. м, на АДРЕСА_3 .

А по-друге, горище за адресою: АДРЕСА_1 , зазначене не у рішенні Одеської обласної ради народних депутатів від 25 листопада 1991 року № 226-XXI «Про розмежування державного майна між власністю обласної ради, міст обласного підпорядкування і районів області», а в рішенні Виконавчого комітету Одеської обласної ради народних депутатів від 27 грудня 1991 року № 580, в якому визначено майно, що підлягає реєстрації за Одеською міською радою.

У цьому рішенні вказується, що воно прийнято на виконання рішення Одеської обласної ради народних депутатів від 25 листопада 1991 року № 266-XXI «Про розмежування державного майна між власністю обласної ради, міст обласного підпорядкування та районів області».

Підсумовуючи викладене, Верховний Суд погоджується з висновками суду апеляційної інстанції про закриття апеляційного провадження за скаргою ОСОБА_2, оскільки за обставин, коли ОСОБА_2 вважає себе співвласником горища, а спірне приміщення зареєстроване за Одеською міською радою, то такий спір має вирішуватися в іншому провадженні, а не шляхом подання апеляційної скарги на судові рішення про витребування у ОСОБА_1 приміщення горища.

Інші доводи касаційної скарги зводяться до переоцінки доказів та незгоди заявника із висновками суду апеляційної інстанції щодо встановлених обставин справи, проте повноваження суду касаційної інстанції стосовно перегляду мають реалізовуватись для виправлення судових помилок та недоліків судочинства, але не для здійснення нового судового розгляду.

Аналізуючи питання обсягу дослідження доводів заявника та їх відображення в оскаржуваному рішенні, питання вичерпності висновків суду апеляційної інстанції, Верховний Суд виходить із того, що у справі, що переглядається, судові рішення відповідає вимогам вмотивованості.

Наведені в касаційній скарзі доводи не спростовують висновків суду та не дають підстав вважати, що судом апеляційної інстанції порушено норми матеріального та процесуального права, про що зазначає у касаційній скарзі заявник.

Викладене дає підстави для висновку, що касаційна скарга підлягає залишенню без задоволення, а оскаржуване судові рішення - без змін із підстав, передбачених [статтею 410 ЦПК України](#).

Керуючись статтями [395](#), [401](#), [409](#), [410 ЦПК України](#), Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду

ПОСТАНОВИВ:

Касаційну скаргу ОСОБА_2 залишити без задоволення.

Ухвалу Одеського апеляційного суду від 25 березня 2021 року залишити без змін.

Постанова суду касаційної інстанції є остаточною і оскарженню не підлягає.

Семінарське заняття до теми 8

Право власності на окремі види майна

Мета заняття: перевірити якість засвоєння матеріалу з основних понять права власності. На семінарські заняття винесено ті проблемні питання, які в меншій мірі висвітлювалися на лекціях, а також окремі питання, які опрацьовуються студентами під час самостійної роботи. Знання лекційного матеріалу допоможе студентам ґрунтовно підготуватися до семінарського заняття. Слід враховувати, що чітке дотримання графіку опрацювання самостійного матеріалу допоможе студенту якісно підготуватися

до семінарського заняття. Тому, нумерація тем семінарських занять співпадає з відповідними темами для самостійного опрацювання.

Методичні рекомендації з виконання завдань

Для засвоєння теми студентам необхідно за рекомендованими джерелами вивчити теоретичні положення та ознайомитися з відповідними нормами Цивільного Кодексу України та інших нормативно-правових актів.

Хід роботи

Підготувати відповіді на такі теоретичні питання (виконується на семінарському занятті):

1. Обмеження щодо володіння окремими видами майна
2. Право власності на криптовалюти
3. Право власності на культурні цінності

Практичне завдання (шляхом прикріплення файлу на платформу Elear): Опрацюйте наукову статтю "[Проблемні об'єкти нерухомості: як ввести у правове поле](#)", створіть коротку анотацію змісту даної публікації.

- **Аналіз чинного законодавства та наукових праць, що стосуються викладеного у практичному завданні питання;**
- **Оформлюється у World документів у вигляді опису власних думок та можливим посиланням на законодавчі акти та праці науковців;**
- **Відсутність емоційного забарвлення та художнього стилю;**
- **Кількість сторінок від 2 до 5 (інтервал 1,5, Times New., 14ст.)**

Форма подання результатів виконаної роботи:

Теоретичні питання – на семінарському занятті - усна відповідь.

Практичне завдання – виконання на Elearn

Критерії оцінювання (максим. 10 балів)

Теоретичні питання 5 балів - відповідь на семінарському занятті;

Практичне завдання: 5 балів - оформлення власних думок стосовно порушеного питання відповідно до вимог

0 бали - відсутність виконаного завдання

Термін виконання завдання - відповідно до графіку семінарських занять

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ТЕОРЕТИЧНИ ПИТАНЬ

Загальні положення.

Постановою ВРУ Про право власності на окремі види майна від 17 червня 1992 року затверджено Перелік видів майна, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України та Спеціальний порядок набуття права власності громадянами на окремі види майна (СП).

Так, не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України таке майно:

- зброя, боєприпаси (крім мисливської і пневматичної зброї, зазначеної в СП, і боєприпасів до неї, а також спортивної зброї і боєприпасів до неї, що придбаваються громадськими об'єднаннями з дозволу органів внутрішніх справ),

- бойова і спеціальна військова техніка,

- ракетно-космічні комплекси;

- вибухові речовини й засоби вибуху;

- всі види ракетного палива, а також спеціальні матеріали та обладнання для його виробництва;

- бойові отруйні речовини;

- наркотичні, психотропні, сильнодіючі отруйні лікарські засоби (за винятком отримуваних громадянами за призначенням лікаря);

- протирадові установки;

- державні еталони одиниць фізичних величин;

- спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації.

Зазначені засоби не можуть також перебувати у власності юридичних

осіб недержавних форм власності;

• електрошокові пристрої та спеціальні засоби, що застосовуються правоохоронними органами, крім газових пістолетів і револьверів та патронів до них, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії.

З відповідного дозволу **громадяни** набувають права власності на такі види майна, придбаного ними:

а) на вогнепальну гладкоствольну мисливську зброю - органами внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 21-річного віку; на вогнепальну мисливську нарізну зброю (мисливські карабіни, гвинтівки, комбіновану зброю з нарізними стволами) - органами внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 25-річного віку; на газові пістолети, револьвери і патрони до них, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії, - органами внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 18-річного віку; на холодну зброю та пневматичну зброю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду - органами внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 18-річного віку;

Так, у згадану вище Постанову від 17 червня 1991 р. були внесені доповнення, за якими статус обмежених у цивільному обороті речей було надано газовим пістолетам, револьверам і патронам до них, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії; холодній зброї та пневматичній зброї калібром понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду. У зв'язку з лобюванням окремими суспільними колами проекту закону «Про зброю» можливі зміни правового режиму короткоствольної вогнепальної зброї.

б) на об'єкти, що перебувають на державному обліку як пам'ятки історії та культури, - спеціально уповноваженими державними органами охорони пам'яток історії та культури (Мінкультури, Мінінвестбудом і Головархівом України);

в) на радіоактивні речовини - Державним комітетом України з ядерної та радіаційної безпеки у разі наявності висновку органів територіальної санітарно-епідеміологічної служби про можливість використання цих речовин майбутнім власником в існуючих у нього умовах.

Віднесення об'єкта цивільних прав до категорії обмежено оборотоздатних об'єктів зумовлене не лише властивостями самого об'єкта, який без належного контролю над ним може становити потенційну небезпеку для оточуючих (радіоактивні речовини, вогнепальна зброя) і потребою захисту приватних інтересів, а й необхідністю охороняти і захищати інтереси публічні, які можуть бути порушені у разі неконтрольованого процесу володіння, користування чи розпорядження такими об'єктами (наприклад, об'єкти, що перебувають на державному обліку як пам'ятки історії та культури).

У цивільному обороті разом з об'єктами, які законодавець відносить до обмежено оборотоздатних об'єктів, можуть бути і так звані квазі-обмежено оборотоздатні об'єкти, набуття, користування і відчуження яких потребує спеціальних правил. Своєрідними квазіобмеженими об'єктами обороту виступає валюта і валютні цінності, лікарські засоби та деякі інші речі.

Спеціальне законодавство, в якому встановлені обмеження щодо оборотоздатності тих чи інших об'єктів, повинно бути переглянуто з метою приведення його у відповідність до чинного законодавства з урахуванням сучасних реалій.

Проблемні питання переходу права власності на зброю в порядку спадкування

Термін «зброя» можна знайти в Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України, затвердженої Наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 21.10.2003 № 200.

Так, відповідно пункту 1.3 зброя - це предмети та пристрої, що призначені для ураження живих цілей, кораблів, літаків (вертольотів) та інших об'єктів і не мають іншого призначення.

Спадкування – перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців).

Зброя є одним із видів майна, яке обмежено в обороті.

При цьому, відповідно до ст. 9 Закону України «Про державні нагороди України», відзнака «Іменна вогнепальна зброя» встановлюється для нагородження офіцерського складу Збройних Сил України, Державної прикордонної служби України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також Державної спеціальної служби транспорту, поліцейських та державних службовців, які мають офіцерське звання. Отже, іменна вогнепальна зброя може набуватися у власність особами офіцерського складу окремих органів та особами, котрі мають офіцерське звання. Однак, законодавець не уточнює види зброї, що можуть бути зараховані до іменної вогнепальної зброї, та вік, із якого особи мають право отримувати у власність іменну вогнепальну зброю.

Таким чином, зброя може належати лише певним учасникам обороту, а перебування зброї в цивільному обороті допускається лише за спеціальним дозволом органів поліції.

Порядок та особливості спадкування зброї

Цивільним кодексом України (ст. 1218) визначено, що до складу спадщини входять усі права й обов'язки що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини та не припинилися внаслідок його смерті. Тож до спадкоємців під час спадкування може переходити виключно право власності на зброю, а не зброя як матеріальна річ, незалежно від її вартості. Відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від

17.06.1992 № 2471-ХІІ, право власності на зброю набувається за наявності спеціального дозволу органів поліції.

На сьогоднішній день законодавство України не містить чіткого порядку та особливостей спадкування зброї. Єдина норма, яка стосується цього питання, міститься в Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затвердженій Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21.08.1998 № 622 (далі – Інструкція).

Так, у разі смерті власника нагородна, нарізна вогнепальна та інша зброя військових зразків, мисливська нарізна або гладкоствольна вогнепальна зброя, основні частини зброї й бойові припаси до неї, пневматична, холодна та охолощена зброя, пристрої й патрони до них у п'ятиденний строк здаються близькими особами до органів поліції на тимчасове зберігання до вирішення питання щодо спадкування майна (але на строк не більше ніж шість місяців).

Визначення терміну «близькі особи» міститься в Законі України «Про запобігання корупції» (стаття 1) близькі особи - члени сім'ї, а також чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний та двоюрідний брати, рідна та двоюрідна сестри, рідний брат та сестра дружини (чоловіка), племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, батько та мати дружини (чоловіка) сина (дочки), усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням.

Якщо хтось зі спадкоємців бажає таку зброю (крім нагородної) залишити у власності та користуватися нею, вона може бути зареєстрована на його ім'я в установленому законодавством порядку.

Якщо ж серед спадкоємців немає осіб, які можуть мати або мають право на зберігання зброї, вона ними повинна бути в місячний строк продана або подарована особі, що має дозвіл органів поліції на придбання зброї.

Спадкування нагородної зброї

За загальним правилом після смерті нагородженого, за наявності спадкоємців, нагорода залишається у сім'ї померлого.

Нагородна короткоствольна вогнепальна нарізна зброя (пістолети, револьвери) може бути залишена у власності спадкоємців або передана на тимчасове чи постійне зберігання до музею після приведення її у стан, не придатний для стрільби в майстернях з ремонту зброї (довідка про переробку повинна знаходитися в особовій справі власника). Така зброя вважається масогабаритним макетом і знімається органами поліції з обліку власників нагородної зброї.

Окремі проблемні питання документального оформлення права на спадщину на зброю

З урахуванням обмеженої оборотоздатності зброї свідоцтво про право на спадщину на зброю може бути видане виключно за наявності дозволу відповідного органу поліції на придбання зброї. Тобто, якщо спадкоємець не досяг віку, з якого він може отримати дозвіл на придбання у власність, носіння, користування і зберігання відповідного виду зброї, який входить до складу спадщини, або ж спадкоємець не має відповідного статусу для отримання дозволу на придбання у власність шляхом спадкування пристроїв для відстрілу гумових куль, у такому випадку він не може отримати свідоцтво про право на спадщину на зброю. В інакшому випадку видача свідоцтва про право на спадщину на зброю таким спадкоємцям буде розцінюватися як порушення порядку придбання, зберігання, передачі іншим особам зброї, за що, відповідно до закону, настає адміністративна або кримінальна відповідальність.

В положенні п. 12.16 Інструкції, зазначено, що, якщо серед спадкоємців немає осіб, які мають право на зберігання зброї, у місячний строк після

вирішення питання про спадкування зброї зброя має бути реалізована в установленому законодавством України порядку особі, яка має дозвіл органів поліції на придбання зброї, основних частин зброї, пристрою, або здана на реалізацію в магазин з торгівлі зброєю, спеціальними засобами активної оборони. Таким чином, спадкоємці не отримують правовстановлюючого документа на зброю, отже, і відчужити її належним особам не зможуть, інакше такі дії кваліфікуватимуться як злочин або адміністративне правопорушення.

Проте якщо спадкоємців декілька, один із яких отримав у встановленому законом порядку дозвіл на придбання зброї, а інші або не отримали, або є малолітніми, неповнолітніми, недієздатними чи обмежено дієздатними особами, то виникає проблема спадкування, адже, з одного боку, не всі спадкоємці мають право на перехід до них частки у праві власності на зброю, а з іншого – річ є неподільною, тому спадкування лише частки у праві власності на зброю унеможливить користування та розпорядження успадкованою зброєю.

У такому випадку наявність у складі спадщини неподільних речей зумовлює необхідність укладення договору про зміну розміру часток у спадщині, оскільки, згідно зі ст. 183 Цивільного Кодексу України, неподільні речі неможливо поділити без втрати їх цільового призначення чи часткової втрати їх корисної властивості. При цьому предметом договору про зміну розміру часток у спадщині може виступати частина спадкового майна. Неподільна річ не може виступати об'єктом спору про виділ частки в натурі. Якщо право власності на неподільну річ належить декільком особам, право на частку речі може бути визначено й реалізовано в грошовому еквіваленті. У цьому випадку власник, який вимагає виділу, отримає в рахунок своєї частки грошову компенсацію.

Крім того, варто відмежовувати договори про зміну розміру часток у спадщині від договорів про поділ (розподіл) спадщини, оскільки сутність цих договорів є різною. Якщо в першому випадку йдеться про зміну розміру ідеальних часток у спадщині, то в другому – про поділ майна між спадкоємцями в натурі. До відносин, що виникають під час поділу спадщини в

натурі, застосовуються норми, які регулюють спільну власність (глава 26 Цивільного Кодексу України).

Судова практика

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду в межах справи № 440/2568/20 від 23 квітня 2021 року, адміністративне провадження № К/9901/3055/21 (ЄДРСРУ № 96498237) досліджував алгоритм спадкування зброї.

Отже, проблему спадкування зброї в разі наявності кількох спадкоємців, тільки один із яких має право одержати дозвіл органів поліції на право придбання зброї, можна вирішити шляхом укладення договору про зміну розміру часток у спадщині. Закон не містить застереження стосовно укладення договору про зміну розміру частки у спадщині обов'язково всіма спадкоємцями. Головне, щоб сторонами такого договору були щонайменше двоє спадкоємців.

Право власності на криптовалюти

Сучасне суспільство проявило зацікавленість у криптовалютах, з яких найбільшою за капіталізацією є Bitcoin.

Нині в Україні легко можна придбати криптовалюти просто у людини, яка ними володіє, через криптомати чи криптовалютні біржі (до прикладу Kupa.io), затративши при цьому 5-10 хвилин, маючи готівку чи банківську картку. Одержавши криптовалюту на свій електронний гаманець, приватний ключ до якого належить тільки Вам, Ви стаєте безпосереднім її власником і можете розпоряджатися нею на власний розсуд.

При цьому, у дискусіях обговорюється питання чи є криптовалюти об'єктом цивільних прав, якщо так, то до яких саме об'єктів вони відносяться?

Відповідно до ст. 177 ЦКУ об'єктами цивільних прав є речі, зокрема гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги,

результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні та нематеріальні блага.

З цієї статті Закону ми бачимо, що інші матеріальні і нематеріальні блага являють собою невичерпний перелік об'єктів цивільних прав. Враховуючи, що благами називаються засоби, придатні для задоволення людських потреб, а криптовалюти в свою чергу задовольняють економічні потреби так як дозволяють без будь-яких посередників здійснювати їх передачу, задовольняє потреби міждержавного обміну дешево, швидко, мікроплатежами, тощо та без будь-яких посередників, то криптовалюти і є благами. А от матеріальними, нематеріальними чи матеріально-нематеріальними, оскільки задовольняють матеріальні (економічні) потреби, але не мають матеріального (фізичного) існування потребують окремого дослідження.

Ще у лютому 2022 року Верховна Рада прийняла, а президент підписав закон №2074-IX «Про віртуальні активи», у якому закріплювався статус криптовалюти як власності. Закон досі не набрав чинності, проте нарешті з'явився шанс це питання вирішити.

На сьогодні у Верховній Раді зареєстровано два законопроекти про легалізацію віртуальних активів в Україні — №10225 від 7 листопада 2023 року, який підготовлений НКЦПФР (далі — Основний законопроект), та №10225-1 від 17 листопада 2023 року, над яким працювало Мінцифри (далі — Альтернативний законопроект).

Обидва законопроекти пропонують зміни до Податкового кодексу України (далі — ПКУ) щодо порядку оподаткування віртуальних активів (ВА), що, як очікується, дасть можливість запустити законодавче регулювання ринку ВА. Водночас законопроекти суттєво змінюють основний Закон України «Про віртуальні активи» №2074 та кілька інших законів.

варто розглянути ключові аспекти пропонованих змін до законодавчого регулювання ВА.

Віртуальні активи пропонується визнати цифровими речами. Також їх

класифікація зазнає значних змін:

- Основний законопроект пропонує поділити ВА на: токени електронних грошей, токени з прив'язкою до активів, токени, які визначені індивідуальними ознаками, та інші ВА (зокрема сервісні токени).

- Альтернативний законопроект пропонує поділити ВА на: токени електронних грошей, токени, пов'язані з активами, службові токени та некласифіковані віртуальні активи.

Звичні для широкого загалу криптоактиви, такі як біткоїн чи ефір, варто розглядати як інші (некласифіковані) віртуальні активи.

Також треба звернути увагу на послуги на ринку ВА, які можуть надавати авторизовані постачальники. До таких будуть належати зберігання та адміністрування, діяльність оператора торговельного майданчика, обмін ВА на гроші або інші ВА, виконання замовлень на ВА, (публічне) розміщення ВА, переказ ВА, отримання і передача замовлень на ВА, надання консультацій щодо ВА, управління портфелем ВА.

Додатково Альтернативний законопроект окремо виділяє діяльність із майнінгу.

Поки Закон України «Про віртуальні активи» №2074-IX (Закон №2074-IX) якось тихо відзначив два роки від свого прийняття, для крипторинку України виник привід ще раз собі пригадати мудрість Конфуція: «Не має значення, як повільно ти йдеш, якщо ти не зупиняєшся».

Так, 22 березня 2024 року, Міжнародним валютним фондом було оприлюднено Оновлену програму щодо України в рамках механізму розширеного фінансування, в якій МВФ передбачив і зміни законодавства

щодо віртуальних активів.

Зокрема, на думку МВФ, чинна законодавча база для віртуальних активів може створювати ризики для цінової стабільності та ефективності монетарної трансмісії. А тому, до кінця грудня 2024 року передбачено, що Національний банк України (НБУ) та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) за технічної допомоги МВФ та після консультацій із його співробітниками, мають спільно підготувати оновлений варіант законодавства щодо регулювання ринку віртуальних активів, аби привести його у відповідність до найкращих міжнародних практик.

Запропонований законопроект має враховувати цілі економічного розвитку та забезпечувати пом'якшення ризиків для цінової та фінансової стабільності України.

А це значить, що існуючий Закон №2074-IX буде однозначно переглянуто, а очікувати підписання Президентом України оновленого варіанту при найбільш оптимістичних прогнозах варто не раніше початку 2026 року.

У Європейському Союзі з 30 грудня 2024 року почне діяти згаданий регламент Markets in crypto-assets (MiCA). Це документ, який встановлює загальні правила обігу, зберігання, емісії та інших аспектів, пов'язаних із криптоактивами на території ЄС. Враховуючи перспективи вступу України в ЄС, варто враховувати положення цього регламенту, оскільки потенційно спори в українських судах будуть вирішуватися з прямим застосуванням норм MiCA.

P.S.

Чи має право ФО – декларант відобразити у одноразовій (спеціальній) добровільній декларації наявність криптовалюти?

Деякі податківці помилково вказують, що оскільки на сьогодні криптовалюта не має визначеного правового статусу в Україні, відсутня

нормативна база для її класифікації та регулювання операцій з нею, то підстав для її відображення декларантом у одноразовій (спеціальній) добровільній декларації немає.

Однак, Законом України «Про запобігання корупції» передбачено, що суб'єкти декларування зобов'язані подавати декларації про свій майновий стан, включаючи всі види майна, зокрема, нематеріальні активи. У п. 2 ч. 1 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» зазначається, що суб'єкти декларування повинні відображати в декларації всі нематеріальні активи, до яких відноситься і криптовалюта.

НАЗК роз'яснило, що криптовалюта має бути відображена в розділі «Нематеріальні активи» електронної декларації.

У даному розділі зазначається:

- Тип активу — назва криптовалюти. Якщо відсутнє відповідне найменування в списку, виберіть «Інше» й зазначте скорочену та повну назву активу, який наявний, наприклад, BNB (Binance Coin) тощо.

- Кількість криптовалюти. Ця кількість зазначається станом на останній день періоду, коли подається декларація держслужбовця до НАЗК. Кількість криптовалюти певного виду може змінюватися за рахунок її обміну (конвертації) на інші види криптовалюти.

- Вартість криптовалюти. Вартість криптовалюти зазначається в грошовій одиниці України на момент придбання.

- Дата придбання активу.

Ідентифікатор (у полі «Ідентифікатор у системі обігу віртуальних активів (публічна адреса)» має зазначатися публічна адреса криптовалюти, так званий публічний (відкритий) ключ). Ідентифікатор є обов'язковим. Наприклад, у справі № 761/33869/21 Київський апеляційний суд зазначив, що навіть за умови придбання віртуального активу за готівкові кошти через посередництво третьої особи (посередника) в будь-якому разі відбувається відображення трансакцій у розподіленому реєстрі на користь особи, що користується послугами посередника, зокрема створення гаманця, який містить публічну адресу

криптовалюти, придбання криптовалюти тощо.

Отже, ненадання суб`єктом декларування інформації про публічну адресу задекларованої ним криптовалюти свідчить про відсутність належних доказів, що підтверджують факт набуття у власність криптовалюти.

Тому при зазначенні в електронній декларації інформації щодо криптовалюти вам потрібно зазначити назву криптовалюти, кількість одиниць на останній день звітного періоду, їх вартість у гривнях на дату придбання або декларування, дату придбання, а також публічну адресу криптовалютного гаманця.

Право власності на культурні цінності

Культурні цінності є особливим об`єктом цивільних прав, специфіка яких обумовлена їх суттєвим значенням для держави та суспільства в цілому з точки зору їхньої історії, культури і науки.

З цивілістичної позиції культурні цінності слід визначити як унікальні та незамінні неживі речі, створені людиною чи піддані їй цілеспрямованому впливу, що мають художнє, історичне, етнографічне чи наукове значення, здатні задовольняти духовні або духовні та матеріальні потреби учасників цивільних правовідносин та суспільства в цілому й стосовно яких передбачений особливий правовий режим обороту та охорони.

Нерухомими культурними цінностями є об`єкти, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та втрати їх археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього значення.

До рухомих культурних цінностей належать речі, що можна вільно переміщувати у просторі та які мають археологічне, естетичне, етнологічне, історичне, мистецьке, наукове чи художнє значення;

Правовий режим культурних цінностей визначає особливі вимоги до власників стосовно їх утримання. Насамперед це стосується існування законодавчих обмежень у користуванні та розпорядженні культурними цінностями, а також специфічних обов`язків у їхніх власників. Так, вони

охоплюють вимоги щодо утримання пам'яток культурної спадщини, згідно з якими на власника покладається обов'язок її утримувати в належному стані, своєчасно провадити ремонт, захищати від пошкодження, руйнування або знищення відповідно до положень закону та умов охоронного договору.

Цивільно-правова охорона культурних цінностей включає сукупність цивільно-правових засобів, спрямованих на забезпечення їхнього збереження: дозволяння права приватної власності на культурні цінності зі встановленням певних меж та вимог для власників, регламентацію здійснення чинних та придбання нових прав.

Превентивні засоби охорони мають на меті запобігти загибелі або псування культурних цінностей, а в деяких випадках – відшкодування заподіяної ним шкоди: припинення безгосподарного поводження з культурними цінностями, визнання недійсними вчинених з ними правочинів, покладання обов'язку по відновленню цінностей в первинний стан, припинення діяльності, що створює загрозу існування нерухомої історикокультурної цінності або центрам зосередження культурних цінностей тощо.

Порушення цивільних прав на культурні цінності зумовлює застосування належних механізмів їхнього захисту, що передбачають використання різних засобів, які можна об'єднати у дві групи: речево-правові (віндикаційні, негативні, петиторні позови) та зобов'язально-правові (позов про визнання правочину, вчиненого відносно культурної цінності, недійсним, відшкодування збитків тощо).

До альтернативних (позасудових) механізмів вирішення спорів, пов'язаних з культурними цінностями, законодавство та міжнародна практика відносять перемовини, медіацію та арбітраж.

Основною правовою формою участі культурних цінностей у цивільному обороті виступають цивільно-правові зобов'язання, які можна класифікувати на такі, що спрямовані на передачу культурних цінностей у власність, та ті, що спрямовані на передачу цінностей у користування. Доводиться необхідність нотаріального посвідчення правочинів, які вчиняються відносно рухомих

культурних цінностей, які мають значну вартість (50 і більше розмірів мінімальних заробітних плат) та їхньої державної реєстрації, закріплення права покупця ініціювати проведення експертизи цінності перед укладенням договору купівля-продажу та низку інших вимог. Це страхує потенційного покупця від придбання підробки або цінності, яка перебуває у розшуку.

Аукціонна форма торгівлі є найбільш поширеною формою продажу культурних цінностей, що обумовлене формуванням саме на аукціонних майданчиках загального рівню цін на предмети мистецтва, а також основних тенденцій в торгівлі настільки унікальним товаром, як культурні цінності.

Особливим суб'єктом аукціонної торгівлі виступає аукціонер, правові обов'язки якого перед продавцем ґрунтуються на положеннях договору комісії чи агентського договору.

У контексті глобалізації ринку предметів мистецтва має вирішуватися проблема визначення права, що належить застосовувати до цивільних правовідносин з іноземним елементом, об'єктом яких виступають культурні цінності. Використання усталених колізійних прив'язок «право місцезнаходження речі» (*lex rei sitae*) чи «право місця укладення правочину» (*lex loci contractus*) по відношенню до всіх культурних цінностей не завжди відповідає інтересам збереження культурної спадщини. У зв'язку з цим доцільним вбачається використання права держави, в якій культурна цінність зареєстрована як об'єкт культурної спадщини. Стосовно інших культурних цінностей має застосовуватись право місця знаходження речі (*lex rei sitae*) або право місця укладення правочину (*lex loci contractus*).

Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21.09.1999 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text> Інструкція про порядок оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей та контролю за їх переміщенням через державний кордон України № 258 від 22.04.2002 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0571-02#Text> передбачають порядок оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей та контролю за їх переміщенням через

державний кордон України фізичними особами (громадянами України, іноземцями, особами без громадянства) та юридичними особами (суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності будь-якої форми власності, державними та громадськими установами, представництвами іноземних компаній, дипломатичними представництвами, міжнародними організаціями тощо).

Перелік сувенірних виробів, предметів культурного і ужиткового призначення серійного та масового виробництва, на вивезення (тимчасове вивезення) яких дозвіл Мінкульт України не потрібен:

- творів сучасного мистецтва, предметів народних художніх промислів, сувенірів, придбаних у торговельній мережі;
- живопису, пластики малих форм, авторської графіки, гобеленів, виробів декоративно-ужиткового мистецтва з кераміки, фарфору, фаянсу, скла, дерева, металу, текстилю та інших матеріалів, створених після 1950 р.

Законом України "Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей" передбачено, що у разі прийняття центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей, рішення про можливість вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей власнику культурних цінностей чи уповноваженій ним особі видається свідоцтво встановленого зразка на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей (далі - Свідоцтво). Свідоцтво установленого Кабінетом Міністрів України зразка є підставою для пропуску зазначених у ньому культурних цінностей за межі митної території України. Вивезення культурних цінностей без цього свідоцтва забороняється.

Відносини, пов'язані з вивезенням культурних цінностей за межі митної території України, регулюються Законом України від 21.09.99 №1068 - XIV "Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей". Відповідно до статті 11 Закону: заявлені до вивезення культурні цінності підлягають обов'язковій державній експертизі.

Свідоцтво на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних

цінностей є підставою для пропуску зазначених у ньому культурних цінностей за межі митної території України. Вивезення культурних цінностей без цього свідоцтва забороняється.

Тому, для того, щоб вивезти будь-яку культурну цінність за межі митної території України необхідно:

- ✓ оформити право власності на предмет (договір дарування, купівлі-продажу, спадщина та ін.) - від 1 до 7 днів;
- ✓ провести державну експертизу предмету - від 7 до 90 днів;
- ✓ отримати свідоцтво на право вивезення предмету - від 1 до 30 днів;
- ✓ за необхідності, провести митне оформлення предмету - від 1 до 5 днів.

Якщо Ви вважаєте, що певна річ не є культурною цінністю, але є підстави вважати, що можуть виникнути ускладнення при проходженні митного контролю, то не обходимо отримати довідку в тому же Управлінні контролю за переміщенням культурних цінностей та охорони культурної спадщини, що об'єкт культурного призначення не є культурною цінністю.

Поверненню в Україну підлягають:

- ✓ культурні цінності, незаконно вивезені з території України;
- ✓ культурні цінності, евакуйовані з території України під час війн та збройних конфліктів і не повернуті назад;
- ✓ культурні цінності, тимчасово вивезені з території України і не повернуті в Україну.

Культурні цінності, які знаходяться за межами України на законних підставах, можуть бути повернуті шляхом укладення договору купівлі-продажу з власником культурних цінностей, обміну їх на взаємовигідних умовах або отримання в подарунок.

Культурні цінності, які на законних підставах перебувають у власності фізичних або юридичних осіб України, але походження, яких пов'язано з

історією та культурою інших держав, можуть бути повернуті до цих держав шляхом укладення договору купівлі- продажу з власником культурних цінностей, обміну на взаємовигідних умовах або отримання в подарунок.

Згідно з поясненнями до УКТЗЕД, затвердженому Наказом Міндоходів від 14.01.14 №15 "Про погодження пояснень до Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності", до Розділу XXI "ТВОРИ МИСТЕЦТВА, ПРЕДМЕТИ КОЛЕКЦІОНУВАННЯ ТА антикваріат" в Групі 97 "Твори мистецтва, предмети колекціонування та антикваріат" до антикваріату відносяться вироби віком старше 100 років.

Пред'явлені до вивезення (тимчасового вивезення) та повернуті після тимчасового вивезення культурні цінності підлягають обов'язковій державній експертизі. Порядок проведення державної експертизи культурних цінностей та розміри плати за неї затверджуються постановою Кабінетом Міністрів України.

ДОДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ

ЗАТВЕРДЖЕНО постановою Кабінету Міністрів України від 25 листопада 2015 р. № 963 ПОРЯДОК

видачі свідоцтва на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей або відмови в його видачі, переоформлення, анулювання (витяг)

1. Цей Порядок визначає процедуру видачі (відмови у видачі) суб'єкту господарювання, переоформлення, анулювання свідоцтва на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей (далі - свідоцтво).

2. У цьому Порядку терміни вживаються у значенні, наведеному в Законах України [“Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей”](#), [“Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності”](#), [“Про музеї та музейну справу”](#), [“Про Національний архівний фонд та архівні установи”](#) та [Порядку проведення державної експертизи культурних цінностей](#), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2003 р. № 1343 (Офіційний вісник України, 2003 р., № 35, ст. 1889).

3. Суб'єкт господарювання, який має намір вивезти або тимчасово вивезти з території України культурні цінності, або уповноважена ним особа подає письмову заяву про видачу свідоцтва до центру надання адміністративних послуг.

До заяви про видачу свідоцтва додаються документи, передбачені статтями 15 і 24 [Закону України](#) “Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей”.

4. Порядок вивезення за межі митної території України музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань, що належать до державної частини Музейного фонду України, та предметів музейного значення, що підлягають внесенню до державної частини Музейного фонду України, визначено [статтею 22](#) Закону України “Про музеї та музейну справу”.

5. Порядок тимчасового вивезення за межі митної території України культурних цінностей визначено [статтею 24](#) Закону України “Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей”.

Обмеження щодо строку такого вивезення визначено [статтею 116](#) Митного кодексу України.

6. Строк видачі свідоцтва, підстави для його анулювання визначені [статтею 4¹](#) Закону України “Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності”.

7. Заявникові може бути відмовлено у видачі свідоцтва з підстав, визначених [статтею 25](#) Закону України “Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей” та [статтею 4¹](#) Закону України “Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності”.

8. За результатами розгляду заяви про видачу свідоцтва та доданих до неї документів МКІП видає свідоцтво разом з відповідним переліком (за потреби) та примірником фотографій культурних цінностей або мотивовану відмову у видачі свідоцтва.

Свідоцтво оформлюється на бланку відповідно до [зразка](#), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 червня 2000 р. № 984 (Офіційний вісник України, 2000 р., № 25, ст. 1052).

На свідоцтві проставляється дата, прізвище та ініціали уповноваженої посадової особи МКІП, її особистий підпис, який скріплюється гербовою печаткою МКІП.

На кожній сторінці переліку культурних цінностей та на кожній фотографії, що додаються до свідоцтва, уповноважена посадова особа МКІП проставляє номер і дату видачі свідоцтва, власні прізвище та ініціали, особистий підпис, який скріплюється гербовою печаткою МКІП.

У разі тимчасового вивезення культурних цінностей з території України у свідоцтві зазначається строк перебування культурних цінностей поза межами території України.

9. Перший примірник свідоцтва разом з відповідним переліком (за наявності) та примірником фотографій культурних цінностей видається суб'єкту господарювання особисто або надсилається поштовим відправленням з описом вкладення.

МКІП вносить до єдиного державного інформаційного веб-порталу “Єдине вікно для міжнародної торгівлі” у формі електронних документів, засвідчених кваліфікованим електронним підписом, видані свідоцтва в день їх видачі.

11. У разі усунення причин, що стали підставою для відмови у видачі свідоцтва, суб'єкт господарювання подає до центра надання адміністративних послуг заяву про видачу свідоцтва, документи, необхідні для видачі свідоцтва, і документи, які засвідчують усунення причин, що стали підставою для відмови у видачі свідоцтва.

Повторний розгляд документів МКІП здійснюється у строк, що не перевищує п'яти робочих днів з дня їх отримання.

12. Переоформлення, анулювання свідоцтва здійснюються відповідно до [статті 4¹](#) Закону України “Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності”.

13. Внесення МКІП відомостей про свідоцтво до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань здійснюється відповідно до [статті 6](#) Закону України “Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності” і [статті 9](#) Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань”.

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ПРАКТИЧНОГО КЕЙСУ

Ознайомтеся з публікацією видання Deutsche Welle.

Вікторія Власенко. Чи має позов до ЄСПЛ щодо "скіфського золота" шанси на успіх

<https://www.dw.com/uk/skifske-zoloto-comu-pozov-krimskih-muzeiv-do-espl-ne-mae-sansiv-na-uspih/a-68269070>

«Музеї в окупованому Криму поскаржилися в ЄСПЛ через передачу Нідерландами "скіфського золота" Україні. Правники бачать у справі мізерні шанси на успіх.

На початку тижня спецпредставник президента Росії з міжнародного культурного співробітництва Михайло Швидкой у коментарі російському інформаційному агентству ТАСС заявив, що чотири музеї в окупованому

Криму подали позов до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Вони оскаржують рішення про передачу "скіфського золота", яке було в їхніх експозиціях до російської окупації, з Нідерландів, де його виставляли перед анексією 2014 року, до України. За словами Швидкого, кримські музеї вважають, що відповідне рішення суду в Нідерландах порушує їхні права. Він відзначив, що можливості "вирішити це питання на території Нідерландів вичерпалися" і тому музеї Криму звернулися до Європейського суду з прав людини, очікуючи, що він "може відновити справедливість".

Скарги від імені чотирьох музеїв тимчасового окупованого Криму у справі про "скіфське золото" надійшли до ЄСПЛ ще наприкінці минулого року, проте жодне рішення щодо цієї справи поки що не ухвалене. Цю інформацію повідомили у пресслужбі суду у відповідь на запит DW. "Ми можемо підтвердити, що 5 жовтня 2023 року чотири музеї Криму подали скарги до суду проти України та Нідерландів. Скарги були зареєстровані як одна справа", - йдеться у відповіді ЄСПЛ. У пресслужбі суду наголосили, що жодне рішення щодо цієї справи ще не ухвалене.

Кількарічна Одисея "скіфського золота"

У 2013 році чотири кримські музеї: Центральний музей Тавриди, Керченський історико-культурний заповідник, Національний заповідник Херсонес Таврійський та Бахчисарайський історико-культурного заповідник надали частину своїх колекцій для закордонних виставок "Крим. Золотий острів у Чорному морі", які склалися з предметів так званого "скіфського золота". На момент незаконної анексії Росією українського Криму у лютому 2014 року виставка перебувала у приватному музеї Алларда Пірсона в Амстердамі. Після її завершення питання, кому має бути передано колекцію "скіфського золота" - музеям в окупованому Криму чи українській державі, - вирішувалося у нідерландських судах. Лише у червні 2023 року Верховний суд Нідерландів

виніс остаточне рішення - передати експонати Україні.

У російському МЗС передачу "скіфського золота" з музеїв незаконно окупованого півострова Україні назвали нелегітимною. Речниця відомства Марія Захарова заявила, що це рішення суперечить практиці міжмузейних обмінів і "не відповідає моральним принципам". За її словами, ухваливши його, Верховний суд Нідерландів "замаскував фактичну крадіжку культурних цінностей".

Росія втратила право звертатися до ЄСПЛ після того, як у березі 2022 року її було виключено зі складу Ради Європи через повномасштабне військове вторгнення в Україну. З 16 вересня 2022 року Москва офіційно перестала бути стороною Європейської конвенції з прав людини, на підставі якої діє ЄСПЛ. І якби до ЄСПЛ звернулася РФ як держава, то така скарга вважалася б автоматично неприйнятною, пояснив у коментарі DW професор Ліверпульського університету в Англії Костянтин Дегтярьов, який спеціалізується на законодавстві у сфері захисту прав людини. "Проте навіть якщо ці музеї де-факто перебувають під російською юрисдикцією, вони мають право подавати позов до ЄСПЛ, бо діють як юридичні особи і звертаються до суду через (як вони вважають. - Ред.) порушення їхніх прав власності", - сказав Дегтярьов.

При цьому правник наголошує, що "ця справа має дуже маленькі, фактично нульові шанси на успіх через проблеми з точку зору юрисдикції та багато інших причини і обставин". "Культурні цінності належать державі Україна, і тому ні Україна, ні Нідерланди не порушують в право власності", - наголошує Дегтярьов.

Тепер ЄСПЛ має ухвалити рішення, чи є справа кримських музеїв щодо "скіфського золота" прийнятною. Якщо вона буде визнана неприйнятною, тоді "вона буде відхилена одноосібно суддею чи комітетом", пояснює експерт. "Якщо суд дійде висновку, що в ній існує спірна вимога, тоді ця заява буде передана урядам держав-відповідачів для того, щоб вони надали свої коментарі", - пояснив Дегтярьов»

Відновіть хронологічно події, про які стало відомо вам з цієї публікації використовуючі доступні джерела. Спрогнозуйте результат розгляду справи у ЄСПЛ.

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ПРАКТИЧНОГО КЕЙСУ

Дайте правову оцінку даної Постанови

ПОСТАНОВА ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

25 січня 2023 року

м. Київ

справа № 260/2609/21

провадження № К/990/16850/22

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду: судді-доповідача - Єзерова А.А. суддів: Берназюка Я.О., Кравчука В.М. розглянув у порядку письмового провадження адміністративну справу за касаційною скаргою Заступника керівника Закарпатської обласної прокуратури

на постанову Восьмого апеляційного адміністративного суду від 01 лютого 2022 року (головуючий суддя Гудим Л.Я., судді Довгополов О.М., Гуляк В.В.) у справі №260/2609/21

за позовом Мукачівської окружної прокуратури Закарпатської області до Виконавчого комітету Чинадіївської селищної ради,

третя особа - Департамент культури, національностей та релігій Закарпатської ОДА

про визнання дій протиправними і зобов'язання вчинити певні дії

I. РУХ СПРАВИ

1. Мукачівська окружна прокуратура Закарпатської області звернулася до Закарпатського окружного адміністративного суду з позовом до Виконавчого комітету Чинадіївської селищної ради, третя особа - Департамент культури, національностей та релігій Закарпатської ОДА, у якому просила:

- визнати протиправною бездіяльність Виконавчого комітету Чинадіївської селищної ради Закарпатської області щодо невиконання вимог чинного законодавства України щодо виготовлення облікової документації на об'єкт культурної спадщини національного значення - Палац графів Шенборнів та подання пропозицій органу охорони культурної спадщини вищого рівня - Департаменту культури, національностей та релігій Закарпатської обласної державної адміністрації про занесення такого до Державного реєстру

нерухомих пам'яток України;

- зобов'язати Виконавчий комітет Чинадіївської селищної ради Закарпатської області виконати вимоги чинного законодавства України щодо виготовлення облікової документації на об'єкт культурної спадщини національного значення - Палац графів Шенборнів та подання пропозицій органу охорони культурної спадщини вищого рівня - Департаменту культури, національностей та релігій Закарпатської обласної державної адміністрації про занесення такого до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

2. Рішенням Закарпатського окружного адміністративного суду від 05 жовтня 2021 року позов задоволено повністю.

3. Постановою Восьмого апеляційного адміністративного суду від 01 лютого 2022 року рішення Закарпатського окружного адміністративного суду від 05 жовтня 2021 року скасовано та прийнято нову постанову, якою в задоволенні позову відмовлено.

4. Не погодившись з таким судовим рішенням суду апеляційної інстанції, Заступник керівника Закарпатської обласної прокуратури звернувся до Верховного Суду з касаційною скаргою, в якій просить скасувати постанову суду апеляційної інстанції, натомість, залишити в силі рішення суду першої інстанції.

5. Від Виконавчого комітету Чинадіївської селищної ради надійшов відзив на касаційну скаргу, в якому він просить суд залишити касаційну скаргу без задоволення, а постанову суду апеляційної інстанції - без змін.

II. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6. Судами першої та апеляційної інстанції встановлено, що Мукачівською окружною прокуратурою в ході здійснення представницьких повноважень вивчено стан дотримання охорони культурної спадщини на території Чинадіївської ОТГ Закарпатської області. За результатами опрацювання матеріалів щодо наявності підстав для представництва інтересів держави в суді, виявлено факт протиправної бездіяльності Виконавчого комітету Чинадіївської селищної ради, що полягає у не виготовленні облікової документації на об'єкт культурної спадщини національного значення - Палац графів Шенборнів (охоронний номер №1128-Н) та неподанні до органу охорони культурної спадщини вищого рівня пропозиції про занесення вказаного об'єкта культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

7. Встановлено, що 19 квітня 2006 року укладено охоронний договір від 19 квітня 2006 року №57 між управлінням культури Закарпатської обласної державної адміністрації та ЗАТ «Укрпрофоздоровниця», на строк з 14 березня 2006 року по 14 березня 2055 року щодо охорони Палацу графів Шенборнів. Відповідно до вищенаведеного договору, фактичним користувачем взято на себе зобов'язання щодо охорони пам'ятки архітектури національного значення.

8. Відповідно до [Постанови Ради Міністрів Української РСР від 06 вересня 1979 року №442 «Про доповнення списку пам'яток містобудування і архітектури Української РСР, що перебувають під охороною держави»](#) затверджено список пам'яток архітектури УРСР, до якого, зокрема, включено Палац графів Шенборнів (охоронний номер №1128-Н).

9. З Державного реєстру нерухомих пам'яток України вбачається, що Палац графів Шенборнів, як об'єкт культурної спадщини, до такого не внесений.

10. Згідно з листом відділу освіти, молоді та спорту, у справах дітей та культури Чинадіївської селищної ради від 05 травня 2021 року №01-16/40 Виконавчий комітет Чинадіївської селищної ради з пропозицією про занесення об'єкта культурної спадщини Палац графів Шенборнів, до Державного реєстру нерухомих пам'яток України до консультативної ради з питань охорони культурної спадщини Департаменту культури Закарпатської ОДА, як до органу охорони культурної спадщини вищого рівня, не звертався.

11. З листа вказаного вище листа відділу освіти, молоді та спорту, у справах дітей та культури Чинадіївської селищної ради від 05 травня 2021 року №01-16/40 вбачається, що паспортизація об'єктів культурної спадщини, розташованих на території Чинадіївської ОТГ, в тому числі й Палацу графів Шенборнів, не здійснювалась.

Вказана обставина також підтверджується листом Департаменту культури, національностей та релігій Закарпатської ОДА від 06 травня 2021 року №01-12/575.

12. Мукачівська окружна прокуратура Закарпатської області вважає, що бездіяльність відповідача порушує інтереси держави, у зв'язку з чим звернулася до суду.

III. ОЦІНКА СУДІВ ПЕРШОЇ ТА АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЙ

13. Суд першої інстанції, задовольняючи позов, керувався тим, що невиконання виконавчим комітетом Чинадіївської селищної ради обов'язку щодо виготовлення облікової документації на об'єкт культурної спадщини національного значення - Палац графів Шенборнів та подання пропозицій органу охорони культурної спадщини вищого рівня - Департаменту культури, національностей та релігій Закарпатської обласної державної адміністрації про занесення такого до Державного реєстру нерухомих пам'яток України свідчить про бездіяльність відповідача.

14. Суд апеляційної інстанції з такими висновками не погодився і, відмовляючи у позові, керувався тим, що Палац графів Шенборнів віднесений до пам'ятки архітектури національного значення, відтак у відповідності до вимог [Закону України «Про охорону культурної спадщини»](#) на відповідача не покладається обов'язок щодо подання пропозицій про занесення Палацу графів Шенборнів до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

IV. ДОВОДИ КАСАЦІЙНОЇ СКАРГИ, ВІДЗИВУ НА КАСАЦІЙНУ СКАРГУ

15. Заявник, обґрунтовуючи вимоги касаційної скарги, зазначає, що суд апеляційної інстанції під час вирішення спору надав невірну оцінку положення [Закону України «Про охорону культурної спадщини»](#), за змістом яких саме до компетенції виконавчого органу сільської, селищної, міської ради належить забезпечення виконання повноважень у сфері охорони культурної спадщини, у тому числі подання пропозицій органу охорони культурної спадщини вищого рівня про занесення об'єктів культурної спадщини до

Державного реєстру нерухомих пам'яток України. У даній справі таким уповноваженим органом охорони культурної спадщини є Виконавчий комітет Чинадіївської селищної ради. Утім, Виконавчий комітет Чинадіївської селищної ради з пропозицією про занесення об'єкта культурної спадщини Палац графів Шенборнів до Державного реєстру нерухомих пам'яток України до консультативної ради з питань охорони культурної спадщини Департаменту культури Закарпатської ОДА, як до органу охорони культурної спадщини вищого рівня, не звертався.

16. Заступник керівника Закарпатської обласної прокуратури стверджує, що внесення об'єкта культурної спадщини до Реєстру надає йому статус пам'ятки, а відтак - і всю повноту охорони, визначеної чинним законодавством. Зокрема, забезпечення державою їх збереження, утримання, запобігання руйнуванню тощо.

17. У додаткових поясненнях до касаційної скарги скаржник посилається на правову позицію Верховного Суду, висловлену у постанові від 09 листопада 2022 року у справі №260/437/21.

18. У відзиві на касаційну скаргу відповідач погоджується з висновками суду апеляційної інстанції, а також зазначає, що Виконавчий комітет Чинадіївської селищної ради Мукачівського району Закарпатської області є неналежним відповідачем у цій справі, а належним відповідачем у справі має бути Державна служба охорони культурної спадщини України, яка відноситься до центрального органу виконавчої влади. Також Палац графів Шенборнів не знаходиться на балансі Чинадіївської селищної ради Закарпатської області і відповідно до листа регіонального відділення Фонду державного майна України по Львівській, Закарпатській та Волинській області (вихідний № 05-02-01333 від 21 вересня 2021 року), а також листа Департаменту культури, національностей та релігій Закарпатської ОДА (вихідний № 01-12-/1482 від 06 жовтня 2021 року) у вказаних установах відсутня будь яка інформація щодо балансоутримувача вказаного об'єкта культурної спадщини.

V. ВИСНОВКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

19. Верховний Суд, перевібивши доводи касаційної скарги, в межах касаційного перегляду, визначених [статтею 341 КАС України](#), а також, надаючи оцінку правильності застосування судами норм матеріального і процесуального права у спірних правовідносинах, виходить з такого.

20. Правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони культурної спадщини з метою її збереження, використання об'єктів культурної спадщини у суспільному житті, захисту традиційного характеру середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь врегульовано [Законом України "Про охорону культурної спадщини"](#).

21. За приписами [статті 1 Закону України "Про охорону культурної спадщини"](#) культурна спадщина - сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини;

об'єкт культурної спадщини - визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території

чи водні об'єкти (об'єкти підводної культурної та археологічної спадщини), інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність;

пам'ятка культурної спадщини (далі - пам'ятка) - об'єкт культурної спадщини, який занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, або об'єкт культурної спадщини, який взято на державний облік відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності цим Законом, до вирішення питання про включення (невключення) об'єкта культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України;

охорона культурної спадщини - система правових, організаційних, фінансових, матеріально-технічних, містобудівних, інформаційних та інших заходів з обліку (виявлення, наукове вивчення, класифікація, державна реєстрація), запобігання руйнуванню або заподіяння шкоди, забезпечення захисту, збереження, утримання, відповідного використання, консервації, реставрації, ремонту, реабілітації, пристосування та музеєфікації об'єктів культурної спадщини.

22. Частиною 2 статті 5 цього Закону передбачено, що до повноважень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони культурної спадщини, належить, зокрема реалізація державної політики з питань охорони культурної спадщини; ведення Державного реєстру нерухомих пам'яток України, здійснення координації та контролю за паспортизацією нерухомих об'єктів культурної спадщини; подання Кабінету Міністрів України пропозицій про занесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та про внесення змін до нього щодо пам'яток національного значення; занесення об'єктів культурної спадщини місцевого значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та внесення змін до нього щодо пам'яток місцевого значення.

23. Згідно із пунктами 1, 2 частини другої статті 6 Закону України "Про охорону культурної спадщини" до повноважень районних державних адміністрацій, виконавчого органу сільської, селищної, міської ради відповідно до їх компетенції у сфері охорони культурної спадщини належить, зокрема забезпечення виконання цього Закону, інших нормативно-правових актів про охорону культурної спадщини на відповідній території; подання пропозицій органу охорони культурної спадщини вищого рівня про занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, внесення змін до нього та про занесення відповідної території до Списку історичних населених місць України.

24. Статтею 1 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" передбачено, що виконавчі органи рад - органи, які відповідно до Конституції України та цього Закону створюються сільськими, селищними, міськими, районними в містах (у разі їх створення) радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування у межах,

визначених цим та іншими законами.

25. Згідно із частинами першою, третьою [статті 51 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні"](#) виконавчим органом сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради є виконавчий комітет ради, який утворюється відповідною радою на строк її повноважень.

Виконавчий комітет ради утворюється у складі відповідно сільського, селищного, міського голови, районної у місті ради - голови відповідної ради, заступника (заступників) сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті ради, керуючого справами (секретаря) виконавчого комітету, а також керівників відділів, управлінь та інших виконавчих органів ради, інших осіб.

26. Згідно з підпунктом 5 пункту "б" частини першої [статті 31 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні"](#) до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать делеговані повноваження організація охорони, реставрації та використання пам'яток історії і культури, архітектури та містобудування, палацово-паркових, паркових і садибних комплексів, природних заповідників.

27. Підпунктом 10 пункту "б" частини першої [статті 32 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні"](#) передбачено, що до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать делеговані повноваження щодо забезпечення охорони пам'яток історії та культури, збереження та використання культурного надбання.

28. Частиною першою [статті 13 Закону України "Про охорону культурної спадщини"](#) передбачено, що об'єкти культурної спадщини незалежно від форм власності відповідно до їхньої археологічної, естетичної, етнологічної, історичної, мистецької, наукової чи художньої цінності підлягають реєстрації шляхом занесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України (далі - Реєстр) за категоріями національного та місцевого значення пам'ятки.

29. Відповідно до [статті 14 Закону України "Про охорону культурної спадщини"](#) занесення об'єкта культурної спадщини до Реєстру та внесення змін до нього (вилучення з Реєстру, зміна категорії пам'ятки) провадяться відповідно до категорії пам'ятки:

а) пам'ятки національного значення - постановою Кабінету Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони культурної спадщини протягом одного року з дня одержання подання;

б) пам'ятки місцевого значення - рішенням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони культурної спадщини за поданням відповідних органів охорони культурної спадщини або за поданням Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, інших громадських організацій, до статутних завдань яких належать питання охорони культурної спадщини, протягом одного місяця з дня одержання подання.

Об'єкт культурної спадщини до вирішення питання про його реєстрацію як

пам'ятки вноситься до Переліку об'єктів культурної спадщини і набуває правового статусу щойно виявленого об'єкта культурної спадщини, про що відповідний орган охорони культурної спадщини в письмовій формі повідомляє власника цього об'єкта або уповноважений ним орган (особу).

Переліки об'єктів культурної спадщини затверджуються рішеннями відповідних органів охорони культурної спадщини.

Порядок обліку об'єктів культурної спадщини визначає центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони культурної спадщини.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони культурної спадщини видає власнику пам'ятки або уповноваженому ним органу свідоцтво про реєстрацію об'єкта культурної спадщини як пам'ятки.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони культурної спадщини надає органу виконавчої влади Автономної Республіки Крим, органам охорони культурної спадщини обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, відповідним виконавчим органам сільської, селищної, міської ради витяги з Реєстру щодо пам'яток, які розташовані на їхніх територіях.

30. Порядком обліку об'єктів культурної спадщини, затвердженим [наказом Міністерства культури України від 11 березня 2013 року № 158](#) (далі - Порядок №158), врегульовано систему обліку об'єктів культурної спадщини незалежно від їх видів та типів.

31. Відповідно до пункту 4 розділу I Порядку № 158 ініціаторами розгляду питань занесення об'єкта культурної спадщини до Реєстру, внесення змін до відомостей Реєстру, передбачених абзацами другим - п'ятим пункту 1 розділу V цього Порядку, та внесення змін до Реєстру (далі - Ініціатор) є:

уповноважений орган - за категорією пам'ятки національного значення;

уповноважений орган, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, інші громадські організації, до статутних завдань яких належать питання охорони культурної спадщини - за категорією пам'ятки місцевого значення.

32. Відповідно до пункту 1 Розділу III Порядку №158 облікова документація складається на об'єкт культурної спадщини та містить дані щодо його цінності, характерних властивостей, що становлять його історико-культурну цінність, етапів розвитку, просторових, функціональних характеристик, стану збереження, а також дані проведених досліджень (далі - облікова документація).

33. Пунктом 3 Розділу III Порядку 158 передбачено, що облікова документація складається з: облікової картки за формою, наведеною у додатку 1 до цього Порядку; історичної довідки; матеріалів фотофіксації сучасного стану об'єкта: фото загального вигляду, фото об'єкта в контексті (навколишньому середовищі), фото найбільш цінних (характерних) елементів об'єкта, фото рухомих об'єктів (деталей), фото інтер'єрів, фото загроз (дії негативних чинників); акту стану збереження за формою, наведеною у додатку

2 до цього Порядку.

34. Пунктом 5 Порядку визначення категорій пам'яток, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 року №452 «Про затвердження Порядку визначення категорій пам'яток» визначено, що попередню оцінку відповідності об'єкта культурної спадщини ознакам, визначеним у пунктах 3 і 4 цього Порядку, проводить розробник облікової документації, що складається відповідно до Порядку обліку об'єктів культурної спадщини, який затверджується Мінкультури.

35. Як правильно відзначив суд першої інстанції, занесенню об'єкта культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України передую певна робота спеціально уповноважених органів охорони культурної спадщини, до яких належить і Виконавчий комітет Чинадіївської селищної ради, та до повноважень якого віднесено виготовлення облікової документації на об'єкти культурної спадщини, що знаходяться на території Чинадіївської ОТГ та подання пропозицій Департаменту культури, національностей та релігій Закарпатської обласної державної адміністрації про занесення таких до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

36. Однак, як досліджено судом, попри наведені правові норми у сфері охорони культурної спадщини, відповідачем облікова документація на об'єкти культурної спадщини не складалася та не подавалися пропозиції Департаменту культури, національностей та релігій Закарпатської обласної державної адміністрації, що є протиправною бездіяльністю відповідача. Відтак, враховуючи наведене вище, вірним є висновок суду першої інстанції про наявність підстав для задоволення позову.

37. Аналогічна правова позиція у подібних правовідносинах наведена у постанові Верховного Суду від 09 листопада 2022 року у справі №260/437/21.

38. Суд апеляційної інстанції зробив помилкові висновки про те, що у відповідача немає обов'язків щодо подання пропозицій про занесення Палацу графів Шенборнів до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

39. Отже, доводи касаційної скарги знайшли своє підтвердження.

40. Відповідно до статті 352 КАС України суд касаційної інстанції скасовує постанову суду апеляційної інстанції повністю або частково і залишає в силі судові рішення суду першої інстанції у відповідній частині, якщо в передбачених статтею 341 цього Кодексу межах встановить, що судом апеляційної інстанції скасовано судові рішення, яке відповідає закону.

41. Колегія суддів вважає, що касаційна скарга підлягає задоволенню, постанову суду апеляційної інстанції - скасуванню, із залишенням в силі рішення суду першої інстанції.

Керуючись статтями 341, 345, 349, 352, 355, 356 КАС України, Суд

П О С Т А Н О В И В:

Касаційну скаргу Заступника керівника Закарпатської обласної прокуратури задовольнити.

Постанову Восьмого апеляційного адміністративного суду від 01 лютого 2022 року у справі №260/2609/21 скасувати.

Рішенням Закарпатського окружного адміністративного суду від 05 жовтня

2021 року у справі №260/2609/21 залишити в силі.

Постанова набирає законної сили з дати її прийняття є остаточною і оскарженню не підлягає.

Навчально-методичне забезпечення

1. ЕНК дисципліни Проблеми права власності – <https://elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=544>
2. Конспект лекції та презентацій з дисципліни Проблеми права власності – <https://elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=544>
3. Право власності : навчальний посібник. / Харитонов Є.О., Харитонова О.І., Некіт К.Г. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 256 с.
4. Методичні рекомендації до лекційних та семінарських занять зі спецкурсу «Проблеми права власності» для студентів юридичного факультету освітнього ступеня «Магістр» / Укладач: Панькова Л.О. Київ. Видавничий центр НУБІП України. 2016. 225 с.

Рекомендована література

1. Захист права власності. Правові позиції Верховного Суду [Текст] : комент. науковців / [Д. А. Гудима та ін.] ; за заг. ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : ЕКУС, 2020. 495 с.
2. Коваль І. Ф., Оверковський К. В. Введення прав промислової власності в господарський оборот: теорія, законодавство, практика. Монографія. Київ, Норма права. 2022. 244 с.
3. Право власності: способи захисту крізь призму судової практики: монографія / За ред. проф. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харів: «ЕКУС», 2023. 616 с.
4. Москалюк, Н. Б. Теоретичні та практичні проблеми права державної власності та його реалізації [Текст] : монографія. Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2020. 352 с.
5. Некіт К. Г. Право приватної власності в інформаційному суспільстві: теорія і практика : монографія; Нац. ун-т "Одеська юридична академія". Одеса : Видавничий дім "Гельветика", 2021. 553 с.
6. Некіт К. Г. Особливості змісту та здійснення права віртуальної власності // Часопис цивілістики. 2019. Вип. 32. С. 86-92. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2019_32_18
7. Скрипник В.Л. Захист права власності при примусовому припиненні права власності: монографія Кременчук : Видавець Щербатих О. В., 2018. 200 с.
8. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - №40-44. - Ст. 356.
9. Господарський кодекс України від 16 січня 2003р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - №18, №19-20, №21-22. - Ст. 144.
10. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 19, ст.74

Додаток 1

Приклади оформлення бібліографічних посилань у списку використаних джерел з ДСТУ 8302:2015

Нижче наводимо приклади готових посилань у списках літератури, оформлених відповідно до ДСТУ 8302:2015, для різних типів джерел.

Книга

Книга одного автора

Іванова В. Д. Технологія виробництва продуктів бджільництва : курс лекцій. Миколаїв : МДАУ, 2009. 245 с.
 Пономарів О. Д. Культура слова: мовностилістичні поради. 2-ге вид., стер. Київ : Либідь, 2001. 240 с.
 Браун Д. Код да Вінчі. Харків : КСД, 2006. 478 с.
 Пономарьов А. П. Українська етнографія : курс лекцій. Київ : Либідь, 1994. 315 с.
 Прищенко С. В. Кольорознавство : навч. посіб. 3-тє вид., випр. і допов. Київ : Кондор, 2018. 436 с.
 Parker J. Principles of scientific research. 7th ed. London : Editorial, 2017. 301 p.

Книга двох або трьох авторів

Боярин М. В., Нетробчук І. М. Основи гідроекології: теорія й практика : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 365 с.
 Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови. Київ : Пульсари, 2004. 398 с.
 Марисова І. В., Кедров Б. Ю. Систематика хордових тварин. Ніжин : НДПУ ім. М. Гоголя, 2003. 132 с.
 Артеменко А. П., Бобловський О. Ю. Від глобалізації до індивідуалізації: топологія міжкультурної взаємодії : монографія. Харків : Щедра садиба плюс, 2014. 215 с.
 Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.
 Коваленко А. Д., Герасимчук О. П., Данилюк А. С. Міжнародне кредитування. 2-ге вид. Київ : Наука, 2018. 155 с.
 Wilson D., Lister P., Andrews A. Modern surgery. Manchester : MAN, 2011. 240 p.

Книга чотирьох і більше авторів

Астрономія : навч. посіб. / І. А. Климишин та ін. Одеса : Астропринт, 2012. 352 с.
 Міжнародна торгівля / Ю. Г. Козак та ін. 5-те вид., перероб. та допов. Київ : Центр учб. літ., 2015. 272 с.
 Сучасна українська мова / О. М. Григор'єв та ін. 3-тє вид., перероб. Київ : Либідь, 2005. 488 с.
 Referencing styles / G. R. Edwards et al. Los Angeles : International Publishing, 2010. 280 p.

Книга без зазначення автора (з редактором тощо)

Економічна енциклопедія / за ред. В. В. Шевченка. Київ : Альманах, 2016. 304 с.
 Атлас зоології / уклад.: Х. Тола, Є. Інф'єста. Харків : Ранок, 2005. 96 с.
 Мінералогічний словник / уклад.: В. С. Білецький, В. Г. Омельченко, Г. Д. Горванко.
 Маріуполь : Сх. вид. дім, 2016. 488 с.
 Routledge handbook of international statebuilding / ed. by D. Chandler, T. D. Sisk.
 London : Routledge, 2013. 448 p.

Книга – окремий том (частина) багатотомного видання

Антологія української юридичної думки / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАНУ ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Юрид. кн., 2002. Т. 1 : Загальна теорія держави і права, філософія та енциклопедія права. 568 с.
 Етимологічний словник української мови : у 7 т. / уклад.: Р. В. Болдирев та ін. Київ : Наук. думка, 1989. Т. 3 : Кора—М. 552 с.
 Шишкін В. І. Судові системи країн світу : навч. посіб. : у 3 кн. Київ : Юрінком Інтер, 2001. Кн. 2. 336 с.
 Мала гірнича енциклопедія : у 3 т. / за ред. В. С. Білецького. Донецьк : Донбас, 2007. Т. 2 : Л—Р. 652 с.

Частина книги (розділ тощо)

Шевченко Р. О. Особливості селекції яблунь. *Практикум з ботаніки* / ред. О. С. Самійленко. Херсон, 2018. С. 22—36.
 Ярошевич Н. Б., Чубка О. М., Якимів А. І. Інструменти боргового фінансування суб'єктів підприємництва в Україні: правовий статус, структурна динаміка, податкові наслідки. *Теорія та методологія формування інвестиційно-фінансової стратегії розвитку національного господарства* : монографія / за ред. Л. М. Савчук, А. В. Череп. Дніпро, 2019. С. 55—89.
 Goehr L. The concept of opera. *The Oxford handbook of opera* / ed. by H. M. Greenwald. Oxford, 2014. P. 92—136.

Стаття (публікація) в періодичному виданні

Стаття в журналі

Зайцева О. М. Варіантність у родовій категоризації іменників: (на матеріалі мовлення сучас. укр. телебачення). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія»*. 2018. Т. 21, № 1. С. 121—130.
 Кольцова Я. І., Нікітін С. В. Одержання пористих склокристалічних матеріалів з використанням паливного шлаку. *Питання хімії та хімічної технології*. 2020. № 1. С. 33—38. DOI: 10.32434/0321-4095-2020-128-1-33-38 (дата звернення: 11.06.2020).
 Капируля М. Ядерний тероризм в сучасній міжнародній системі. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2008. Вип. 73, ч. 2. С. 66—68.
 Chua N. Y., Lundbye J. Endovascular catheter as a rewarming method for accidental hypothermia. *Therapeutic hypothermia and temperature management*. 2012. Vol. 2, no. 2. P. 89—91. URL: <https://doi.org/10.1089/ther.2012.0001> (date of access: 06.05.2020).

Стаття в газеті

Андрущенко В. Академічна недоброчесність як виклик інтелектуальній спроможності нації. *Голос України*. 2018. 20 лип. С. 10.

Монаєнко А. Поза чергою не рахується? Особливості звільнення суддів за порушення присяги. *Юридична газета*. 2017. 17 січ. С. 28—29.
 Величко О. Р., Лисенко Д. П. Відшкодування матеріальних витрат. *Газета про бухгалтерський облік*. 2019. Квітень. С. 16

Електронний ресурс

Сайт

«Файлу» чи файла»: який родовий відмінок слова «файл»? *Kyiv Dictionary*.
 URL: <https://www.kyivdictionary.com/uk/grammar/uk/consulenza-linguistica/vypusk3/failu-faila/> (дата звернення: 20.05.2020).
 Офіційний курс гривні щодо іноземних валют на дату 11.06.2020. *Національний банк України*.
 URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date=11.06.2020&period=daily> (дата звернення: 11.06.2020).
 Приймак Д. М., Томіленко О. В., Ковальчук З. Ю. «Підодіяльник»: як правильно сказати українською? *Kyiv Dictionary*.
 URL: <https://www.kyivdictionary.com/uk/grammar/uk/how-to-say/pidodiialnyk/> (дата звернення: 09.06.2020).
 Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
 URL: <http://www.univ.kiev.ua/> (дата звернення: 05.11.2019).
 APA Style Introduction. *Purdue University*.
 URL: https://owl.purdue.edu/owl/research_and_citation/apa_style/apa_style_introduction.html (date of access: 09.06.2020).

Диск

Тараненко Ю. А. Енциклопедія українського козацтва. Запоріжжя, 2006. 2 електрон.-опт. диски (DVD-R).

Тартак. Сімка. Наш формат, 2012. 1 електрон.-опт. диск (CD).

Дисертація

Герасименко Ю. А. Рецепція української історії в західноєвропейській прозі кінця ХХ – початку ХХІ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.05. Бердянськ, 2018. 259 с.
 Наконечний А. Б. Примусове відчуження земельних ділянок за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Одеса, 2015. 225 с.
 Урба С. І. Пріоритети та інструменти розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03. Львів, 2019. 562 с.

Автореферат дисертації

Скарга О. О. Транснаціоналізація туристичних послуг в умовах глобалізації : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02. Маріуполь, 2019. 22 с.
 Єргієва К. І. Фортепіанна гра як жанрово-комунікативний та інтерпретативно-стильовий феномен : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Одеса, 2019. 17 с.

Заяць А. Є. Міське суспільство Волині XVI – першої половини XVII ст. : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01. Львів, 2019. 39 с.

Матеріали конференції

Тези доповіді

Святецька А. В. Діалектизми у повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків» : семантико-стилістичний аспект. *Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 19—20 жовт. 2018 р. / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2018. С. 19—23.

Киридон А., Троян С. М. Грушевський і основні етапи українського державотворення. *Міжнародна наукова конференція до 150-річчя М. С. Грушевського* : тези доп., 17 верес. 2016 р., Острогоз / редкол.: Винар Л.-Р. та ін. Острогоз, 2016. С. 44—47.

Івченко В. О. Проблема правового регулювання імпідменту в Україні. *Актуальні проблеми сучасної науки і правоохоронної діяльності* : тези доп. учасників XXV Наук.-практ. конф. курсантів та студентів, м. Харків, 17 трав. 2018 р. / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 35—36.

Закон, нормативний акт

Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII : станом на 19 квіт. 2020 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (дата звернення: 11.06.2020).

Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI : станом на 02 квіт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 09.06.2020).

Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб : Постанова Каб. Міністрів України від 30.08.2017 № 704 : станом на 29 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704-2017-%D0%BF> (дата звернення: 05.05.2020).

Про відзначення державними нагородами України працівників Національного університету «Чернігівська політехніка» : Указ Президента України від 09.06.2020 № 215/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2152020-34077> (дата звернення: 11.06.2020).

Про іменні стипендії Верховної Ради України для молодих учених — докторів наук : Постанова Верховної Ради України від 05.02.2019 № 2676-VIII. *Голос України*. 2019. 19 лют. С. 4.

Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань : Постанова Каб. Міністрів України від 28.06.1997 № 644. *Офіційний вісник України*. 1997. № 27. С. 105.

Конституція України : від 28.06.1996 : станом на 01 січ. 2006 р. Київ : Ін Юре, 2006. 144 с.

Препринт

Головач Ю., Пляцко Р., Сварник Г. Петер Пуллой і архів Івана Пулля. Львів : Ін-т фізики конденс. систем НАН України, 2020. 24 с. (Препринт. Ін-т фізики конденс. систем НАН України ; ISMP–20–01).

Протидія агресивному податковому плануванню в Україні / С. С. Брехов та ін. Ірпінь : Ун-т ДФС України, 2017. 108 с. (Препринт. Наук.-дослід. ін-т фіскал. політики Ун-ту ДФС України).
Simon J. Physics of oscillations. Poznań : University of Poznań, 2019. 121 p. (Preprint. University of Poznań ; UP-02).

Патент

Верстат для поздовжнього розпилювання круглих колод : пат. 123197 Україна : В27В 7/00. № у 2017 10306 ; заявл. 25.10.2017 ; опубл. 12.02.2018, Бюл. № 3. 4 с.
Рентгенодіагностичний препарат на основі конусно-променевого комп'ютерного томографа для обстеження кінцівок : пат. 140662 Україна : А61В 6/03, А61В 8/13, Н05G 1/02, G03В 42/02, G01N 23/04. № у 2019 07999 ; заявл. 12.07.2019 ; опубл. 10.03.2020, Бюл. № 5 (кн. 1). 1 с.
Розбірний візок для транспортування надувного човна : пат. 121790 Україна : В60Q 5/00. № у 2017 09803 ; заявл. 24.07.2017 ; опубл. 11.12.2017, Бюл. № 23. 5 с.

Стандарт

ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Чинний від 2016-07-01. Вид. офіц. Київ : УкрНДНЦ, 2016. 16 с.
ДСТУ 8746:2017. Автомобільні дороги. Методи вимірювання зчипних властивостей поверхні дорожнього покриття. На заміну ДСТУ Б В.2.3-2-97 (ГОСТ 30413-96), ДСТУ Б В.2.3-8-2003, СОУ 45.2-00018112-042:2009 ; чинний від 2019-01-01. Вид. офіц. Київ : УкрНДНЦ, 2019. 20 с.
ДСТУ ISO 14024:2018. Екологічні маркування та декларації. Екологічне маркування типу I. Принципи та процедури. На заміну ДСТУ ISO 14024:2002 ; чинний від 2020-01-01. Вид. офіц. Київ : УкрНДНЦ, 2019. 18 с.

Архівні матеріали

Закон про громадянство Української Народної Республіки. 15 листопада 1921 р. *ЦДАВО України* (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1065. Оп. 4. Спр. 96. Арк. 48—50. Оригінал. Машинопис.
Листування [Грушевського М. С.] з друкарнями в Празі, Відні та інших містах про видання і продаж книг. 4 лютого 1922 р. – грудень 1923 р. *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 1235. Оп. 1. Спр. 95.
Шевченко Т. Г. [Лист Щепкіну М. С.]. 1858 р. *ЦДАМЛМ* (Центр. держ. архів-музей літ. і мистецтва України). Ф. 506. Оп. 1. Спр. 33.

Додаток 2

Ключові рішення Верховного Суду у 2023 році

Рішення Великої Палати Верховного Суду щодо права власності

1. Постанова ВП ВС від 13 вересня 2023 року у справі № 757/64569/16-ц: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114203267>.

ВП ВС визначила порядок отримання компенсації за примусово відчужене (мобілізоване) майно в умовах правового режиму воєнного стану.

Відповідно до обставин справи № 757/64569/16-ц у липні 2014 року позивачка була вимушена покинути свій будинок, майно та земельну ділянку, які розташовані в м. Красногорівка Мар'їнського району Донецької області, через обстріли.

У серпні 2014 року військовослужбовці ЗСУ звільнили Красногорівку, після чого зайняли будинок позивачки та облаштували в ньому опорний пункт. Позивачка звернулася до суду з позовом до держави Україна з метою отримання компенсації за примусово відчужений будинок, майно та земельну ділянку, оскільки вважала, що її майно мобілізоване у зв'язку з надзвичайною ситуацією, яка виникла через АТО на протипагу збройній російській агресії.

Розглядаючи спір, ВП ВС зауважила, що в Україні діє законодавство, яке передбачає компенсацію громадянам за примусово відчужене (мобілізоване) у них майно. Отримати її можливо за умов та в порядку, визначених нормативними актами.

Мобілізація майна – різновид його реквізиції (примусового відчуження) у розумінні ЦК України та Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану».

Однак якщо згідно зі ст. 3 цього Закону примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості й тільки в разі неможливості попереднього повного

відшкодування за примусово відчужене майно таке майно примусово відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості, то у випадку мобілізації майна громадян згідно із ч. 1 ст. 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» таке відшкодування може бути тільки наступним.

Компенсація за примусово відчужене майно в умовах правового режиму воєнного стану з наступним повним відшкодуванням його вартості здійснюється протягом п'яти наступних бюджетних періодів, в умовах правового режиму надзвичайного стану – протягом одного наступного бюджетного періоду після скасування правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за рахунок коштів державного бюджету за умови, що майно було примусово відчужене, а особа, відповідно, має право на таку компенсацію.

Позивачка не довела, що втратила можливість користування своїм майном саме внаслідок зайняття будинку військовослужбовцями ЗСУ, а не через обстріли з боку збройних формувань, підтримуваних російською федерацією, що зумовили переїзд позивачки разом із родиною до іншого населеного пункту. Позивачка фактично ставила питання про наявність у неї права на обов'язковий викуп Україною її будинку та земельної ділянки, які вона покинула, переїхавши разом із родиною під загрозою обстрілів до іншого регіону.

Лише тимчасового перебування з певного часу в будинку та на земельній ділянці позивачки військовослужбовців ЗСУ і їхнього майна недостатньо для того, щоб кваліфікувати таке перебування саме як примусове відчуження (реквізицію) Україною цих будинку та земельної ділянки. ВП ВС також вказала, що відповідно до ч. 9 ст. 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної внаслідок тимчасової окупації державі Україна, юридичним особам, громадським об'єднанням, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, у повному обсязі покладається на російську федерацію як на державу, що здійснює окупацію.

2. Постанова ВП ВС від 12 вересня 2023 року
 у справі № 910/8413/21:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/114228694>.

ВП ВС повернула садибу Терещенків у комунальну власність та визначила належні способи захисту порушеного права власності територіальної громади У справі № 910/8413/21 прокурор звернувся з позовом в інтересах держави в особі міської ради про розірвання інвестиційного договору про реконструкцію та реставрацію садиби Терещенків у м. Києві, яка є об'єктом культурної спадщини, а також зобов'язання інвестора повернути садибу територіальній громаді м. Києва. Він стверджував, зокрема, що садиба Терещенків не вибула у встановленому законом порядку з комунальної власності, оскільки на момент виникнення спірних правовідносин діяла законодавчо встановлена заборона на її відчуження як пам'ятки культурної спадщини, у зв'язку із чим наявні підстави для її повернення територіальній громаді м. Києва. Розглядаючи спір, ВП ВС зазначила, що набрання чинності Законом України «Про охорону культурної спадщини», який замінив Закон УРСР «Про охорону і використання пам'яток історії та культури» в регулюванні питань, пов'язаних із пам'ятками історії та культури, не призвело до скасування охоронюваного статусу об'єктів культурної спадщини Невиконання Кабінетом Міністрів України своїх обов'язків щодо подачі на затвердження Верховній Раді України проєкту Переліку пам'яток, що не підлягають приватизації, не може бути підставою для незастосування заборони, встановленої ст. 1 Закону України «Про тимчасову заборону приватизації пам'яток культурної спадщини». Отже, на садибу Терещенків поширювалася заборона на приватизацію (відчуження з комунальної власності) пам'яток культурної спадщини відповідно до Закону України «Про тимчасову заборону приватизації пам'яток культурної спадщини». Відповідне правове регулювання було доступним і зрозумілим. Воно не допускало жодної можливості до 17 жовтня 2008 року включно набути з комунальної власності у приватну пам'ятку культурної спадщини ні за Законом України «Про приватизацію державного майна», ні тим більше в не передбачений ним спосіб, зокрема під виглядом проведення інвестиційного конкурсу. Вирішуючи питання стосовно способу захисту порушеного права, ВП ВС дійшла висновку, що правочин щодо відчуження пам'ятки культурної

спадщини, вчинений попри заборону, встановлену Законом України «Про тимчасову заборону приватизації пам'яток культурної спадщини», порушує публічний порядок і є нікчемним.

За такого правового регулювання право власності на садибу Терещенків за жодних умов не могло виникнути у відповідача. Незважаючи на державну реєстрацію права приватної власності на вказаний об'єкт, володіння останнім власник не втратив, тому немає підстав для застосування віндикаційного позову. Належним способом захисту порушеного права територіальної громади як власника такої пам'ятки культурної спадщини є подання негаторного позову на підставі ст. 391 ЦК України. Отже, ВП ВС виснувала, що позовна вимога про повернення територіальній громаді м. Києва садиби Терещенків є обґрунтованою та такою, що підлягає задоволенню.

3 Постанова ВП ВС від 20 червня 2023 року у справі № 633/408/18:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/112516537>.

ВП ВС визначила, за яких умов член фермерського господарства має право на виділення йому у власність земельної ділянки із земель цього господарства У справі № 633/408/18 відповідач, який увійшов до складу членів фермерського господарства після його створення і не передавав земельної ділянки до цього господарства як засновник, звернувся до ГУ Держгеокадастру із заявою, у якій просив передати йому у власність земельну ділянку, що перебувала в користуванні вказаного господарства. Управління видало 12 наказів, якими 12 земельних ділянок передано у власність фізичним особам, у тому числі відповідачу. Прокурор звернувся до суду з позовом про скасування такого наказу ГУ Держгеокадастру, а також зобов'язання повернути земельну ділянку державі. ВП ВС зазначила, що для реалізації права на приватизацію землі, визначеного ст. 32 ЗК України та ст. 13 Закону України «Про фермерське господарство», фізична особа – майбутній засновник фермерського господарства – має попередньо отримати земельну ділянку в користування для створення фермерського господарства. Член фермерського господарства, який отримав земельну ділянку в користування для створення фермерського господарства й раніше не набув права на земельну частку (пай), може приватизувати цю земельну ділянку в межах розміру земельної частки (паю) за умови припинення права користування нею фермерським господарством.

Якщо ж особа ввійшла до складу членів фермерського господарства після його створення, тобто не отримавши для такого створення земельної ділянки, то вона не має права на безоплатне отримання у власність земельної ділянки, яка перебуває в користуванні цього фермерського господарства. Для отримання земельної ділянки у власність вона має звертатися до відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування в загальному порядку, визначеному статтями 116, 118 ЗК України. Розглядаючи заяву громадянина про надання земельної ділянки для ведення фермерського господарства по суті, орган виконавчої влади чи місцевого самоврядування (а в разі переданого на судовий розгляд спору – суд) повинен дати оцінку обставинам і відомостям, зазначеним у заяві, перевірити доводи заявника, наведені на обґрунтування розміру земельної ділянки, з урахуванням перспектив діяльності фермерського господарства, зокрема щодо наявності трудових та матеріальних ресурсів.

4.Постанова КГС ВС від 14 лютого 2023 року у справі № 904/868/22: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109046101>.

1. Щодо юрисдикції спорів, які виникли внаслідок прийняття рішення про примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану У справі № 904/868/22 вирішувалося питання щодо юрисдикції спору про визнання незаконними та скасування наказу, актів про примусове відчуження належного позивачам (товариствам з обмеженою відповідальністю) майна на користь підрозділів військової частини, які складені та підписані відповідачем (військовою частиною).

Суди першої та апеляційної інстанцій, посилаючись на п. 8 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», згідно з яким військово командування, в межах повноважень, визначених цим Законом та Указом Президента України про введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях, затвердженим Верховною Радою України, видає обов'язкові до виконання накази і директиви з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, здійснення заходів правового режиму воєнного стану, дійшли таких висновків: оскільки командир військової частини, який видав оскаржений позивачами наказ, діяв як суб'єкт владних повноважень у правовому режимі воєнного стану, що в цій справі не охоплюється положеннями ст. 20 ГПК України, то зазначений спір не підвідомчий

господарському суду та є публічно-правовим. У зв'язку із цим вирішення питання правомірності або неправомірності дій командира військової частини в умовах воєнного стану належить до юрисдикції адміністративних судів на підставі п. 2 ч. 1 ст. 5 КАС України.

Вирішуючи спір, КГС ВС зауважив, що хоча участь суб'єкта владних повноважень і є обов'язковою ознакою класифікації спору як публічно-правового, однак сама по собі така участь не дає підстав ототожнювати спір із публічно-правовим та відносити його до справ адміністративної юрисдикції. Визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб згідно з п. 10 ч. 2 ст. 16 ЦК України може бути способом захисту цивільних прав та інтересів.

Як встановили суди першої та апеляційної інстанцій, предметом спору в поданій суду заяві є визнання протиправним та скасування наказу, визнання недійсними актів про примусове відчуження майна, отже цей спір не підпадає під виняток, передбачений ст. 20 ГПК України (спори щодо вилучення майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності). Враховуючи нормативні положення вимог ч. 1 ст. 21 ЦК України, частин 1, 2 ст. 267 КАС України, КГС ВС зауважив, що не є публічно-правовим спір між суб'єктом владних повноважень та суб'єктом приватного права – юридичною особою, у якому дії суб'єкта владних повноважень спрямовані на виникнення, зміну або припинення цивільних прав юридичної особи. У такому випадку це спір про право цивільне, незважаючи на те, що у спорі бере участь суб'єкт публічного права. КГС ВС дійшов висновку, що спірні правовідносини між учасниками справи виникли внаслідок прийняття рішення про примусове відчуження майна, яке порушує, на думку позивачів, їхні права, а тому в позивачів виникла необхідність захисту своїх цивільних прав, у зв'язку із чим вони звернулися до суду з позовом у цій справі. Зважаючи на те, що в зазначеній справі спір фактично пов'язаний з реалізацією цивільних прав позивачів, компетентним судом для вирішення спору є суд господарської юрисдикції.

Вказаного суди попередніх інстанцій не врахували та при вирішенні питання щодо юрисдикції спору обмежилися лише дослідженням питання суб'єктного складу учасників правовідносин, не врахувавши предмет спору й характер спірного правовідношення, у зв'язку із чим дійшли помилкового висновку про те, що цей спір

має розглядатись у порядку адміністративного судочинства.

5. Постанова КГС ВС від 11 грудня 2023 року у справі № 907/922/21:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/115859002>.

1. Щодо такого способу захисту корпоративних прав, як звернення до суду з вимогою про встановлення розміру статутного капіталу товариства та розміру часток його учасників У справі № 907/922/21 ВС у складі судової палати для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів КГС, зокрема, вирішував такі питання: 1) чи є належним способом захисту порушеного права учасника, що був виключений з товариства, визнання складу колишніх учасників та статутного капіталу в розмірі, який існував до ствердженого порушення прав; 2) як співвідносяться між собою виключна компетенція загальних зборів товариства щодо виключення учасника (перерозподіл часток між учасниками) і право суду захищати права та інтереси учасників товариства у спосіб, визначений законом. Щодо першого питання КГС ВС зазначив, що учасник, якого незаконно виключили зі складу товариства, не має іншого ефективного способу судового захисту порушеного права, окрім звернення до суду з вимогою про встановлення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства, у межах розгляду якої суд встановлює та перевіряє обставини, пов'язані із законністю виключення учасника, і надає оцінку добросовісності поведінки відповідачів, які в разі задоволення позовних вимог будуть позбавлені своїх часток або їх частин у грошовому або відсотковому вираженні.

Вирішуючи наступне питання, КГС ВС дійшов висновку, що ухвалення судом рішення про визначення розміру статутного капіталу та часток учасників товариства з обмеженою відповідальністю не є втручанням у виключну компетенцію загальних зборів учасників товариства. У такому разі господарський суд не підміняє собою загальні збори учасників товариства й не вирішує питання про виключення учасника з товариства, а розглядає спір між колишнім і теперішніми учасниками щодо законності виключення позивача та вступу в товариство нових учасників, тобто захищає права й інтереси фізичних і юридичних осіб (учасників товариства) у визначений законом спосіб, що є основним завданням

господарського судочинства, яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі (ч. 2 ст. 2 ГПК України). За результатом розгляду такого спору суд може ухвалити рішення про припинення права на участь у товаристві шляхом задоволення позову про визначення розміру статутного капіталу та часток учасників товариства, що узгоджується з такими способами захисту, як визнання права; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення (пункти 1, 3 та 4 ч. 2 ст. 16 ЦК України). У зв'язку з наведеним КГС ВС вирішив відступити від висновків, викладених у пунктах 95, 96 постанови КГС ВС від 31 серпня 2022 року у справі № 924/700/21.

6. Постанова КГС ВС від 11 грудня 2023 року у справі № 925/200/22: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115746216>.

Щодо сплати додаткового внеску на виконання рішення загальних зборів про збільшення статутного капіталу У справі № 925/200/22 розглядався спір між приватним підприємством і його учасником щодо сплати додаткового внеску на виконання рішення загальних зборів учасників про збільшення статутного капіталу, що було прийняте до набрання чинності Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». ВС у складі судової палати для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів КГС дійшов висновку, що рішення про збільшення статутного капіталу, яке було прийнято до набрання чинності Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», не є підставою для вимог щодо його примусового виконання, оскільки зобов'язання учасника зробити додатковий внесок у статутний капітал – це добровільне зобов'язання майнового характеру, вимога в якому не може бути захищена в судовому (примусовому) порядку.

Якщо учасник не вніс (не повністю вніс) додатковий внесок на виконання такого рішення, він не може бути зобов'язаний до цього судом. Однак він несе солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства перед кредиторами в межах вартості невнесеної частини вкладу і має обмеження на виплати дивідендів. Цей обов'язок виникає внаслідок того, що рішення про збільшення статутного капіталу було затверджено, а зміни до статуту товариства – зареєстровано без урахування фактично внесених учасниками додаткових вкладів і надалі не узгоджено, що впливає на права й

інтереси інших осіб (кредиторів товариства, інших учасників і товариства). Крім того, КГС ВС наголосив, що ст. 18 чинного Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» не підлягає застосуванню до рішень загальних зборів про збільшення статутного капіталу, що були прийняті до набрання чинності цим Законом.

7. Постанова КГС ВС від 19 грудня 2023 року у справі № 910/2490/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115859293>

1. Щодо належного способу захисту порушених прав у разі ухилення органом приватизації від проведення визначеної законом процедури приватизації майна шляхом його викупу Предметом судового розгляду у справі № 910/2490/23 стали вимоги позивача про визнання за ним права на приватизацію спірного майна способом викупу та зобов'язання Фонду державного майна України внести зміни до свого наказу шляхом його доповнення пунктом про приватизацію цього майна. Скасовуючи рішення попередніх судових інстанцій про задоволення позову та ухвалюючи нове – про відмову в ньому, КГС ВС дійшов висновку, що задоволення заявлених у цій справі позовних вимог не виключає необхідності дотримання вимог Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» щодо порядку та способу прийняття рішення про включення майна до переліку об'єктів малої приватизації, які підлягають приватизації, і не приведе до набуття позивачем права власності на відповідні приміщення. Можливість виконання такого рішення суду має високий ризик залежності від суб'єктивних дій або неогляду відповідача, тобто такий спосіб захисту є неналежним та неефективним. Водночас обрання позивачем неналежного способу захисту своїх прав за усталеною практикою ВП ВС є самостійною підставою для відмови в позові. Натомість якщо позивач вважає, що він має право на приватизацію шляхом викупу, але відповідний орган приватизації ухиляється від проведення визначеної законом процедури, то належним способом захисту прав позивача є звернення з позовом про спонукання до укладення договору купівлі-продажу.

При цьому вимогу позивача про зобов'язання укласти договір у певній редакції у випадках, які допускають вирішення таких спорів судом, слід тлумачити як вимогу про визнання укладеним такого договору в судовому порядку в запропонованій позивачем редакції,

що відповідає способам захисту, визначеним п. 6 ч. 2 ст. 16 ЦК України.